

e/ävä
PERINTÖ
.....

AURA KIVILAAKSO, MARKETTA LUUTONEN JA LEENA MARSIO (toim.)

Itsetekemisen perinne

KÄSITYÖT ELÄVÄNÄ KULTTUURIPERINTÖNÄ

.....

Copyright Museovirasto ja tekijät

Ulkoasu ja taitto: Lagarto

ISBN 978-951-616-280-8

Julkaisun linkit on tarkistettu ja todettu toimiviksi 9.1.2017.

Kannen kuvat ylhäältä alas ja vasemmalta oikealle:

Gunnar Bäckman, Taitoliitto | PR HandiCrafts |

Gunnar Bäckman, Taitoliitto | Minna Haveri | Topias Puumalainen, vastavalo.fi |

Eero Vilmi, vastavalo.fi | Samuli Sivonen | Helsingin kaupunginmuseo

AURA KIVILAAKSO, MARKETTA LUUTONEN JA LEENA MARSIO (toim.)

Itsetekemisen perinne

KÄSITYÖT ELÄVÄNÄ KULTTUURIPERINTÖNÄ

.....

Helsinki 2017

Shygyu24x7 | Wikimedia Commons, CC BY-SA 3.0

Tämän verkkojulkaisun tarkoituksena on avata keskustelua elävästä aineettomasta kulttuuriperinnöstä erityisesti käsityöammattilaisten ja -harrastajien parissa. Julkaisu on syntynyt osana aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn Unescon yleissopimuksen (2003) toimeenpanotyötä.

Sopimuksen tarkoituksena on edistää aineettoman kulttuuriperinnön tunnistamista ja vaalimista. Suomessa sopimus tuli voimaan vuonna 2013, ja sen toimeenpanon koordinoinnista vastaa Museovirasto. Lukuisat eri yhteisöt ovatkin ryhtyneet rivakasti toimeen sopimuksen toteuttamiseksi: on perustettu useita elävän perinnön rinkejä sekä avattu elävän perinnön wikiluettelo. Käsityöringissä toiminta on ollut erityisen aktiivista.

Haastoimme aiheeseen perehtyneitä kirjoittajia pohtimaan tässä julkaisussa käsityöperinnön olemusta ja merkitystä. Saimme aiheesta hienoja tekstejä jaettavaksi kaikille kiinnostuneille. Kiitos kirjoittajille upeasta työstä!

Julkaisun toimittajina ovat toimineet Leena Marsio ja Aura Kivilaakso Museovirastosta sekä dosentti Marketta Luutonen.

SISÄLLYSLUETTELO

	JOHDANTO	7
	Marketta Luutonen	
1	ELÄVÄÄ PERINTÖÄ VAALIMASSA - UNESCON YLEISSOPIMUS AINEETTOMAN KULTTUURIPERINNÖN SUOJELEMISESTA SUOMESSA ...	11
	Leena Marsio	
2	SAFEGUARDING CRAFTS AS INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE - EXAMPLES FROM NORWAY	22
	Eivind Falk and Dag Feldborg	
3	MIESTEN KÄSITYÖT	32
	Janne Vilkuna ja Taina Laaksonen	
4	KÄSITYÖN NYKYTALLENNUSTA 1800-LUVULTA NYKYPÄIVÄÄN - TAITOA, TIETOA JA TUNNETTA	41
	Seija Hahl	
5	KANSALLISPUKU - SUOMALAISEN PUKEUTUMISEN AARREAITTA	52
	Taina Kangas	
6	KÄSITYÖTAITOA PERINNÖKSI - KULTTUURIPERINTÖ OPETUSSUUNNITELMIEN JA KÄSITYÖTUTKINTOJEN PERUSTEISSA	59
	Heljä Järnefelt	
7	KÄSIN TEHTYÄ HYVINVOINTIA: KÄSITYÖ PSYKKISEN HYVINVOINNIN TUOTTAJANA	73
	Sinikka Pöllänen	
8	KÄSITYÖYRITTÄJYYDEN KASVOJA	86
	Tiina Aalto	
9	KÄSITYÖPERINNE JA DESIGN	96
	Leena Svinhufvud	
10	PEHMEÄ NYKYTAIDE.....	108
	Minna Haveri	

Käsityöt mielletään usein perinteiden vaalimiseksi, mutta ovatko ne vain sitä? Kulttuuri-perinnön professori emerita Outi Tuomi-Nikula määrittelee perinteisen käsityön pitkän kulttuurikehityksen tuotteeksi, jolle on tärkeämpää käyttötarkoitus kuin esineen esittävyys. Keskeistä on myös sosiaalinen tehtävä viestinnän välineenä. Perinteinen käsityö on yleensä käsintehty arkipäivän esine, jonka valmistus on siirtynyt tietotaitona sukupolvelta toiselle. Käsityö saatetaan myös rinnastaa kansantaiteeseen. (Tuomi-Nikula 2004, 11–12.) Käsityötieteessä käsityöllä tarkoitetaan aineetonta tekemisen taitoa (prosessia) ja tekemisen kautta syntyvää materiaalista tuotetta (produktia). Käsityötieteen professori emerita Pirkko Anttila on tutkimuksessaan käsityön asenteista ja arvopäämääristä osoittanut, että käsityötä kohtaan tunnettavat asenteet ovat ensisijaisesti käsityön tekemiseen eli varsinaiseen prosessiin liittyviä positiivisia asenteita ja vasta toissijaisesti asenteita tuotosta kohtaan. (Anttila 1983, 37, 112.) Käsityö ei täten tarkoita ainoastaan perinteisiä esineitä, vaan enemmänkin käsityötaitoa. Prosessi ja produkti, aineellinen ja aineeton, ovat kuitenkin toisiinsa kietoutuneita, eikä toista ole ilman toista.

Voidaan kysyä, onko perinne muoto vai sisältö tai kenties molempia. Kansatieteilijä, esinetutkija Teppo Korhosen mukaan esineen keskeinen ominaisuus on sen muoto ja muotoon oleellisesti vaikuttava tekijä on perinne (1999, 61). Ainakin jokin elementti ihmisen luomassa kulttuurin tuotteessa pohjautuu johonkin aikaisempaan ja tuo viestin varhaisemmasta. Käsityössä tämä voidaan nähdä selkeästi, kun esimerkiksi tekstiileissä on ollut tyypillistä siirtää aikaisemmin tunnetun tekniikan piirteitä uudempaan. Neuletta on saatettu käsitellä kuin kangasta, ja samat kuvioaiheet on siirretty tekniikasta toiseen. Näin aikaisempi on jäänyt elämään uudemman sisään. Muutosvaiheissa on saatettu pohtia asiaa ja tuomita muutos.

Joskus perinne voidaan ymmärtää perintönä, jonka olemme saaneet edellisiltä polvilta ja jonka eteenpäin siirtäminen on meidän tehtävämme. Voimme myös rikastaa perintöä ja antaa tuleville polville esimerkiksi käsityötaitoja, joita olemme kehittäneet. Jo satoja tai tuhansia vuosia kehitettyjä käsityötaitoja on mahdotonta palauttaa, jos nyt katkaisemme osaamisen perinteen. Tallennetut esineet tai digitoitu aineisto eivät voi koskaan korvata taitoja ja hiljaista tietoa, joka siirtyy tekemisen kautta. Perinteen siirtäminen vaikuttaa siihen, mitä ja miten omaksutaan. Se voi tapahtua aktiivisen opettamisen ja oppimisen avulla, mutta ennen kaikkea kasvamisen kautta. Kaikilla suomalaisilla on edelleen elävä yhteys käsityöhön peruskoulun käsityöopetuksen kautta. Käsityö on keino ilmaista identiteettiä, väylä itsensä toteuttamiseen, suosittu harrastus ja monelle ammatti. Itse tekeminen kuuluu suomalaiseen kulttuuriin.

Käsityökulttuurin tutkijana ymmärrän käsityöperinteen väljästi, enkä korosta niinkään rajoja, vaan näen ilmiön muuttuvana ja kehittyvänä. Käsityöperinnettä syntyy joka päivä, mutta käsityö on vähemmän paikallista ja enemmän globaalia, kun viestejä ja vaikutteita voidaan vaihtaa helposti esimerkiksi internetin välityksellä. Paikallisuuden ovat korvanneet samasta asiasta kiinnostuneiden maailmanlaajuiset ryhmät. ”Käsityöfriikit” toimivat yli rajojen ja paitsi välittävät informaatiota sähköisesti, saattavat kokoontua eri puolille maailmaa.

Monet esimerkit vahvistavat käsityön ilmenemisen aineellisena ja aineettomana perintönä, prosessina ja produktina, sekä sen, että muutos on luonnollinen osa prosessia. Perinteisen käsityön typistäminen tallennettuihin materiaalsiin tuotteisiin, joihin oikea, aito ja alkuperäinen vertautuvat, osoittautuu virheelliseksi. Käsityön kulttuuriperintö on käsityötaito, osaamisen perinne, jonka avulla voidaan toteuttaa materiaalisia tuotteita, myös taidokkaita kopioita eri aikakausien käsityötuotteista. Aikaisempi taito ja tekniikka jatkavat elämäänsä uudessa ilmaisussa samalla tavalla kuin uuden asian oppiminen rakentuu entisen pohjalle. Eräät käsityötuotteet ovat saaneet erityisen aseman kulttuuriperintönä. Niistä on muodostunut symboliesineitä tai ne kytkeytyvät historiaan, ja niistä on voinut tulla alueiden omaa kulttuuriperintöä. Ne voivat myös olla erityisen onnistuneita käsityötaidon näytteitä. Ihmiselle faktoja tärkeämpää on rakentaa mielekästä elämäntarinaa, perustella oman elämän ja valintojen merkityksellisyyttä. Käsityön kulttuuriperintö on hienoa osaamista, tekijän tiedon eteenpäin viemistä.

Tämän julkaisun artikkelit lähestyvät käsityöperinnettä ja itsetekemisen kulttuuria eri näkökulmista. Julkaisun aloittavat Museoviraston aineettoman kulttuuriperinnön koordinaattori **Leena Marsion** sekä Norjan käsityöinstituutin edustajien (*Norwegian Crafts Institute*) **Eivind Falkin** ja **Dag Feldborgin** Unescon aineettoman kulttuuriperinnön sopimusta käsittelevät artikkelit. Marsio kuvailee artikkelissaan toimintatapoja, joilla sopimusta toteutetaan Suomessa. Sopimus tuli Suomessa voimaan vuonna 2013, ja sen tavoitteena on edistää aineettoman kulttuuriperinnön suojelua ja tietoisuutta asiasta. Työssä korostetaan yhteisöjen merkitystä. Aineettomuudella viitataan käytäntöihin, kuvauksiin, tietoihin, taitoihin ja myös niihin liittyviin välineisiin, kuten esineisiin. Norja on ollut mukana sopimuksessa jo kymmenen vuotta ja panostanut sen toimeenpanoon. Englanninkielisessä artikkelissaan Eivind Falk ja Dag Feldsborg pohtivat sopimuksen sisältöä ja kertovat norjalaisesta toimintamallista.

Janne Vilks ja **Taina Laaksonen** avaavat artikkelissaan miesten tekemien käsitöiden historiaa ja niitä taustoja, miksi käsityöt vielä tänäänkin ovat vahvasti sukupuolittuneita. Miesten käsityöharrastukset vaativat usein oman tilansa: verstaan, kellarin tai autotallin ja monesti myös työvälineitä ja koneita. Käsitys miesten yksinäisestä tekemisestä on kuitenkin näennäinen. Harrastajilla on omat lehtensä ja verkkokeskustelunsa ja aherruksen lopputulos tuodaan ylpeänä yleisön eteen. Tänä päivänä esimerkiksi polkupyörien suun-

nittelu ja muokkaaminen sekä tietokoneiden rakentaminen ja osien uudelleenkäyttö ovat uutta käsityökulttuuria, jota kutsutaan *Maker Cultureksi*.

Seija Hahl tarkastelee käsityön tallennusta Suomen käsityön museossa 1800-luvulta nykypäivään. Museon kiinnostava tausta ja tämän päivän toiminta kertovat muutoksesta. Hahl kuvaa artikkelissaan nykypäivän monenlaista käsityökulttuuria, joissa oleellista on kulttuurinen kohtaaminen ja identiteetin rakentaminen.

Taina Kangas pohtii artikkelissaan kansallispukujen taustaa ja nykyisyyttä. Nykyisten kansallispukujen esikuvat löytyvät 1700- ja 1800-luvuilta. Tämän päivän puvut perustuvat tutkimukseen, jossa on paneuduttu pukeutumiseen, materiaaleihin ja valmistukseen. Monet pukujen käyttäjät valmistavat pukunsa itse ja näin pääsevät opiskelemaan monipuolisesti erityisesti tekstiilien valmistusta. Kansallispukukursseilla ylläpidetään tekemisen taitoa. Kansallispuvut tarjoavatkin virikkeitä uudenlaiseen käsityökulttuuriin.

Käsityöperintö pysyy elävänä ja siirtyy sukupolvelta toiselle vain tekemällä. **Heljä Järnefelt** tarkastelee artikkelissaan opetussuunnitelmien ja erilaisten käsityötutkintojen perusteiden kautta, kuinka käsityöopetus suhtautuu kulttuuriperintöön. Nykyisten opetussuunnitelmien valossa käsityötaidot kytkeytyvät käsityön sisältöihin ja kulttuuriin merkityksiin. Käsityö näyttäytyy siten kokonaisvaltaisena oppimisprosessina, jossa taitamisen eri muodot yhdistyvät.

Sinikka Pöllänen artikkeli käsittelee käsityötä psyykkisen hyvinvoinnin tuottajana. Käsitöitä tehdään eri syistä: harrastuksena ja käytännön tarpeeseen. Hyvinvointiin kytkeytyvät merkitykset liittyvät monenlaiseen käsityön tekemiseen. Pöllänen tiivistää artikkelissaan hyvinvointia tuottavat tekijät. Käsityö vahvistaa identiteettiä ja voi luoda meditatiivisen tilan, joka auttaa keskittymään ja käsittelemään asioita. Käsityö voi myös olla väline ”retroiluun” ja joskus edustaa vastakulttuuria kulutus- ja tuloskeskeiselle elämäntylille. Käsityötä käytetään terapeuttisena toimintana ja monikulttuurisuustyössä kielen ja kulttuurin oppimisessa.

Käsityöalan yrittäjyys työllistää Suomessa arviolta 13 000 henkilöä. Yrittäjät ovat monialaosaajia, joilla on taito tehdä tuote ja tuoda se esiin. **Tiina Aalto** tarkastelee artikkelissaan käsityöalan yrittäjyyttä kolmen yrittäjäryhmän kautta. Perinnetekijöillä hän viittaa yrittäjiin, jotka ”valmistavat tuotteita perinteisin menetelmin ja toisinaan myös perinteisin välinein”. Pienteolliset yritykset työllistävät vähintään yhden työntekijän tai alihankkijan omistajan lisäksi, ja tuotantotapa on pienteollinen. Kolmantena ryhmänä Aalto tuo esiin vientihakuiset yritykset, joilla käsityö ei ole itseisarvo, vaan järkevä ja laadukas tuotantotapa.

Leena Svinhufvud tarkastelee artikkelissaan käsityön ja perinteen muotoja nykydesignissa. Vaikka 1900-luvulla syntynyt moderni muotoilu, design, on leimallisesti uutta, on

perinteisten käsityötekniikoiden hallinta edelleen monille muotoilijoille perusta, jonka varassa kehittää yksilöllistä taiteellista ilmaisua. Vahva käsityön status onkin ollut yksi tekijä, joka on lisännyt Suomen kansainvälistä tunnettuutta muotoilumaana.

Minna Haveri tarkastelee artikkelissaan käsityön ja taiteen yhteyksiä. Taiteilijan ja käsityöntekijän tuote on ainutkertainen. Taiteessa on yleensä lähtökohtana viesti, jonka taiteilija ilmaisee omalla tavallaan hyödyntäen erilaisia tekniikoita, kuten esimerkiksi käsityötä. Käsityössä puolestaan tekniikan hallinta ja mahdollisuudet ovat useimmiten keskeisessä roolissa ja tuloksena on tuote, jota voidaan käyttää. Haveri toteaa ajateltavan, että ”taide on tehty tulkittavaksi ja käsityö käytettäväksi”. ITE-taide hämärtää rajoja, ”kun persoonallinen, taiteellinen itseilmaisu nousee toteutuksen taidokkuutta ja oikeaoppisuutta tärkeämmäksi ominaisuudeksi”.

Marketta Luutonen on käsityökulttuurin tutkija ja dosentti.

Lähteet

Anttila, Pirkko 1983. *Prosessi vai produkti? Tutkimus käsityön asenteista ja arvopäämääristä*.

Helsinki: Kouluhallitus, Kokeilu- ja tutkimustoimisto. Tutkimusselosteita No 43.

Korhonen, Teppo 1999. Aineellisen kulttuuritutkimuksen näkökulmia. Teoksessa Helena

Lonkila & Anneli Meriläinen (toim.) *Rihma – aineksia*, 61–77. Kajaani: Rihma.

Tuomi-Nikula, Outi 2004. Perinteisen käsityön taitajat Satakunnassa – dokumentointi, elvytys ja tuotteistaminen. Maakunnallisen tutkimushankkeen nykytilanne ja tavoitteet. Teoksessa Maija Santikko (toim.) *Perinteinen käsityö Satakunnassa – tarpeetonta perinnettä vai alueellinen voimavara*, 10–29. Pori: Turun yliopisto. Kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen laitoksen julkaisuja III.

ELÄVÄÄ PERINTÖÄ VAALIMASSA - UNESCON YLEISSOPIMUS AINEETTOMAN KULTTUURIPERINNÖN SUOJELEMISESTA SUOMESSA

1

Leena Marsio

Aineeton kulttuuriperintö on elävää perintöä, joka on läsnä ihmisten arjessa. Se voi olla esimerkiksi käsityötaitoja, suullista perinnettä, esittäviä taiteita, juhlaperinteitä tai luontoon ja maailmankaikkeuteen liittyvää tietotaitoa. Unescon yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta hyväksyttiin vuonna 2003, ja mukana on jo 172 maata. Suomi saattoi yleissopimuksen voimaan vuonna 2013, ja sen toimeenpanosta vastaa Museovirasto. Sopimuksen tarkoituksena on edistää aineettoman kulttuuriperinnön tunnistamista ja vaalimista. Suomessa on ryhdytty rivakasti toimeen sopimuksen toteuttamiseksi: on perustettu useita elävän perinnön rinkejä sekä avattu elävän perinnön wikiluettelo.

Elävää perintöä!

Unescon sopimuksen tavoitteena on edistää aineettoman kulttuuriperinnön suojelua ja lisätä tietoisuutta aineettomaan kulttuuriperinnön merkityksestä paikallisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Sopimus vahvistaa siten keskinäistä yhteisymmärrystä sekä tarjoaa kansainvälistä yhteistyötä ja apua aineettoman kulttuuriperinnön suojeluun. Yleissopimus ja siihen liittyvä toimintaohjeisto luovat puitteet toiminnalle, mutta jättävät sopimusmaille runsaasti liikkumatilaa löytää omanlaisensa tapa toteuttaa sen velvoitteita.

Suomessa sopimuksen toimeenpanosta vastaa Museovirasto. Vuoden valmistelutyön seurauksena valmistui **toimeenpanosuunnitelma** sopimuksen toteuttamiseksi Suomessa (Museovirasto 2015). Suunnitelmaa täydennettiin vuotta myöhemmin **toimenpideohjelmalla** vuosille 2016–2018 (Museovirasto 2016). Opetus- ja kulttuuriministeriö on perustanut sopimuksen toimeenpanon tueksi aineettoman kulttuuriperinnön **asiantuntijaryhmän** toimikaudelle 2014–2018. Tämä 13 hengen ryhmä toimii sopimuksen toimeenpanon tukena ja asiantuntijana sekä ohjaavana toimielimenä.

Sopimuksen toimeenpanoa valmisteltaessa Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore tuotti kaksi laajaa verkkojulkaisua. Verrokkiselvitykseen *Aineeton kult-*

Nukketeatterissa yhdistyvät käsityöt, esittävä taide ja suullinen perinne. Unescon luetteloissa nukketeatteri on monen maan esittämänä, viimeisimpänä Tšekki ja Slovakia.

Norjalaisia Oselvar-veneitä on rakennettu jo vuosisatoja. Näiden veneiden veistämiseen ja perinteen vaalimiseen liittyvä toiminta on yksi Unescon hyvistä käytännöistä.

tuuriperintö. Esimerkkejä Unescon 2003 yleissopimuksen toteuttamisesta verrokkimaissa (Marsio 2014) on koottu tietoa 15 eri maan tavoista toteuttaa aineettoman kulttuuriperinnön yleissopimusta. Lisäksi Cupore on koostanut tutkimustyöstään loppuraportin *Elävä aineeton kulttuuriperintö* (Kanerva & Mitchell 2015). Laajassa raportissa käsitellään mm. Unescon sopimusta ja sen toimeenpanoa, sopimuksen keskeisiä käsitteitä sekä kartoitusta aineettoman kulttuuriperinnön kentästä, sen ominaispiirteistä ja haasteista Suomessa. Lisäksi analysoidaan kyselyiden tuloksia. Mukana on myös aihetta koskevia asiantuntija-artikkeleita.

Mikä aineeton elävä kulttuuriperintö?

Aineeton kulttuuriperintö on terminä uusi, mutta ilmiönä ja ihmisten kulttuurisina käytäntöinä yhtä vanha kuin ihmiskunta. Aineettomalla kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan Unescon yleissopimuksen mukaan ”käytäntöjä, kuvauksia, ilmauksia, tietoa, taitoja – sekä niihin liittyviä välineitä, esineitä, artefakteja ja kulttuurisia tiloja – jotka yhteisöt, ryhmät ja joissain tapauksissa yksityishenkilöt tunnustavat osaksi kulttuuriperintöään.” (Valtioneuvosto 2013.) Aineettomaan kulttuuriperintöön sisältyy ilmiöitä, jotka elävinä ja muuntuvina säilyvät sukupolvilta toiselle.

Unescon sopimuksessa aineeton kulttuuriperintö on samanaikaisesti perinteistä, nykyydessä olevaa ja elävää. Sopimuksessa keskitytään vaalimaan sellaista perinnettä, jolla on juuret menneisyydessä mutta jota edelleen harjoitetaan. Perintö voi olla peräisin naapurikylästä tai maailman toiselta puolelta, jolloin se on kulkeutunut meille maahanmuuttajien mukana. Jaamme erilaisia perinteen muotoja. Samoin kuulumme moneen erilaiseen yhteisöön ja jaamme erilaisia perinteitä eri ryhmien kanssa.

Yhteisölähtöisyys on erityisen keskeinen sopimuksen toimintaperiaate. Aineeton kulttuuriperintö voi olla kulttuuriperintöä vain silloin, kun itse yhteisöt, ryhmät tai yksilöt, jotka luovat, säilyttävät tai välittävät sitä, edelleen tunnustavat sen omakseen. Ilman yhteisöjen tunnustusta ei kukaan ulkopuolinen voi määrittellä, kuuluuko ilmiö tai käytäntö heidän kulttuuriperintöönsä. Sopimuksen alla ei siis korosteta jonkin tietyn perinteen ainutlaatuisuutta tai erityistä arvoa. Keskeistä on, että on olemassa ryhmä ihmisiä, jolle jokin perinne on niin merkittävä, että se nähdään kulttuuriperintönä.

Unescon yleissopimus keskittyy aineettomaan kulttuuriperintöön. On kuitenkin syytä todeta, että ero aineellisen ja aineettoman välillä on kuin veteen piirretty viiva. Aineellinen kulttuuriperintö toimii aineettoman kulttuuriperinnön kanssa dialogissa. Ne kuuluvat erottamattomasti yhteen ja täydentävät toisiaan muodostaen näin kulttuuriperinnön moninaisia ulottuvuuksia.

Unesco | Janet Jarman

Käsityötaitoa tarvitaan myös ratsastukseen liittyvissä varusteissa ja asusteissa. Meksikolainen hevosmiestaito on tästä yksi esimerkki Unescon aineettoman kulttuuriperinnön luetteloissa.

Pitsiperinne on ylpeyden aihe monessa maassa: tässä Alenconin pitsiä Ranskasta.

Unesco | Gilles Kervella

Muut kulttuuriperintöalan sopimukset

Aineettoman kulttuuriperinnön yleissopimuksen ohella monet muut kansainväliset ja kansalliset sopimukset, lait ja asiakirjat ohjaavat työtä aineettoman kulttuuriperinnön suojelemiseksi. Näistä Unescon yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta (ns. Maailmanperintösopimus, Unesco 1972) ja siihen liittyvä Maailmanperintöluettelo voidaan nähdä aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn yleissopimuksen ns. ”sisärsopimuksena”. Maailmanlaajuisessa luettelossa on yli tuhat kohdetta, ja Suomesta on mukana seitsemän kohdetta (Suomenlinna, Vanha Rauma, Petäjäveden vanha kirkko, Verlan puuhiomo ja pahvitehdas, Sammallahtenmäki, Struven ketju, Merenkurkun saaristo). Lisäksi Unescon **Maailman muisti -ohjelmassa** luetteloidaan arkistoihin liittyvää perinnettä. Suomesta mukana on kolme kohdetta, mm. vastikään liitetty Suonikylän kolttasaamelaisten arkisto.

Unescon yleissopimus kulttuuri-ilmaisujen moninaisuuden suojelemisesta ja edistämisestä (ns. Diversiteettisopimus, Unesco 2005) puolestaan edistää ja suojelee kulttuuri-ilmaisujen monimuotoisuutta ja luo edellytyksiä sille, että kulttuurit voivat ilmaista itseään vapaasti ja vuorovaikutuksessa toistensa kanssa.

Puiteyleissopimus kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä (ns. Faron sopimus, Euroopan neuvosto 2005) korostaa kulttuuriperinnön yhteiskunnallista merkitystä ja kansalaisten oikeuksia monimuotoiseen kulttuuriperintöön arkielämässä. Yksi sopimuksen keskeisistä painopistealueista on yksilöiden ja yhteisöjen oikeus omaan kulttuuriperintöönsä. Suomessa valmistellaan parhaillaan Faron sopimuksen ratifiointia.

Unescon aineettoman kulttuuriperinnön luettelot

Aineettoman kulttuuriperinnön yleissopimuksessa määritellään mm. kansainväliset luettelointimenettelyt. Luetteloiden tarkoituksena on tuoda näkyvyyttä elävälle perinnölle eri puolilla maailmaa ja jakaa hyviä käytäntöjä maiden kesken.

Ihmiskunnan aineettoman kulttuuriperinnön luettelon (*The Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity*) tarkoituksena on paremman näkyvyyden ja yleisen tietoisuuden nostaminen sekä kulttuurista moninaisuutta kunnioittavan vuoropuhelun edistäminen. Tällä laajimmalla listalla on 366 kohdetta. (12/2016) Käsitöihin liittyen sieltä löytyvät esimerkiksi matonkudontaperinne (Kirgisia, Iran, Romania, Moldova), paperileikkaus (Kiina), batiikkivärjäys (Indonesia), pitsiperinne (Kroatia, Ranska), marmorinveisto (Kreikka) sekä nukketeatteri (Slovakia, Tsekki, Italia, Indonesia).

Unesco

Kiinalainen paperileikkaus on vuosituhansia vanha perinne, joka on edelleen voimissaan.

Paperin marmorointi on Unescon luetteloissa Turkin esittämänä.

Unesco | Ministry of Culture and Tourism, Turkey

Kiireellistä suojelua vaativan aineettoman kulttuuriperinnön luettelon (*List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding*) päämääränä on suojella uhanalaista kulttuuriperintöä sekä edesauttaa kansainvälistä yhteistyötä suojelutoimenpiteiden toteuttamiseksi. Yhteensä listalla on tällä hetkellä 47 kohdetta. Käsitöistä mukana on esimerkiksi keramiikkaperinnettä Botswanasta, mongolialainen kalligrafia sekä portugalilainen lehmänkellojen valmistus.

Parhaiden suojelukäytäntöjen rekisteri (*Register of Best Safeguarding Practices*) sisältää kansallisia, seudullisia ja alueellisia ohjelmia sekä projekteja. Se toimii sellaisen aineettoman kulttuuriperinnön suojelemiseksi, joka Unescon komitean näkemyksen mukaan parhaiten toteuttaa yleissopimuksen periaatteita. Yhteensä rekisterissä on 17 kohdetta. Rekisteriin lisättiin tänä vuonna ensimmäisenä pohjoismaisena kohteena Oselvar-veneiden rakentaminen ja käyttö Norjasta.

Aineettoman kulttuuriperinnön luetteloon tulee vuosittain enemmän hakemuksia kuin sinne hyväksytään. Sihteeristön resurssit käsitellä hakemuksia ovat rajalliset, ja näin ollen vuosittain päätetään, kuinka paljon luetteloihin otetaan kohteita. Määrä on viime vuonna ollut noin 50 hakemusta. Kansainvälisiin luetteloihin pääsemisestä päättää vuosittain kokoontuva aineettoman kulttuuriperinnön hallitustenvälinen suojelukomitea, jossa on mukana 24 eri maata.

Elävän perinnön wikiluettelo

Unescon sopimus velvoittaa jäsenmaat laatimaan myös kansallisen tason luetteloita. Suomessa tätä toteutetaan helmikuussa 2016 avatun **Elävän perinnön wikiluettelon** avulla. Wikiluettelon tavoitteena ja tarkoituksena on yhdessä erilaisten ryhmien, yhdistysten ja muiden yhteisöjen kanssa koota tietoja ja esitellä laajasti elävää aineetonta kulttuuriperintöä Suomessa. Luetteloa ylläpitää Museovirasto, ja kohteita siihen voivat ilmoittaa erilaiset elävän perinnön parissa toimivat yhteisöt, kuten yhdistykset, harrastusryhmät tai erilaiset alan organisaatiot. Suomen tapa tehdä elävää perintöä näkyväksi Wikimediaa hyödyntäen on poikkeuksellisen avointa ja osallistavaa, ja se on herättänyt laajaa kansallista ja kansainvälistä huomiota.

Elävän aineettoman kulttuuriperinnön wikiluettelo on elävä asiakirja, jota täydennetään ja päivitetään jatkuvasti. Perinteet voivat liittyä esimerkiksi käsitöihin, juhliin, ruokaan, esittäviin taiteisiin, peleihin ja leikkeihin, luontoon tai suulliseen perinteeseen. Luettelossa voi esitellä myös hyviä elävän perinnön vaalimisen käytäntöjä, projekteja tai metodeja. Alle vuodessa luettelo on kerännyt jo yli 60 ilmoitusta yli 80 taholta (12/2016).

Wikiluettelossa ovat jo mm. saunominen, juhannuksen vietto, kesäteatteri ja pesäpallo. Myös romanien lauluperinne, saamelaisten käsityöt, suomenruotsalaisten menuetti sekä afrikkalainen tanssi ja musiikki Suomessa löytyvät luettelosta. Käsitöihin liittyen wikiluettelosta löytyvät keppihevosharrastus, Korsnäsän paidan valmistaminen, lasin puhaltaminen, limisau-
maisena puuvene veisto, luonnonväriaineilla värjääminen, pitsin kutominen Heinämaalla, pääsiäismunien koristelu, räsymaton kudonta ja saamelainen käsityöperinne. Hyvistä käytännöistä löytyvät tällä hetkellä Kuutimet-käsityöpiiri ja Kässämarttatoiminta (12/2016).

Unescon yleissopimuksen hengessä toivotaan, että luettelossa tuotaisiin esiin eläviä perinteitä kaikessa moninaisuudessaan ja että luetteloon saataisiin runsaasti lisää esimerkkejä eri puolilta Suomea, isompia ja pienempiä ilmiöitä, perinteisiä ja yllättäviäkin elävän perinnön ilmiöitä. Karttahaussa näkyvät kaikki Suomen maakunnat ja kunnat.

Wikiluettelossa olevia kohteita voi myöhemmin ehdottaa kansalliseen elävän, aineettoman kulttuuriperinnön luetteloon, joka julkaistaan vuonna 2017. Tästä luettelosta on mahdollista hakea kohteita edelleen Unescon kansainvälisiin luetteloihin. Molemmista päättää opetus- ja kulttuuriministeriö. Kukin maa voi hakea Unescon luetteloihin yhtä kohdetta vuodessa. Lisäksi on mahdollista hakea monikansallisia kohteita. Ensimmäinen yhteispohjoismainen hanke on vireillä limisau-
maveneperinteeseen liittyen norjalaisten aloitteesta.

Aineettoman kulttuuriperinnön kansallista luetteloa ei tule sekoittaa muistiorganisaatioiden luettelointiin. Monissa maissa aineettoman kulttuuriperinnön alueella (esimerkiksi kansanperinteessä, museoissa tai esittävien taiteiden alalla) on laadittu erilaisia luetteloita asiantuntijoiden käyttöön esimerkiksi antropologien, etnologien tai museoalan ammattilaisten toimesta. Unescon yleissopimuksen alla toteutettavien luetteloiden tulee kuitenkin olla koottu yhteisölähtöisesti, mistä Suomen wikiluettelo on erinomainen esimerkki. Wikialustaa moderoi Museovirasto, mutta itse ilmoituksista vastaavat ne kirjoittaneet yhteisöt. Ilmoituksia tulee myös päivittää säännöllisesti.

Käsityörinki ja verkostoitumisen voima

Luetteloinnin ohella toinen tärkeä työkalu sopimuksen toteuttamisessa Suomessa ovat elävän perinnön ringit. Nämä monialaiset yhteistyöverkostot toimivat koordinoivina eläminä ja solmukohtina, joissa kunkin alan perinteen harjoittamisesta, siirtämisestä, koulutuksesta, tutkimuksesta, dokumentoinnista ja tallentamisesta vastaavat toimijat voivat kohdata. Rinki voi mm. herätellä kansallista keskustelua, järjestää seminaareja ja tapahtumia sekä luoda uusia kumppanuuksia ja hankkeita. Sillä on myös roolinsa aineettoman kulttuuriperinnön kansallisessa luetteloinnissa.

Ringeille muotoillaan yhtenäinen toimintamalli, jota on mahdollista soveltaa eri osa-alueilla, isommissa tai pienemmissä yhteisöissä. Tämän työkalun avulla innostetaan yhteisöjä toimimaan elävän perinnön vaalimisen puolesta.

Lähivuosien tavoitteena on muodostaa elävän perinnön rinki kullekin viidestä Unescon aineettoman kulttuuriperinnön osa-alueista. Tämän lisäksi tuetaan mahdollisuuksien mukaan muita oma-aloitteisesti syntyviä ala- tai ryhmäkohtaisia rinkejä. Tähän mennessä on perustettu käsityörinki, luontorinki sekä kansanmusiikin ja -tanssin rinki viemään Unescon sopimuksen toimeenpanoa eteenpäin omilla toimialoillaan.

Käsityöringissä on jo mukana laaja joukko käsityöalan toimijoita, ja sen koordinoinnista vastaa Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito ry. Mukana ovat myös Suomen käsityön museo, Suomen käsityön ystävät, Designmuseum, Restaurointikilta, Sami Duodji ry, Kässämartat, Modus ry, Punomo ry, Föreningen Brage rf, Ikaalisten käsi- ja taideteollisuusoppilaitos, Helsingin yliopiston käsityötieteen laitos, Itä-Suomen yliopiston käsityötieteen / käsityönopettajien koulutus sekä Helsingin työväenopiston tekstiilityö. Muutkin käsityöalan toimijat ovat tervetulleita ringin toimintaan.

Ringin toimintaan liittyen järjestettiin **Elävä käsityöperintö -seminaari** huhtikuussa 2016. Tämän ja lukuisien muiden elävään perintöön liittyvien seminaarien videoidut puheenvuorot löytyvät Museoviraston aineetonkulttuuriperinto.fi-sivuilta. Käsityöringin ohjelmassa ovat lähiaikoina mm. käsityöalan alueellisten tupailtojen pilotointi. Myös tämä julkaisu on osa käsityöringin toimintaa. Ensi vuonna käsityörinki on aktiivisesti mukana kansallisen elävän perinnön luettelon koostamisessa.

Lopuksi

Käsityötaidot ovat kautta aikojen siirtyneet taitajalta toiselle. Käsitöiden elävä perintö viittaa yhtä lailla taitoon ja tietoon tehdä käsitöitä erilaisilla elinympäristömme materiaaleilla, rakentaa taloja tai entisöidä huonekaluja. Käsityötaidot näkyvät samaten esimerkiksi ruoka- tai juhlaperinteessä. Käsitöitä tehdään omaan käyttöön harrastuksena, ja monelle käsityö on ammatti. Toisaalta monessa ammatissa tarvitaan erilaisia käsityötaitoja.

Käsitöiden kenttä kukoistaa Suomessa. Saamme vankan pohjan käsityöosaamiselle jo peruskoulussa, mutta monet perinteistä siirtyvät myös perheissä. Yhteisöillä ja yhdistyksillä on tärkeä rooli elävän perinnön ylläpitäjänä ja välittäjänä. Tuhannet eri puolilla Suomea toimivat harrastusyhdistykset ja neuvontajärjestöt ovat tärkeitä toimijoita elävän kulttuuriperinnön vaalimisessa. Yhteisöt ja yhdistykset siirtävät ja välittävät elävää aineetonta kulttuuriperintöä esimerkiksi koulutuksen, kurssien ja harrastustoiminnan keinoin. Ne

viestivät omasta aihealueestaan ja toiminnastaan lukuisissa lehdissä ja verkkosivustoilla. Perinteitä jaetaan ja tehdään tunnetuksi suurelle yleisölle erilaisissa tapahtumissa. Monet yhdistykset toimivat myös kansainvälisesti erilaisten hankkeiden, tapahtumien ja verkostojen kautta.

Luetteloinnin avulla on mahdollista tuoda näkyvyyttä käsityöperinteille myös uudenaisten yleisöjen keskuudessa. Jonain päivänä suomalaisia käsityökohteita nostetaan varmasti myös Unescon kansainvälisiin luetteloihin. Tärkeää perinteen vaalimisen kannalta on kuitenkin se työ, mitä tehdään kotona ja kouluissa, harrastusryhmissä ja ammattilaisten verstailla. Näin varmistetaan, että kantapäitä osataan neuloa, puuveneitä veistää ja piirakoita rypyttää vielä vuosisadankin kuluttua.

Leena Marsio toimii aineettoman kulttuuriperinnön koordinaattorina Museovirastossa.

Lähdeluettelo

ABM utvikling (2010). *Immateriell kulturarv i Norge. En utredning om UNESCOs konvensjon av 2003 om vern av den immaterielle kulturarven.*

http://www.regjeringen.no/upload/KUD/Kulturvern/avdelingen/Rapporter_Utredninger/Immateriell_kulturarv_i_Norge_AMBU_2010.pdf

Institutet för språk och folkminnen (2014) *Levande traditioner. Slutrapport om tillämpningen av Unescos konvention om trygghet av det immateriella kulturarvet i Sverige.* Redovisning av regeringsuppdrag Ku2010/1980/KT.

<http://www.sprakochfolkminnen.se/download/18.3540d5a5143fb94a0d1466f/1398151026415/Levande-traditioner-Unesco-slutrapport-Isolfebruari-2014.pdf>

Kanerva, Anna; Mitchell, Ritva Toim. (2015) *Elävä aineeton kulttuuriperintö. Loppuraportti.* Cuporen verkkojulkaisuja 28. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore.

<http://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/anna-kanerva-ja-ritva-mitchell-toim-elava-aineeton-kulttuuriperinto>

Kotiseutuliitto (2015) *Kotiseutu-vuosikirja 2015. Aineettoman läsnäolo – Kulttuuriperinnön tulkintoja.* Artikkelikokoelma.

<http://kotiseutuliitto.fi/sites/default/files/Kotiseutu2015.pdf>

- Marsio, Leena (2014) *Aineeton kulttuuriperintö. Esimerkkejä Unescon 2003 yleissopimuksen toteuttamisesta verrokkimaissa*. Cuporen verkkojulkaisuja 24. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore.
<http://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/leena-marsio-aineeton-kulttuuriperinto>
- Museovirasto (2015) *Elävä perintö! Unescon yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta*. Suunnitelma kansallisesta toimeenpanosta.
<http://www.nba.fi/fi/File/2586/toimeenpanosuunnitelma.pdf>
- Museovirasto (2016) *Aineettoman kulttuuriperinnön toimenpideohjelma 2016–2018*.
<http://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/fi/File/2960/toimenpideohjelma.pdf>
- Museovirasto (päiväämätön) *Elävän perinnön wikiluettelo*.
<https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/>
- Unesco (2003) *Text of the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*.
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00022#part3>
- Unesco (2005) *Yleissopimus kulttuuri-ilmaisujen moninaisuuden suojelemisesta ja edistämisestä*.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kansainvaeliset_asiat/kansainvaeliset_jaerjestoet/unesco/sopimukset/Liitteet/diversiteetti_FI.pdf
- Unesco (2011) *Infokit. Intangible cultural heritage domains*.
<http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01857-EN.pdf>
- Unesco (2016). *Operational Directives for the implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage*.
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00026>
- Unesco (päiväämätön). *Lists of intangible cultural heritage and Register of best safeguarding practices*. <http://www.unesco.org/culture/ich/en/lists>
- Valtioneuvosto (2013) *Valtioneuvoston asetus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamisesta*.
<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2013/20130047>

2 SAFEGUARDING CRAFTS AS INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE - EXAMPLES FROM NORWAY

Eivind Falk and Dag Feldborg

Traditional craftsmanship is a treasure chest. The many variations and diversities in boatbuilding, traditional costumes, wood carving and log houses constitute a rich material refined through generations – a wonderful gift handed down from our ancestors. Craftsmanship is not only about technique, but also about commitment, ethics, judgment and didactics. Traditional craftsmanship is a complex term to grasp. Next year is an anniversary year in Norway. It is ten years since the Norwegian government ratified the UNESCO 2003 Convention on the safeguarding of the intangible cultural heritage and 30 years since the Norwegian Crafts Institute was established. The mission of the institute has been to safeguard traditional craftsmanship, one of the domains the Convention addresses specifically. In this article we present a status quo for the safeguarding of traditional craftsmanship, as seen from our viewpoint.

What does safeguarding mean in the craft field?

How does one define traditional craft? Who comes within the scope of the UNESCO 2003 convention on the safeguarding of the intangible cultural heritage in the traditional craftsmanship domain? How deep do a tradition's roots need be in order to qualify as a tradition?

There is no doubt that the Convention leaves us with a lot of questions and challenges in terms of how to interpret the text. The Convention puts forth a rather loose framework on how to operate within it. In our opinion, the key issues may be condensed in the following statement:

An intangible cultural heritage in the form of expressions and practices need to:

- give a sense of belonging and identity to the *people concerned*,
- be passed on from *generation to generation*,
- constitute a living heritage that *constantly evolves* in response to new contexts.

The craft of plastering is listed as small and vulnerable and is thus monitored by our Institute. Plasterer Peder Rune, Nidaros Cathedral demonstrates at a festival.

Courses in the making of wooden planes have proved to be an eyeopener to the "mystery" of traditional craftsmanship. Course instructor Jarle Hugstmyr (right) discusses functional details with his novice.

Knowhow on making rush shoes was on the brink of disappearance but now brought forward to a new generation.

The Oselvar boat is customized to withstand rough sea at the west coast of Norway, either as a rowing or sailing boat.

Blacksmith Øystein Myhre started his craft scholarship in 2015 and has still another year to specialize into hand-forging of axes and tapered augers.

All three statements engender discussion and need to be interpreted in “the spirit of the Convention”. They are valid not only to the domain of traditional craftsmanship, but to the whole array of domains. And they are indeed debatable.

The people concerned are described in the Convention as “... *communities, groups and in some cases, individuals*”. This description might be adequate in many countries, but in a highly modernised society, communities and groups are not easily identified. They are numerous and act more like flexible networks without strict boundaries. A modern community, especially in a digitalised world, is not necessarily restricted to a geographic area. A group probably needs to be more than a collection of sole practitioners in order to keep the heritage alive and dynamic. Supporters, enthusiasts, customers and an audience are but a few examples of characters that may also constitute a group or a community.

The notion “in some cases, individuals”, however, makes it clear that it is extremely rare that intangible cultural heritage is related to individuals alone, as stated by one of the architects of the Convention (Blake 2006).

The expression from generation to generation may be interpreted in a strict, formalistic way. In the field of folkloristics, the term designates a process consisting of at least three generations, with one generation constituting 30 years. Alternatively, the term may be interpreted as a metaphor for a process of passing on knowledge. Again, in a complex modern society, the term “generation” is not a fixed entity (Berkaak 2010).

One of the items on the representative list of the Intangible Cultural Heritage of Humanity in 2016 was actually a festival that was less than a generation old, starting in 1989. The inscription concerned was the student festival **Mangal Shobhajatra on Pahela Baishakh**, nominated by Bangladesh. The listing represents a significant amount of licence in the interpretation of the term “generation to generation”.

A living heritage that constantly evolves in response to new contexts is a statement that is quite opposite to the philosophy conveyed by the 1972 World Heritage Convention. This convention underlines the necessity of uniqueness and authenticity. In the operational guidelines of the 2003 convention, however, it is stated quite clearly that phrasings referring to uniqueness or authenticity should definitely be avoided (UNESCO 2016).

The understanding of the three key issues are not, as demonstrated, carved in stone. The understanding of the convention is a process, in much the same way that traditional practices and expressions are. In our opinion, the Convention needs to be read with respect and practised with wisdom.

Passing on deep knowledge

The Norwegian Crafts Institute has been a facilitator of safeguarding measures for three decades, several years before the actual convention was brought into being. Its main objective is to pass on methods, techniques and cutting edge know-how from skilled craftsmen, whether they are tradition bearers or masters in their field. This transmittance is organised in the form of *projects*. The projects are a dynamic way of keeping traditions updated, and for most of the projects, in accordance with the old methods of training – namely, the master and apprentice method.

The projects are based on the concept of *action-born knowledge*. The concept underlines how the knowledge is *in* the practice and *in* the action. The term describes, in a precise way, how a living craft is passed on and how this knowledge ought to be transferred (Godal 2007).

In our experience, knowledge *in* is best transmitted in a 1:1 situation, from one professional to another, or to put in a traditional learning frame, from master to apprentice. The tradition-bearer or master is the custodian of knowledge *in* a trade. They are therefore the most important people in the project. It is their knowledge we aim to secure.

Often the knowledge is complex and comprehensive. It can, for example, be to put on a turf roof true to a particular local tradition. To follow the tradition consistently requires a comprehensive knowledge of construction, the quality of materials of clay, earth, wood and botany – not to mention the subsequent maintenance. The difference between knowledge *of* techniques in the past (that is something one has read about) and knowledge *in* techniques (a living know-how) will be enormous, and is likely to be crucial to whether a roof is built successfully or not. In the worst case scenario, the question is whether water eventually leak through the roof or not?

Safeguarding traditions is thus a sound way of maintaining a store of solutions. They are important not only because of cultural importance, but also because of purely economic reasons. It is smart to base decisions on something that has been proven to last. It is expensive to replace a roof after two years.

Sometimes a project starts with only one tradition bearer, but it develops gradually over time. This might happen because the project is spoken about in a geographical area where the project is running, or because it is referred to in the local newspaper, or because someone reflects “Yes, *she* was living there. I think *he* might know something about this! Didn’t *she* and her grandfather cover the walls of the barn with juniper in the traditional way? Was it not *he* who cut down trees in the old way? Was it not *she* who was present when your grandfather selected the materials?”

In this way new information, which was not known when the project began, might be uncovered during the process of the project. It is important to keep one's eyes and ears wide open while the project is running.

Impacts of the Convention

Implementation is a process that takes time. Ten years after ratification, the national coordinators of the convention, Arts Council Norway, is fully aware of this fact. Nevertheless, a lot of positive outcomes seem to be evolving. One major measure has been the funding of **training-of-trainers courses** designed and administered by UNESCO. The target groups have been influential stakeholders of intangible cultural heritage, encompassing volunteer and non-governmental organisations, museums, academia, Sami people and other minorities, all of them representing different domains. Representatives from the Nordic countries have also participated in the courses.

Traditionally, voluntary and other non-governmental organisations have had a strong standing in Norway. Many of them have gained a strong position in cultural politics and processes.

The courses have thus been fruitful arenas for discussing and comprehending the core spirit of the convention, for the exchange of safeguarding experiences and challenges, and for reflections on how the convention can support groups or communities in their endeavours to safeguard practices or expressions (Kulturrådet 2015). The mix of different stakeholders and domains has indeed been fruitful and has stimulated a holistic reflection on safeguarding processes. Traditional craftsmanship is not an island of its own; it is in many cases interlinked with other domains.

Craft scholarship programme

As in many other countries, a profound transition has taken place in vocational education. Training has shifted from being focused on traditional materials and methods to having an emphasis on the standardisation of approaches and the use of new technology.

This situation has paved the way for a **three-year fellowship scheme**, administered by the Norwegian Crafts Institute. The objective is to develop deep knowledge in the craft field. The programme is designed for craftsmen who wish to develop their skills beyond the trade level and the standards of trade certification. It has run as a trial project since 1996, but it was acknowledged and given continued funding by the Ministry of Education

in 2015. The ratification of the UNESCO Convention has obviously played its role in this positive outcome. So far, 11 craftsmen from different trades have passed through the programme, including practitioners of drystone masonry, carpentry, decorative painting, folk costume tailoring, clockwork repair, and so on.

One rationale for the programme is to comply with demanding tasks in the cultural heritage sector. From this perspective, the craftsman may play an important role. This may be in a practical way, due to the craftsman's in-depth knowledge of the tricks of the trade, or in a theoretical way because she may interpret the tools' traces and patterns left by an artisan who is long gone. She is in a position to provide and complement the disciplines of the ethnologist, curator and architect with knowledge: what kinds of tools have been used? How have they been shaped? How have they been used? Traces and patterns might say something about the use of materials and their quality, or something about the subsequent maintenance.

In old buildings, boats, and other similar things, there is knowledge that only a trained eye can disclose and interpret in a sensible way.

In recent years, particularly in the field of cultural heritage, we have experienced an increasing demand for craftsmen with a deeper expertise in their discipline. At the Norwegian Directorate for Cultural Heritage, the section for Cultural Heritage at the county level and at the museums, there has been a change of attitude resulting in an increasing demand for craftsmen with a higher level of performance.

The Red List

The Red List is an awareness-raising activity directed at techniques and skills of traditional craftsmanship that are under threat. The objectives are to:

- revive and pass on knowledge *in* traditional techniques and skills,
- pass on knowledge *on* handicraft and craft processes,
- make local diversity visible.

The intervention is run by the Norwegian Folk Art and Craft Association. They represent a huge number of members, totalling about 24,000 handicraft practitioners, representatives from all parts of the country. Members are encouraged to identify examples of intangible cultural heritage in a local context that are under threat of disappearance. More than 150 projects have been initiated by this campaign. One example of a project is know-how about shoes made of grass; while another is concerned with basket making.

One effect of the Red List is the capacity building of volunteers. They take responsibility for and monitor techniques that are at risk. It sensitises local communities in a friendly but competitive way.

The Red List is intended to be a dynamic list. The aim is to minimise the list, meaning that practices and skills are revived and do not need to be listed anymore. However, the need for the list will probably last for ever, as there will always be traditions in modern society that lie at the brink of disappearance. Today, knitting is in fashion. Who knows of its status tomorrow?

The Oselvar project and its nomination

In Norway, the Oselvar project represents a jewel in the crown. In 2014 the Ministry of Culture nominated *“the Oselvar boat: reframing a traditional learning process of building and use in a modern context”* to UNESCO. Two years later, in late November 2016, the nomination was accepted and presented as a **Best Safeguarding Practice** by UNESCO.

The project comprises a long and complex safeguarding process, with several positive outcomes. The Oselvar is a traditional clinker-built boat originating from the west coast of Norway. This style of boat has become more and more obsolete, and in 1980 only two competent boatbuilders were alive that could pass the know-how on, and they were rather old! Because of this rather desperate situation, action was taken to safeguard the production of boats. The *Oselvar verkstaden* institution, among others, was established.

The Oselvar project and its nomination have been a door opener in many respects. It was the first nomination from Norway, and the entire Nordic region as a whole. Other groups of traditional boatbuilders have previously expressed their scepticism towards the convention. It has been considered as another bureaucratic move without output. In recent years, however, this scepticism seem to be slowly evaporating. A national organisation, Forbundet Kysten, is preparing a new nomination to the UNESCO list. This time, the technique of clinker-built boats in the Nordic countries will be the focus. The nomination process has gained support from influential groups all over the Nordic region.

Another side effect of the Oselvar nomination is the number of enquiries from other parts of the world asking tentatively for cooperation on safeguarding boatbuilding in a wider context.

A sharpening of tools

The Convention has definitely had a fruitful impact on the status quo of cultural heritage in Norway. But let us be honest, reading UNESCO documents is often a nightmare, for better or worse. For worse, it is the bottom lines of wordings, concepts and rationales, expressed in such juridical language, which over 100 state parties agreed on.

For better, it is a set of rationales, concepts and wordings that challenge practitioners, other stakeholders and heritage authorities to reflect, consider and rethink the inner meaning of living traditions and the 'what and how' to safeguard. The convention forces reflections ahead and the fact that there are no quick fixes or ready-made solutions in safeguarding.

When seen from a traditional workmanship perspective, this should be inspiring. Concepts are like tools. When they are sharp, they really work. It is our hope that the convention will assist in safeguarding, both as tangible text and as an intangible set of concepts.

Eivind Falk works as the director and Dag Feldborg as an advisor at the Norwegian Crafts Institute.

Bibliography

Almevik, G. 2014. Hantverkare emellan. Perspektiv på hantverkens kunskapskultur. In: Hantverkare emellan. Mariestad. Hantverkslaboratoriet

Berkaak, Odd Are 2010. UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarv: en analyse. Open Access: <http://www.kulturradet.no/documents/10157/1fbcf6a2-b2b9-4a8a-b008-2f763d71265e>

Blake, J. 2006. Commentary on the 2003 UNESCO Convention on the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Leicester, Institute of Art and Law.

Falk, Eivind 2014. Concerns of Diversity – Living crafts, Methodology for the continuation of craftsmanship. Open access: <http://www.ichngoforum.org/concerns-of-diversity-2/>

Godal, Jon Bojer 2007. Hjelper omgrepet handlingsboren kunnskap oss til framtid for håndverket. In: Falk, Eivind (red) 2007. Festskrift: Jon Bojer Godal 70 år : Norsk handverksutvikling – NHU 20 år. Lillehammer, Maihaugen.

Kulturådet 2015. Periodic reporting of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Downloaded 23 November 2015 from <http://www.unesco.org/culture/ich/en/periodic-reporting-00460>

Sennett, R. 2008. *Craftsman*. New Haven, Yale University Press.

UNESCO 2016. *Basic Texts of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. 2016 Edition.

UNESCO 2003 e. *Text of the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*. Paris: UNESCO. Downloaded 28 October 2016 from <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00006>.

The Norwegian Crafts Institute – a centre of intangible cultural heritage

- The Norwegian Crafts Institute was established in 1987. Its objective is to safeguard traditional crafts and raise awareness of and respect for craft traditions, in accordance with UNESCO's 2003 Convention on Safeguarding Intangible Cultural Heritage.
- The institute:
 - has worked as a UNESCO-accredited NGO since 2009 and plays a key role in the **ICHNGO forum** and the online magazine **Heritage alive**. Both activities are strongly linked to UNESCO's intangible cultural heritage from an international perspective.
 - was elected in 2016 as a four-year member of the **Evaluation body** for the **Intergovernmental Committee** of the 2003 UNESCO Convention.
 - runs **projects for documentation and training** in traditional crafts with funding from the Ministry of Education and the Ministry of Culture. The projects span from food production and textile handicrafts to boatbuilding and housebuilding techniques.
 - runs most of their projects in Norway, but also has broad experience from international projects run in the Czech Republic, Latvia, Hungary, Scotland, Bulgaria, Georgia and Iceland. The restoration of the wooden old town in Kuldiga resulted in the **Europa Nostra prize** in 2013.
 - administers the pilot project NordNet ICH with the objective of establishing a communication platform for the exchange and discussion of good safeguarding practices between the Nordic countries. Representatives from Finland, Sweden, Iceland and Greenland – mostly NGOs – constitute the project group.
 - administers related activities, such as **the National Register of Craftsmen**, **the Secretariat of Rare and Protected Crafts** and the network **Advancing the Crafts**.

3 MIESTEN KÄSITYÖT

Janne Vilkuna ja Taina Laaksonen

Miesten ja naisten työt jakautuivat jo kulttuurien varhaisaikoina, jolloin elanto saatiin metsästäen, kalastaen ja luonnon antimia keräillen. Maatalouden omaksumisen jälkeen ammatit alkoivat eriytyä ja käsityöläisyydestä tuli ammatti. Teollistuminen hävitti käsityöläisyyttä, mutta se säilyi korjaavissa ja huoltavissa sekä asiakkaille yksilöllisiä töitä tekevissä ammattiteissa. Moni käsityöammatti on muuntunut harrastukseksi. Käsityön harrastus myös osin digitalisoituu. Uusi tekniikka muuttaa tapoja työstää materiaaleja, oppia malleja ja taitoja sekä pitää yhteyttä muihin. Miestenkin käsityöharrastus on osa laajempaa elämäntapaa ja itsestä viestimistä. Harrastajien yhteisöt ottavat vaikutteita verkossa myös kansainvälisesti.

Miesten käsityöt kansanperinteenä

Kansatieteilijä, suomalais-ugrilaisen kansatieteen ensimmäinen professori U. T. Sirelius teki 1800- ja 1900- luvun vaihteessa useita matkoja itään sukukansojen pariin. Nuo kokemukset peilautuivat varmasti hänen pohdintoihinsa suomalaisen kansankulttuurin varhaisvaiheista. Sirelius kirjoitti 1921 ilmestyneen *Suomen kansanomaista kulttuuria* -teoksensa toisessa osassa sukupuolten välisestä työnjaosta seuraavasti (Sirelius 1989, 4):

Elinkeinojen alalla huomasimme työnjaon miehen ja naisen välillä. Riistan haku, joka edellytti usein pitkiä retkeilyjä kodin piirin ulkopuolella, kuului miehelle, ja kasviravinnon kokoileminen, joka saattoi tapahtua lähellä kotiliettä ja sen ääressä hoidettavia lapsia, oli naisten asiana. Tämän saman jakoperusteen toteamme pääasiassa eri sukupuolien teknillisissäkin harrastuksissa. Mies tietenkin valmistaa itse aseensa, retkeilyjään varten tarvitsemansa kulkuneuvot sekä yleensä kaikki puu-, luu- ja metallityöt. Nainen punoo ja kehrää kasvikunnasta saamansa raaka-aineen langaksi ja kutoo siitä kankaat sekä valmistaa niin omat kuin miehensäkin vaatteet. Tämä hänen tehtävänsä tekee hänestä myös aluksi taljain muokkaajan, mikä työ myöhemmin kuitenkin siirtyy miehelle.

Tällainen työnjako johtui siis yksinkertaisesti vaativien elinolojen asettamista rajoista, joista olennaisin oli naisten osa lasten synnyttäjänä, imettäjänä ja hoitajina. Myös miehen ja naisen fysiikan erot johdattivat sukupuolet voimiensa mukaisiin töihin.

Gunnar Bäckman / Taitoilitto

Pläkkiseppä Asko Gråholm
työssään.

Eikki Voutilainen / Maaseudun Tulevaisuus / JOKA / Museovirasto

Kun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustantamopäällikkö, professori Toivo Vuorela julkaisi vuonna 1975 teoksen *Suomalainen kansankulttuuri*, kuvauksen kohteena oli pääasiassa niin kutsuttu talonpoikauskulttuuri. Vuorela käsittelee 13. luvussa miesten erityistyöt, jotka olivat käsitöitä, kuten tervanpoltto ja savenvalanta (Vuorela 1975, 425–471). Talonpoikauskulttuurille oli vielä ominaista, että taloissa tehtiin suurelta osin itse tarvittavat työ- ja ajokalut. Työt siirtyivät isältä pojalle, ja kaikki osallistuivat työntekoon. Jotkut olivat jo erikoistuneet käsityöläisiksi. Tärkeimpiä olivat sepät, valurit ja suutarit, joita tarvittiin, kun muun muassa hevosia kengitettiin ja valjaita ja linjaalirattaita varustettiin.

Kaupungeissa kuka tahansa ei saanut ryhtyä käsityöläiseksi, vaan ammattikunniksi eli killoiksi järjestäytyneet käsityöläiset valvoivat niin tekijöitä kuin tuotteita. Tässä järjestelmässä mestarit kouluttivat oppipoikansa ja kisällinsä, jotka mestarintyön tehtyään pääsivät täysivaltaisiksi käsityöläisiksi. On mielenkiintoista, että vaikka kodeissa ruuanlaitto kuului naisille, kodin ulkopuolella ruokia tekivät kuitenkin miehet, kuten leipurit ja kokit. Maaseudulla saivat kuitenkin tietyt käsityöläiset, etenkin sepät, räätälit ja suutarit, harjoittaa ammattiaan maaherran myöntämällä luvalla pitäjänkäsityöläisinä. Näiden yksinoikeus ei käytännössä ollut suinkaan täydellinen, vaan ammatteja harjoitettiin siellä täällä enemmän tai vähemmän sivutoimisesti. Täysi elinkeinovapaus koitti Suomessa vasta 1800-luvun lopulla. Samalla vuosisadalla alkanut teollisuuden nopea kehitys syrjäytti monta käsityöammattia, ja ammattikoulutus siirtyi oppilaitoksiin. Teollisuustyöntekijöillä oli vuoden ja vuorokauden ympäri säännöllinen työaika, mistä he saivat rahapalkkaa tarvitsemiensa hyödykkeiden ostamiseen. Rahatalous (ja kulutustalous) syrjäytti omavaraisalouden.

Erityisesti säilyivät sellaiset käsityöammatit, joissa valmistettiin asiakkaiden toiveiden mukaisia yksilöllisiä tuotteita. Tällaisia valmistavat muun muassa räätälit eli vaatturit, kello- ja kultasepät ja puuveneiden veistäjät. Osa käsityöläisistä, kuten asesepät, erikoistui muokkaamaan teollisesti valmistettuja tuotteita vielä paremmiksi sekä huoltamaan ja korjaamaan niitä. Olipa tuote syntynyt käsin tai konein, sen korjaaminen tapahtui käsin.

Sukupuolittunut käsityöharrastus

Vapaa-ajan lisääntyminen johti käsitöiden muuttumiseen myös harrastukseksi. Tavattoman moni nauttii arkisen työn vastapainoksi käsin tekemisestä, olipa kyseessä oman mökin, lentokoneen pienoismallin tai experimental-lentokoneen rakentaminen, moottoripyörän tai auton virittäminen tai tuunaus.

Gunnar Bäckman / Taitolitto

Gunnar Bäckman / Taitolitto

Pixabay

Mark Ittelman | Wikimedia Commons, CC 4.0

Jo kansakouluissa, jotka tulivat kaikille lapsille pakollisiksi 1920-luvulla, opetettiin käsityön alkeet niin, että tytöt tekivät ”käsitöitä” ja pojat ”veistivät”. Vasta 1970-luvulla alkanut peruskoulu mahdollisti koulun käsitöiden, niin tekstiilityön kuin teknisen työn, tekemisen sukupuolesta riippumatta, mutta vanhat roolit olivat ja ovat lujassa. Koneellistuminen poisti periaatteessa miesten ja naisten fysiikan eroista johtuvat syyt työnjakoon, mutta vanhat työnjaot periytyvät sitkeästi. Naisten yhteiskunnallisen aseman parantuminen johti kuitenkin siihen, että naiset ryhtyivät vähitellen tekemään aiemmin yksinomaan miehille kuuluvia töitä. Vastaavasti osa miehistä hakeutui aiemmin naisille kuuluneisiin töihin, erityisesti palveluammatteihin.

Käsityön sukupuoli on yksi keskeinen ja ajankohtainen diskurssi käsityön alueella. Naisten ja miesten yleistä toiminta-alueiden eriytymistä on aiemmin tarkasteltu muun muassa jaotteluna yksityiseen ja julkiseen. Naisten alueeksi miellettyyn yksityiseen on kuulunut reproduktiivinen, uusintava ja ylläpitävä toiminta, kun taas yhteiskunnan tuotantoon liittyvä julkinen toiminta on asettunut miesten alueeksi. (Liljeström 1996; Koski 2003). Vaikka yhteiskunnan tasa-arvokehitys on muilla aloilla edennyt, niin käsityöammateissa ja -harrastuksissa kuin osin koulutuksessa sukupuolinnormit ovat säilyneet voimakkaina, ja asenteiden muutos on koskettanut enemmän teknistä käsityötä ja kovia materiaaleja, joita naisten on nykyään aivan sopivaa harrastaa. Käsityön sisälläkin on nähty olevan hierarkioita: miesten tekemää käsityötä arvostetaan enemmän, ja se asettuu hierarkkisesti naisten tekemää käsityötä ylemmäksi (Kokko 2007b, 65, 69; Lehtonen 2003, 84–85, 241).

Käsityöharrastus mielletään yleensä vapaa-aikana tehtäväksi, vapaaehtoiseksi ja viihdyttäväksi toiminnaksi. Myös välttämätön käsityötoiminta voidaan lukea harrastukseksi. Tällainen välttämätön käsityö voi olla esimerkiksi kodin remontoimista tai vaatteiden korjaamista. Jälkiteollisella ajalla käsitöiden tekeminen harrastuksena on ollut erittäin suosittua. Käsitöitä teki vuonna 2005 arviolta 67 prosenttia väestöstä. Edelleen monet taidot opitaan perhepiirissä: ne siirtyvät isältä pojalle, ja käsityöharrastus voi liittyä perheen muuhun harrastuneisuuteen. Muun muassa metsästäjäkulttuurilla on pitkä historiallinen jatkumo, ja siihen liittyy perinteisiä kädentaitoja: perhonsidontaa, aseiden tekemistä, sepän ja satulasepän töitä. Miesten perinteiset käsityöharrastukset, puu- ja konetyöt, ovat lisääntyneet. Vuonna 2005 tehdyn kyselyn mukaan yli 15-vuotiaista miehistä harrasti kutomista 2 %, vaatteiden ompelua 4 %, lankatöitä 2 %, puutöitä 44 % ja elektroniikkatöitä 42 % (Tilastokeskus 2005). Jorma Sipilä (1994) kutsuu maskuliinisten rajojen rikkojia vaihtoehtojen rakentajiksi. He määrittelevät maskuliinisuutta toisin. Edellä mainitun tilaston (v. 2005) valossa maskuliinisia rajoja rikotaan käsityön keinoin, kun materiaaliksi valitaan tekstiili.

Tekstiilitöitä harrastavia miehiä haastatelleen Sanna Tuokon (2009) mukaan joidenkin käyttöesineiden tai vaatteiden tarve on toiminut miehille yhtenä kimmokkeena ryhtyä tekemään tekstiilitöitä. Vaatteita on tehnyt ja korjannut yleensä aikaisemmin äiti, mutta kun poika aikuistuu, äiti ei välttämättä enää ole niin lähellä elämässä, että tämä olisi mahdollista. Miehille on syntynyt tarve korjata, uudistaa ja muokata vaatteita itse tai tehdä sellaisia vaatteita ja tuotteita, joita kaupasta ei saa. Persoonallisia ja omaan tyyliin sopivia vaatteita ja muita tuotteita on saanut paremmin itse tekemällä. Miesten innostaja on yleensä ollut joku naispuolinen sukulainen tai kumppani. Vaatteiden tuunaaminen ja korjaaminen on innostanut kokeilemaan käsitöiden tekoa myös enemmän. Erityisesti nuoret pojat osaavat hyödyntää sosiaalisen median keinoja päästäkseen itse tekijöinä esille. Erottuminen miesten käsityön kentällä on helpompaa, kun ylittää sukupuolirajan; tästä hyvänä esimerkkinä muistamme pojat, jotka saivat maanlaajuista huomiota virkatessaan pipoja ja mattoja.

Miesten käsityöt vaativat usein aivan oman tilansa, verstaan kellariin tai autotalliin, tarvittavien työvälineiden ja -koneiden sekä valmistuvien tuotteiden koon vuoksi. Vastaavasti naisten käsityöt mahtuvat pienempään tilaan ja mahdollistavat siksi sosiaalisen ryhmässä tekemisen. Erona on myös käsityön tekemiseen liittyvä työturvallisuus ja aika usein lopputuotteeseen ja sen käyttöön liittyvät lupakäytännöt.

Nykyisille miesten käsityöille on usein yhteistä rakentaminen ja yksinään puurtaminen. Yksinäisyys on kuitenkin yleensä näennäistä, sillä eri alojen harrastajilla on omat lehtensä, jotka ovat nykyään jo verkossa, ja aktiiviset keskustelupalstansa, joilta saa vertaistukea omiin töihinsä. Kun valmista on, aherruksen lopputuote kyllä tuodaan ylpeänä yleisön eteen. Parhaimmillaan oman harrastajayhteisön kokoontumiseen, joissa toisten töitä tarkastellaan perusteellisesti ja parhaat työt palkitaan yhteisön arvojen mukaisesti.

Elävä käsityöperinne

Käsitöiden tekeminen on myös osa elämäntapaa ja siihen vaikuttavat kaikki megatrendit, esimerkiksi kaupungistuminen. Tähän liittyen muun muassa ekologisten arvojen korostuminen ja pyöräilyn suosio liikuntamuotona näkyy miesten käsityöissä; polkupyörien suunnittelusta, muokkaamisesta ja itse tekemisestä on tullut muodikasta. Harrastuneisuuteen yleensäkin liittyy kiinnostus käsityön taloudellisia, ekologisia, esteettisiä, ammatillisia ja sosiaalisia ulottuvuuksia sekä perinteitä kohtaan. (Lepistö 2004, 110.) Käsityöharrastuksiin vaikuttavat erilaiset muotivirtaukset, ja populaarikulttuuri muokkaa myös miesten käsityövalintoja. Tietokoneiden rakentamiseen ja osien uudelleenkäyttöön on syntynyt

uutta käsityökulttuuria, jota kutsutaan nimellä *maker culture*. Alakulttuureita syntyy käsityöiden ympärille, esimerkiksi osaksi teknisen käsityön tai koneenrakennuksen jatku-
moa. Uutta näissä voi olla esim. visuaalinen kieli. Vintage-yhteisöissä autojen, kitaroiden
tai koneiden rakentamisessa on tärkeää myös tietynlainen 1900-lukuun viittaava “retro”
ulkonäkö. Miesten käsityöharrastuksen luonne on osin muuttunut hedonistisemmaksi.
Käyttöesineiden valmistamisen lisäksi nyt muokataan myös omaa ulkonäköä: tatuoinnit,
erilaiset parturoinnit, vaatteet ja asusteet halutaan tehdä yksilöllisenä käsityönä. Näiden
prosessien ja tuotosten kuvaaminen ja kuvien levittäminen sosiaalisessa mediassa on osa
oman henkilökuvan luomista.

Käsityötaitoon kuuluu erilaisia taitoja: kognitiiviset, keholliset ja kulttuuriset taidot muo-
dostavat osaamisen vyyhdin, joka kehittyy keholliseksi hiljaiseksi tiedoksi (Koivunen
1997, 76, 79; Kojonkoski-Rännäli 1996, 66–67; Lepistö 2004, 32; Suojanen 1993, 97). Kä-
sityötaitoa opitaan kotona, koulussa ja harrastusten parissa tekemällä ja harjoittelemal-
la. Koulu opettaa sukupuoliroolien ohella myös seksuaalisuutta. Jukka Lehtonen (2003,
88–89) on tutkinut koulun heteronormatiivisuuksia, joita hänen mukaansa myös käsi-
työopetus opettaa. Kun pojille opetetaan erilaisia taitoja kuin tytöille, voidaan taustalla
nähdä oletus, että tulevaisuudessa erilaiset taidot osaavat miehet ja naiset muodostavat
heteropareja ja täydentävät siten toinen toisiaan. Sukupuolen mukaan eriytynyt opetus
voi ylläpitää käsityksiä heterouudesta ainoana mahdollisena tai hyväksyttävänä seksuaa-
lisuutena. Vuonna 2016 voimaan astunut peruskoulun uusi opetussuunnitelma ei enää
erittele tekstiilityötä ja teknistä työtä. Opetuksessa käytetään molempien työtapoja, oppi-
misympäristöjä ja materiaaleja.

Digitaalisuus muuttaa käsityötä. Sekä ammattilaiset että käsityön harrastajat voivat
hyödyntää aiempaa edullisempia ja helppokäyttöisempiä tietokoneavusteisia piirto-,
mallinnus- ja tulostustyökaluja. Kuvapalvelut, kuten Pinterest ja Instagram, sekä muut so-
siaalisen median yhteisöt kiinnostavat käsityön harrastajia. Uusia taitoja opitaan muun
muassa videotutoriaalien avulla.

Satoja vuosia oli selvää, kuka oli käsityöläinen, vaan näin ei ole enää. Suomen käsityön
museo on halunnut synnyttää keskustelua ja laajentaa käsitystä käsityöläisyydestä valit-
semalla vuodesta 2006 lähtien Vuoden käsityöläisen. Valituksi ovat tulleet muun muassa
kakkutaiteilija ja neurokirurgi.

*Janne Vilkkunen on museologian professori Jyväskylän yliopistossa. Taina Laaksonen on
käsityömuotoilun ja -yrittäjyyden ammattilainen, joka on erikoistunut digitaaliseen kult-
tuuriin.*

Lähdeluettelo

- Koivunen, H. 1997. Hiljainen tieto. Helsinki: Otava
- Kojonkoski-Rännäli, S. 1996. Tietokäsityksestä taitokäsitykseen. Teoksessa Tella, Seppo (toim.) Nautinnon lähteillä. Aineen opettaminen ja luovuus. Ainedidaktiikan symposiumi Helsingissä 2.2.1996. Helsinki: Helsingin yliopisto, 61–70.
- Kokko, S. 2007. Käsityöt tyttöjen kasvatuksessa naisiksi. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 118.
- Koski, L. 2003. Naisten paikat ”miesten maailmassa”. Näkökulmia sosiologiseen nais-tutkimukseen. Teoksessa M. Roivas & R. Turunen (toim.) Mikä ero. Kaksikymmentä kirjoitusta yhteiskunnasta, kulttuurista ja sukupuolesta. Helsinki: SKS, 273–293.
- Lehtonen, J. 2003. Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Helsingin yliopisto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 31.
- Lepistö, J. (2004). Käsityö kasvatuksen välineenä. Seurantatutkimus opiskelijoiden käsitysten jäsentyneisyydestä ennen luokanopettajakoulutuksen käsityön peruskurssin opintoja ja niiden jälkeen. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 219.
- Liljeström, M. 1996. Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa A. Koivunen & M. Liljeström (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Sirelius, U. T. Suomen kansanomaista kulttuuria II. Vammala 1989 [näköispainos 1921 teoksesta]
- Sipilä, Jorma. 1994. Miestutkimus – säröjä hegemonisessa maskuliinisuudessa. Teoksessa Sipilä, Jorma & Tiihonen, Arto (toim.) Miestä rakennetaan maskuliinisuuksia puretaan. Tampere: Vastapaino.
- Suojanen, U. 1993. Käsityökasvatuksen perusteet. Helsinki: WSOY
- Tuokko, S. 2009. Käsityön sukupuolirajat ja rajojen rikkojat. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta, kotitalous- ja käsityötieteiden laitos.
- Vuorela, Toivo. Suomalainen kansankulttuuri. Porvoo 1975.

Seija Hahl

Nykyaikaa tallentavaa museota pidetään tänä päivänä jo itsestäänselvyytenä. Käsityöalan kehittäminen, aseman parantaminen ja tuotteiden myynnin edistäminen on ollut koko Suomen käsityön museon historian ajan toimintaa ohjaava päämäärä. Keinot ja työtavat ovat muuttuneet vuosikymmenten myötä. Taidokkaiden tuotteiden esinekeskeisestä tallentamisesta on päädytty esineiden ohella niiden valmistustaitojen ja merkitysten sekä käsityötuotteiden valmistamisprosessien kuvaamiseen. Suomen käsityön museo vastaa mahdollisuuksien mukaan käsityön laajan kentän tallentamisesta maassamme.

Oman aikansa nykytallennusta

Suomen käsityön museon toiminta juontaa juurensa aina 1800-luvun lopulle. Maa oli tuolloin maatalousvaltainen, ja käsityö kuului kiinteänä osana ihmisten arkielämään. Suomessa elettiin teollistumisen alkuvaiheita. Käsityöalan koulutuksesta vastannut ammattikuntalaitos oli lakkautettu 1860-luvun lopulla. Kansakoululaitoksen synnyn myötä aloitettiin myös käsityön opetus alakoululaisille vuodesta 1866 lähtien. Kotiteollisuusalan oppilaitoksia perustettiin eri puolelle Suomea. Samanaikaisesti oltiin huolissaan suomalaisesta käsityötaidosta ja osaamisesta sekä käsiteollisesti tuotettujen esineiden ja työvälineiden säilymisestä tuleville sukupolville. (Heinänen 1998, 59, ja Käsiteollisuus 1927, 18.)

Suomalaisen käsityön arvostusta haluttiin nostaa, ja tätä työtä tekemään perustettiin vuonna 1879 Suomen käsityön ystävät ry. Yhdistyksen tehtävänä oli muun muassa suomalaisten kirjonta- ja kudontamallien tallentaminen. Käsi- ja taideteollisuusalan laattua ja taloudellista kannattavuutta haluttiin kehittää. (Priha 2000, 10–12.) Käsityötä ja käsityötaitoa tallentavan museon esineistöä tutkimalla ja tarkastelemalla käsityöläisten olisi mahdollista tutustua korkeatasoiseen koti- ja ulkomaiseen tuotantoon. Keisarillinen senaatti myönsi Valtion kotiteollisuusmuseon perustamiseen määrärahan 14.12.1888. (Heinänen 1998, 59.)

Esinekokoelman alun museolle hankki museon syntysanojenkin luojaksi mainittu Vera Hjelt. Hän toimi perustamansa puutyökoulun johtajana ja puutyöopettajana. Senaatin

myöntämällä määrärahalla ostettiin tulevan museon kokoelmiin ensimmäiset 619 esinettä Pariisin maailmannäyttelystä 1889. Museota hallinnoi Suomen Taideteollisuusyhdistys. Esinekokoelmia kartutettiin 1800–1900-lukujen vaihteessa erillismäärärahojen turvin melko sattumanvaraisesti, kun virkamiehet ostivat esineitä ulkomaanmatkoiltaan. Vihdoin vuonna 1906 kokoelmiin hankittiin ensimmäiset kotimaiset kotiteollisuustuotteet Kuopion kotiteollisuusnäyttelystä. (Käsiteollisuus 1927, 18–19.)

Kotiteollisuustoimiston johtajasta, kotiteollisuustarkastaja Lauri Mäkisestä tuli museon ensimmäinen varsinainen työntekijä ja sivutoiminen johtaja vuonna 1908. Ilman johdonmukaista suunnitelmaa hankittuihin kokoelmiin kuului tuolloin 1 072 esinettä, 16 konetta ja 119 työkalua. Museolta puuttuivat näyttelytilat, joten karttunutta esineistöä kierrätettiin ulkomaisissa näyttelyissä. Varsinaiset näyttelytilat museo sai vuonna 1913. Tilat olivat pienet ja vuonna 1914 yleisölle avatuissa tiloissa oli näyttelyiden ohella kirjasto ja toimitus. Museon toiminta oli epävakaa ja suhdanteille altista. Valtion itsenäistyminen vuonna 1917 ajoittui museon ensimmäisiin vuosiin. (Heinänen 1998, 62–64.)

Museo toimi eri osoitteissa aina vuoteen 1926 saakka, jolloin esineistö pakattiin laatikoihin säilytystä varten. Hallinnolliset muutokset leimasivat museon toimintoja seuraavat vuosikymmenet. Useiden muuttojen myötä jo 1930-luvulla esineistöä oli jo hävinnyt ja tuhoutunut. Esineistöä hajaantui hallinnollisten päätösten myötä sekä Kansallismuseon että Taideteollisuusmuseon kokoelmiin. Museon ollessa säilöttynä pakkilaatikoihin ja hajautettuna eri tiloihin käsiteollista esineistöä kerättiin kokoelmiin satunnaisesti. Virallisen tallentamisen puuttuessa lähetettiin vetoomuksia käsityöalan järjestöjen kautta maakuntiin ja pyydettiin ”ottamaan talteen vanhaa arvokasta kotiteollisuutta joko Kansallismuseoon lähetettäväksi tahi omiin kokoelmiinsa”. Näillä sanoilla erityisesti paikallismuseoita kannustettiin kotiteollisen esineistön keruuseen. Epävarmojen säilytystilojen ja muuttojen vuoksi kokoelmia inventoitiin ainakin 1930-luvun lopulla ja vuonna 1953. Huoli kokoelmien tulevaisuudesta leimasi kirjoittelua alan lehdissä eri vuosikymmeninä. Lopullinen hajaannus tapahtui 1950–60-lukujen vaihteessa, kun kokoelmiin kuuluvia työvälineitä lainattiin alan oppilaitoksiin, tekstiilejä annettiin Kansallismuseoon puhdistusta varten ja osa ulkomaisesta kokoelmasta siirrettiin Kansallismuseon kokoelmiin. Suurten organisaatiomuutosten myötä oli uhka, että kokoelmat hajoaisivat kokonaan. (Heinänen 1998, 68 ja Kontturi.)

Keski-Suomessa oltiin tietoisia kokoelman olemassaolosta, ja ensimmäinen tiedustelu kokoelman saamiseksi Jyväskylään tehtiin jo vuonna 1967. Neuvotteluiden myötä esineet tuotiin Jyväskylään, ja ne olivat esillä vuonna 1971 Keski-Suomen museon 40-vuotisnäyttelyssä. Kokoelmien kohtalona oli vielä olla piilossa yli vuosikymmenen. Monien neuvotteluiden ja hallinnollisten vaiheiden jälkeen uusi museo avautui yleisölle Jyväskylässä kesäkuussa 1983. (Rinta-Tassi 1981, 14.)

Kuvat Suomen käsitöiden museo / kuvaaja mahdollisesti Eric Sundström

Valtion kotiteollisuusmuseon
Suomen osastoa vuonna 1914.

Uuden museon tallennustyö alkaa

1980-luvulla Suomen museoiden tallennustyön tekemisessä otettiin mallia Ruotsissa vuonna 1977 aloitetusta Samdokista eli nykyajan dokumentoinnista. Kun uusi Suomen kotiteollisuusmuseo aloitti tallennustyönsä, yhdistettiin perinteisiä ja uusia museotyön menetelmiä. Opetusministeriön perustamistyöryhmän ohjeistuksen mukaan museon kokoelmiin tuli pikaisesti kerätä esineitä, malleja, työvälineitä, materiaaleja ja valokuva-aineistoa. Vuosikymmenien aikana syntyneet kokoelmien ”mustat aukot” eli tallentamattomat alueet tuli mahdollisuuksien mukaan paikata. Museon katsottiin edistävän tuotesuunnittelua erityisesti tarjoamalla virikkeitä sekä välittämällä tietoja ja neuvoja. Museon malliarkisto suunniteltiin monipuoliseksi keskusarkistoksi, jonka tuli palvella tutkimusta sekä alan oppilaitoksia, suunnittelijoita ja alan harrastajia. (Hirvi 2012.)

Näyttely- ja opetustoiminta suunnattiin erityisesti alan oppilaitoksille, yhdistyksille ja yrityksille, laajaa yleisöä unohtamatta. Alusta lähtien sekä kiertonäyttelyt että kansainväliset näyttelyt kuuluivat osaksi vilkasta näyttelytoimintaa. (Manninen 1998, 103 ja 105, Paakkunainen 1998, 98–99.) Museon tutkimustoiminnan kohteeksi määriteltiin käsityön ja käsiteollisuuden historia ja nykyisyys sekä niihin liittyvät ilmiöt. ”Mustia aukkoja” pyrittiin paikkaamaan myös tutkimuksen avulla. Ensimmäisenä projektina kerättiin aineistoa mm. haastattelujen muodossa kotiteollisuuden vaikuttajista ja kotiteollisuusyhdistysten, neuvonta-asemien ja kotiteollisuuskoulujen toiminnasta toisen maailmansodan jälkeen. Heti ”uuden alun” jälkeen museo teki aktiivista nykytallennustyötä. Työn kohteena olivat rannikon käsityötaidot, kuten Korsnäsin paitojen ja Kruunupyyn kaislatöiden valmistamiseen liittyvät tiedot ja taidot.

Muissakin tutkimus- ja tallennusprojekteissa keskityttiin tiettyihin materiaaleihin, kuten lampaanvillaan ja sen käsittelyyn, kiven työstämiseen sekä pellavaan ja sen muokkaamiseen. Taitajien tietoa ja osaamista tallennettiin valokuvaamalla ja haastattelemalla.

Käsityöläisten työskentelyä ja heidän osaamisensa tallentamista jatkettiin 1990-luvulla. Museo järjesti esimerkiksi ”Käsityöläisyyden monet kasvot” -nimisen omaelämäkerran kirjoituskilpailun, jonka avulla saatua ammattien kuvausta täydennettiin haastattelemalla ja kuvaamalla eri puolilla Suomea toimineita käsityöalan ammattilaisia. Teemaa jatkettiin 1990-luvun dokumentointiprojektilla, jossa perehdyttiin eri puolilla Suomea toimiviin käsityöläisiin. Vielä 1990-luvun lopulla dokumentoitiin uhanalaisia käsityöammatteja, kuten satula- ja suksiseppää, tiilentekijää, vaatturia ja korinpunojaa. Nykytallennus ja taitojen tallentaminen kuului siis museon perustoimintoihin.

Marjaana Kovanen tallensi hirvensalmelaisen "Sukkia ja suomea" -neulepiirin toimintaa museologian nykytallennustyössään. Kävijät koontuivat toistensa kodeissa, istuivat piirissä villamatolla ja joivat teetä. Museologian tallennusharjoitus.

Jyväskylän yliopisto / Rovin yliopisto 2015

Tallennuksessa ja toiminnoissa 2000-luvulle

Suomen käsityön museo muutti Jyväskylän keskustaan vuonna 2000. Tiivis yhteistyö paikallisen käsi- ja taideteollisuusyhdistyksen kanssa loi kävelykadun varrelle ajassa mukana olevan käsityön kohtaustilan. Uuden perusnäyttelyn sekä näyttely- ja pajatoiminnan myötä museo jatkoi aktiivista työtä käsityöalan nostamiseksi koko kansan tietoisuuteen. Museo on toteuttanut monia dokumentointi- ja tallennushankkeita yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Vuosina 2003–2009 omien kokoelmien pohjalta toteutettiin koulukäsitöihin, liinoihin, ryijyihin ja Vuorelma Oy:n tekstiileihin liittyviä tutkimus- ja tallennusprojekteja. Aiheisiin on paneuduttu omien kokoelmien sekä teemallisten esine- ja muistokäsitteiden avulla. Näihin liittyvää tutkimustietoa sekä omia kokoelmia on esitelty yleisölle näyttelyissä, julkaisuissa, artikkeleissa ja internetaineistoissa.

Alueellinen nykykäsityölaadokumentointi on ollut eräs tutkimustoiminnan painopistealueista 2000-luvulla. Yhteistyötä on tehty alueellisten käsityöyhdistysten ja muiden toimijoiden kanssa. Kenttätömatkoja on toteutettu mm. saaristo- ja rannikkoalueelle, Ahvenanmaalle ja Pohjois-Suomeen poronhoitoalueelle. Kenttätöiden aikana eri alojen käsityöläisten arkea ja käsityötaitoja on dokumentoitu haastattelemalla, valokuvaamalla ja videoimalla. Projektien yhteydessä on myös kartutettu sekä analysoitu omia esine- ja valokuvakokoelmia sekä arkistoaineistoa, ja niiden tuloksena on toteutettu kierto- ja näyttelyitä.

Museo on ollut aktiivisesti mukana Museoviraston vuonna 2009 aloittamassa TAKO-hankkeessa, jossa on kehitetty museoiden välistä tallennus- ja kokoelmayhteistyötä. Valtakunnallisen TAKO-toiminnan myötä monet museot ovat aktivoineet tämän päivän eli nykytallennuksen osuutta omassa toiminnassaan. Suomen käsityön museo lähti alusta alkaen mukaan TAKO-toimintaan dokumentoimalla Taitoliiton toimintojen ja käsityöalan ammattien muutosta noin sadan vuoden ajalta. Juhlavuoden kunniaksi toteutettiin Käsityö yhdistää -internetaineisto, johon tiivistettiin alalla tapahtuneita muutoksia.

Museoiden tallentamiseen ja dokumentointiin käytettävät resurssit ovat rajalliset. Ajan- ja tila-kohtaisten omaan toimialaan liittyvien ilmiöiden, tapahtumien ja tekijöiden tallentaminen vaatii voimavaroja ja jatkuvaa valmiutta. Näyttelyitä varten tehtävä tutkimus- ja tallennustyö vaatii usein pitkällistä suunnittelua ja toteutusta, eikä nopeille, lyhytkestoisille projekteille aina tunnu löytyvän aikaa.

Suomen käsityön museo pyrkii jatkuvasti pysymään ajan tasalla missä käsityön maailmassa mennään. Erityisesti nykytallennuksessa reagoidaan nopeastikin käsityöalalla yllätyksellisesti eteen tuleviin ilmiöihin. Erilaisten yhteistyömuotojen löytäminen ja verkostojen

Jyväskylän yliopisto / Avoin yliopisto 2015

Hanna Helander on valmistanut kesäpukunsa itse. Opin pukeutumisesta ja pukujen tekemisestä hän on saanut tädeiltään. Kuva liittyy Heidi Kallioisen museologian nykytallennustyöhön "Käsityksiä saamenpuvun suunnittelusta, valmistuksesta ja käytöstä sekä niihin liittyvästä yhteiskunnallisesta keskustelusta". Museologian tallennusharjoitus.

luominen on tärkeää. Vahvistusta nykytallennukseen museo saa yliopisto-opiskelijoilta, jotka tekevät nykytallennustyöharjoituksen osana museologian perusopintojaan.

Kulttuurisia kohtaamisia

Jyväskylän yliopistossa museologian opiskelijat ovat tehneet nykytallennusharjoituksia jo 1980-luvun lopulta lähtien. Suomen käsityön museo on tehnyt nykytallennusyhteistyötä museologian oppiaineen opiskelijoiden kanssa vuodesta 1995. Yhteistyö on tiivistynyt erityisesti 2000-luvulla. Tavaksi on tullut yhteistyömalli, jossa opiskelijoista muodostuvat ryhmät perehtyvät omaan etukäteen sovittuun tallennusaiheeseensa, tekevät tutkimussuunnitelmat ja toteuttavat tallennuksen haastatteleamalla, valokuvaamalla, havainnoimalla ja joskus videoimalla. Haastattelut litteroidaan ja tutkimusaiheesta tehdään raportti. Vuodesta 2015 lähtien harjoitustyön siirtäminen internetalustalle on kuulunut osaksi tallennustyötä. Nykyään museologit tekevät raportin lisäksi populaarin tiivistelmätekstin aiheesta sekä julkaisevat sen ja valitsemansa informatiiviset valokuvat. Asiakkaat pääsevät tutustumaan ajankohtaisiin aiheisiin internetin kautta. Näin pyritään motivoimaan sekä tallentajia että tallennettavia. Yhteistyö on tuottanut mielenkiintoista materiaalia.

Viime vuosien tallennustöissä on taltioitu muun muassa käsityöalan yrittäjiä, eri tekniikoiden taitajia ja käsityöalan ajankohtaisia ilmiöitä. ”Käsityö yhdistää” -slogan ja kulttuurien kohtaaminen käsityössä on aina ajankohtainen teema, ja siihen liittyviä teemoja on otettu esille aina silloin tällöin. Käsien tekeminen ja käsityötaidot toimivat yhteisenä kielenä, kun muuta yhteistä kieltä ei ole. Esimerkiksi Hirvensalmella monet afgaaninaiset ovat oppineet suomen kieltä ja kulttuuria neulepiirissä. Museo sai tietoa aiheesta, kun Jyväskylän avoimen yliopiston kautta museologiaa opiskeleva Marjaana Kovanen ehdotti omaan vapaaehtoistyöhönsä liittyvää ajankohtaista aihetta tallennuskohteeksi. Hän oli mukana SPR:n maahanmuuttajille järjestämässä ”Sukkia ja suomea” -käsityöpiirissä. Aktiivinen maahanmuuttajaryhmä oli itse toivonut käsityöpiiriä vuotta aiemmin paikkakunnalle tulleen maahanmuuttajaryhmän kokemusten perusteella. Toiminnan tavoitteena oli käsityön avulla tutustuttaa toisiinsa paikkakuntalaiset ja maahanmuuttajat. Kieltä ja kulttuuria opeteltiin yhteisen tekemisen avulla, osin huomaamatta, ei luentoja ja harjoitusten avulla. Suomalaiset ja afgaanit tutustuivat toistensa osaamiseen. Neulepiirissä huomattiin, että afganistanilaiset olivat taitavia virkkaajia, mutta lähes kaikille neulominen oli uusi tekniikka. Maahanmuuttajat opettelivat tekemään silmukoiden luonnista lähtien neulehuiveja, pipoja ja villatakkeja. Yksi afgaanien villatakeista oli aloitettu jo matkan varrella Iranissa ja valmistui Suomessa. Suomalaiset tutustuivat omalta osaltaan afganistanilaisiin käsitöihin pitsien ja kansanpukujen avulla. Molempien kulttuurien kulttuuriperinnön esittely sujui automaattisesti. Käsityötaito toimi näitä naisia yhdistävänä kulttuurisena tekijänä. Niin suomalaiset kuin afganistanilaiset neulepiiriläiset osasivat arvostaa toistensa osaamista.

Avoimessa yliopistossa museologiaa opiskelevan käsityötieteilijä Heidi Kallioisen työn motiivina oli halu tutustua itselleen vieraaseen kulttuuriin, saamelaisuuteen. Kallioinen teki nykytallennusharjoituksen tutustumalla saamelaisen ystävänsä vaatekaappiin. Saamelaisasuja tältä nuorelta helsinkiläiseltä lvalosta lähtöisin olevalla citysaamelaisnaiselta löytyi kolme. Ystävän vaatekaapista löytyi hääpuvuksi valmistettu saamenpuku, perinteisen värityksinen tummansininen talvipuku sekä uutuutta hohtava ruskeapohjainen kukallinen kesäpukoversio. Puvut on valmistettu omistajansa synnyinseudun, inarinsaamelaisen pukuperinteen mukaisesti.

Suomessa on viisi saamenpukualuetta, joilla kullakin on selkeästi omaleimainen pukukulttuuri. Perinteisesti saamenpukua on käytetty kansanomaisesti sekä arjessa että juhlassa. Puvusta on nykyään tullut lähinnä juhla-asu, vaikka saamelaisvaikutteisten arkiasujen käyttö onkin erityisesti nuorison keskuudessa lisääntynyt. Heti toisen maailmansodan jälkeen saamelaisia pyrittiin sulauttamaan suomalaiseen valtakulttuuriin. Saamenkulttuurin häivyttämisessä onnistuttiinkin, sillä saamenkieli, musiikki (joiku, leuddit), käsityötaito eli laajempimerkityksinen saamenkielinen termi duodji ja pukukulttuuri olivat häviämässä. Uusi nousu alkoi vasta 1970-luvun lopulla. Pukutraditiota vastaan ovat niin sanotut feikkipuvut, joita käytetään muun Lapin matkailun edistämässä. Ei-saamelaiselle voi näiden huonosti valmistettujen ja usein myös väärin puettujen asujen myötä jäädä käsitys huolimattomasta käsityötaidosta. Saamelaiset puvuntekijät ovat taitavia käsityöläisiä, eivätkä he halua valmistamiaan pukuja sekoitettavan teollisesti tuotettuihin epäaitoihin asuihin. (Kallioinen, 2015.) Tallennustyön avulla tuotiin esille juuri tämän hetken tilannetta saamenpuvun käyttötilanteista, erilaisista variaatioista ja valmistustavoista.

Tallennusharjoituksen avulla museologian opiskelijat oppivat tallentamaan nykypäivää ja popularisoimaan tietoa. Museon tallennustavoitteet ja museologian tieteenalan päämäärät toteutuvat. Yhteistyö toteutuu parhaimmillaan, kun yleisö pääsee tutustumaan materiaaliin internetin välityksellä. <http://museonayttely.fi/nykytallennus/>.

Tulevaisuudessa museo pyrkii löytämään uusia yhteistyökumppaneita osallistumaan yhdessä tehtävään nykytallennukseen. Jyväskylässä toimii aktiivisia kulttuuriluotseja eli kulttuurilaitosten yhteisiä vapaaehtoistyöntekijöitä. Heidän kanssaan tehtävää yhteistyötä laajennetaan yleisötyön ohella kokoelma- ja tallennustyöhön. Monia taitoja omaavat luotsit ovat oiva voimavara tulevaisuuden nykytallennustyötä suunniteltaessa. Taitoa, osaamista eli hiljaista tietoa, suomalaisesta käsityökulttuurista tullaan edelleenkin tallentamaan taitajien tutkittavaksi.

Seija Hahl toimii amanuenssina Suomen käsityön museossa.

Lähdeluettelo

- Heinänen, Seija. Museo käsityölle! Suomen käsityön museon historiaa 110 vuoden ajalta. Teoksessa: Käsityö Kunniaan, nostalgiaa ja nykyaikaa. Suomen käsityön museo. 1998.
- Käsiteollisuus 1927.
- Kotiteollisuus 1/1938.
- Kotiteollisuus 9–10/1953.
- Manninen, Raija. Yleisösuhteen kehittymisestä 1983–1998. Teoksessa: Käsityö Kunniaan, nostalgiaa ja nykyaikaa. Suomen käsityön museo. 1998.
- Maunula, Leena. Taideteollisuuden järjestäytymisen aika 1870–1910-luvuilla. Teoksessa: Ars Suomen taide 4. Keuruu. 1989.
- Paakkunainen, Anne. Näyttelyistä vuosilta 1914–1998. Teoksessa: Käsityö Kunniaan, nostalgiaa ja nykyaikaa. Suomen käsityön museo. 1998.
- Priha, Päikki. 2000. Rakkaat ystävät. Suomen Käsityön Ystävät 120 vuotta.
- Rinta-Tassi, Osmo. 1981. Suomen kotiteollisuusmuseo, Mikä–minne–milloin? Kotiteollisuus 5/1981.

Julkaisemattomat lähteet

- Autio, Maija-Liisa. 1997. Valtion kotiteollisuusmuseosta Suomen käsityön museoksi. Esitelmä museologian proseminaarissa. Jyväskylän yliopisto.

Arkistolähteet / Suomen käsityön museo

Haastattelut

A 0876 Hulda Kontturi, 24.11.2016, haastattelija Yrjö Ihalainen

A 0876 Pentti Kuoppamäki, 25.11.2016, haastattelija Yrjö Ihalainen

Muu arkistomateriaali

A 1589 Kallioinen, Heidi, 2015. Käsityksiä saamenpuvun suunnittelusta, valmistuksesta ja käytöstä sekä niihin liittyvästä yhteiskunnallisesta keskustelusta. Tutkimusraportti museologian nykytallennustyö. Museologian tallennusharjoitus. Jyväskylän yliopisto / Avoin yliopisto. 2015.

A 1590 Kovanen, Marjaana. Sukkia ja suomea – maahanmuuttajien neulepiiri. Tutkimusraportti museologian nykytallennustyö. Museologian tallennusharjoitus. Jyväskylän yliopisto / Avoin yliopisto. 2015.

Internetlähteet

Hirvi, Maija-Liisa, 2012. Rauta on taottava kuumana.

<http://www.craftmuseum.fi/esitteet/alkuvaiheita.htm>

Kallioinen, Heidi. 2015.

<http://museonayttely.fi/nykytallennus/fi/10/-1/34/Saamenpuku>

Kovanen, Marjaana. 2015.

<http://museonayttely.fi/nykytallennus/fi/10/-1/15/Sukkia+ja+suomea>

KANSALLISPUKU - SUOMALAISEN PUKEUTUMISEN 5 AARREAITTA

Taina Kangas

Kansanpukujen uusinnot, kansallispuvut, tekevät näkyväksi suomalaisen tavallisen kansan juhlapukeutumisen 1700- ja 1800-luvuilla. Suomen kansallispukuneuvoston ja nykyisin Suomen kansallispukukeskuksen johdolla toteutetut uudet sekä perinnepohjaisuudeltaan tarkistettut kansallispukumallit edustavat viimeisintä pukututkimusta. Kansallispuukujen perinteiseen valmistukseen erikoistuneet kansallispukukurssien opettajat ja valmistajat ovat omalta osaltaan mahdollistaneet ainutlaatuisten, sukupolvien aikana muotoutuneiden työtapojen ja käsityötaidon elävänä pysyvyyden ja näin pukujen käytön jatkuvuuden. Pukuperinteestämme on ammennettavissa myös aivan uudenlaisia ideoita tämän päivän tuotesuunnitteluun ja pukeutumiseen.

Pukeutuminen sosiaalisen aseman ilmentäjänä

Ihmisten kanssakäymisessä sosiaalisella asemalla ja sen osoittamisella muille on aina ollut tärkeä merkitys. Tässä tehtävässä pukeutumisella on ollut yksi keskeinen ja näkyvä rooli. Sen avulla on osoitettu sääty- ja virka-asema. Kansanpukujen aikaan, 1700- ja 1800-luvuilla, tavallisen kansan juhlapukeutuminen erosi säätyläisten käyttämistä muotipuvuista, joiden mallit vaihtuivat eri tyyllisuuntien mukaan. (Lehtinen & Sihvo 2005.) Tuolloin vaateomaisuus ja etenkin juhlapukeutuminen oli tärkeä varakkuuden mittari, joka kertoi talon vauraudesta ja asemasta. Niinpä henkilön kuoleman jälkeen vainajan tekstiilit ja vaatekappaleet luettelointiin tarkasti perukirjaan ja niille kirjattiin rahallinen arvo. (Holst 2011.)

1800-luvulla maassamme elettiin hyvin pitkälle omavaraistalouden aikaa ja lähes kaikki elämässä tarpeellinen kasvatettiin ja valmistettiin omassa taloudessa. Pellavalangat kehrättiin omassa maassa kasvatetuista pellavista ja villalangat talon lampaiden villoista. Lankojen kehrääminen ja värjääminen, kankaiden kutominen ja vaatteiden käsin ompelu olivat jokanaisen perustaitoja. Nämä kuuluivat tytön ja tulevan talonemännän perusedellytyksiin, ja niitä arvioivat myös sulhasehdokkaat. (Kaukonen 1985.)

Ylellisyysasetukset olivat säädelleet vielä 1700-luvun lopulle asti ylellisyystuotteiden, kuten ulkomaisten ostokankaiden, pitsien ja turkisten, käyttöä tavalliselta kansalta. Korsetin käyttö oli myös kiellettyjen listalla. Kangaslaaduista verka, etenkin punainen verka, kuului säätyläisille, kun taas kotitekoinen sarka oli rahvaalle sopivaa. (Lehtinen & Sihvo 2005.)

Tykkimyssy on aikuisen naisen päähine. Siihen kuuluu koppaosan lisäksi erillinen muotoon tarkätty tykki eli pitsi. Kuvassa Lavian kansallispuvun punainen tykkimyssy.

Ristiraitaiseksi kudottu hurstuthame kuuluu tarkistettuun Kuolemajärven kansallispukuun. Hameen helmaan liitetään leveä poikkiraitainen helmus.

Karjalaisten kansallispukujen rekkopaidat ovat värikkäästi kirjottuja. Tarkistetun Kuolemajärven puvun paidan valmistus on haaste kokeneellekin tekijälle.

Hienot ostokankaat tietysti houkuttivat tavallista kansaa. Niitä hankittiin heti, kun se ylellisyysasetusten poistumisen jälkeen oli rahvaalle mahdollista ja kun taloudellinen tilanne sen salli.

Kansanpuvut ommeltiin käsin pääasiassa käsinkudotuista kankaista. Kaiken perustana ovat hyvälaatuiset langat ja niistä kudotut tasalaatuiset kankaat. Materiaalien käsittely- ja ompelutaito olivat tuolloin hallinnassa. Paksummat villakankaat saatiin aikaan sarkauttamalla ne erivahvuiseksi saroiksi. Paitojen ja esiliinojen valmistuksessa käytettävien hienojen ja tiiviiden pellava- ja puolipellavapalttinoiden kutominen edellytti kokenutta ja taitavaa kutojaa. Ronkkauskirjonnat, reikäompeleet, ristipistot, kuten muutkin lankoja laskien tehtävät pistokirjonnat, tarvitsivat laadukasta, tasaista ja tiivistä palttinakangasta. Flammulankojen värjäys sekä niistä kudotut hame-, liivi- ja röijykankaat vaativat oman harjaantumisen. Taidot ja niihin sisältyvä hiljainen tieto siirtyivät tekijältä toiselle, vanhemmalta sukupolvelta seuraavalle, äideiltä tyttärille.

Erikoistumista tietyn työtavan tai puvun osan valmistukseen esiintyi jo kansanpuvuissa: taitava kirjoja saattoi ommella reikäompeleita muillekin, tykkimyssyjä teetettiin myssymaakareilla ja tykkimyssyjen hienoja nyplättyjä raumanpitsejä hankkivat miehet naisväelle kaupunkireissuillaan (Lehtinen & Sihvo 2005). Tänä päivänä kansallispukujen valmistuksessa käytettävät erityistaidot siirtyvät eteenpäin suurelta osin kansallispukukurssien opettajien välityksellä. Opettajille ja muille kansallispukujen valmistukseen erikoistuneille koulutusta järjestää Suomen kansallispukukeskus.

Kaikkea ei tänä päivänäkään tarvitse osata valmistaa itse, vaan kansallispuvuissa tarvittavia kankaita, nyplättyjä pitsejä, kirjontoja ja kokonaisia pukuja voi teettää asiaan perehtyneillä ammattilaisilla.

Alkuperäiset työtavat kiehtovat

Kansallispuvut, kansanpukujen uusinnat, ommellaan nykyään pääosin käsin. Oikealle puolelle näkyviä koneompeleita ei käytetä, mutta asiaan perehtynyt puvun tekijä haluaa valmistaa pukunsa mahdollisimman tarkasti esikuviaan vastaavaksi. Tällöin materiaalit, kaavoitukset ja ompelurakenteet aina kiinnittimiä myöten toteutetaan alkuperäisten vaatekappaleiden mukaisina. Nykypäivän sekoitekankaisiin on mahdotonta soveltaa esikuvien mukaisia ompelurakenteita ja työtapoja.

Puvuissa riittää monenlaisia työtapoja, joita ei enää tänä päivänä muussa vaateompelussa käytetä. Käsin ommeltavat katesaumot, tikkipistot, päärmeet ja vetopoimutukset sekä kirjonnat, ronkkaukset ja revinnäiset ovat tärkeitä taitoja kansallispukujen valmistukses-

Taina Kangas

Taina Kangas

Taina Kangas

Kansallispuvut ovat näkyvästi esillä Kaus-tisen kansanmusiikki-festivaaleilla.

Kansallispukuja: vas. Kymi, Lammin ja Padasjoen miehen puku, tarkistettu Häme ja tarkistettu Ylä-Savo.

Lasse Kelto / Suomen kansallispukukeskuksen kuva-arkisto

sa. Kauniin lopputuloksen aikaansaaminen edellyttää oikeanlaisten materiaalien käyttöä sekä työtapojen opettelua.

Aiempien sukupolvien käyttämät työtavat ja ompelurakenteet ovat pääosin käsinkudotuille materiaaleille kehitettyjä. Taidolla kudotut ja sarkautetut kankaat mahdollistavat alkuperäisten rakenteiden ja työtapojen toteuttamisen. Ompelurakenteiden ja niissä käytettyjen ompelulankojen tulee olla sopusoinnussa keskenään. Risareunojen käyttö purkautumattoman saran ompelussa on hieno esimerkki kansannaisten funktionaalisesta ajattelusta. Vastaavasti käsinkudottujen kankaiden kauniit hulpiot mahdollistavat tarkan leikkuusuunnitelman toteuttamisen, jolloin materiaalin hävikki on minimissään.

Harjaantuneen ompelijan jälki-, tikki- ja päärmepistot ovat tasaisia ja rytmikkäitä, jolloin ne toimivat myös koristeina. Ompelulangan oikea vahvuus sovitettuna kauniiseen pella-vapalttinaiseen paitakankaaseen viimeistelee lopputuloksen. Vastaavasti huolellisesti käsin ommellut vetopoimulangat tuottavat paidan hihansuihin tai hameen vyötärölle tasaisen pyöreän, haitarimaisen vetopoimutuksen.

Käsityö kookuttaa

Esikuvavaatekappaleiden mukaiset kaavoitukset ja työtavat ihastuttavat nerokkuudellaan. Kansanomaisen vaateen valmistus perustuu aivan omanlaiseensa ajatus- ja toimintamalliin. Liivien, housujen, röijyjen, kostulien ja sarkaviittojen kaavoitukset eroavat ratkaisevasti nykypäivän teollisista kaavoitus- ja sarjontaperiaatteista. Esimerkiksi paitojen ja sarkaviittojen valmistaminen ilman olkasaumoja ja muotolaskoksia tuntuu aluksi nykyaikaiseen pukuompelun kaavoitukseen perehtyneelle tekijälle mahdottomalta toteuttaa. Vasta käytössä vaatekappaleiden toimivuus ja monipuolisuus tulee esille. Kun puvun tekijä pääsee sisälle tähän kansanomaiseen ajatusmaailmaan, sen tarkoituksenmukaisuus ja nerokkuus vie mukanaan.

Kansallispuvun valmistaja pystyy omalta osaltaan osallistumaan kansanomaisen käsityötaidon ja -perinteen elävänä jatkumiseen. Tämän kaiken ovat mahdollistaneet Kansallispukuraadin hyväksymät uudet kansallispukumallit sekä ns. tarkistetut pukumallit, joihin laadittujen tarkkojen työohjeiden ja testattujen kaavasarjojen avulla jokainen voi perehtyä pukujen maailmaan. Nykyisen, usein hektisen, työelämän vastapainona moni kokee käsityön ja käsin ompelun rauhoittavan vaikutuksen. Kirjonnan tai saumojen ompelun äärelle on ihana uppoutua ja nauttia lopputuloksesta.

Perinne jatkuu ja elää

Tänä päivänä kansallispukuja hankkivat juhlapuvukseen monenlaisen taustan omaavat henkilöt kansantanssin harrastajista edustustehtävissä toimiviin asti. Yksi tärkeä käyttäjäryhmä ovat opettajat, jotka voivat puvun avulla välittää oppilailleen tietoa suomalaisesta juhlapuku- ja tapaperinteestä. Maamme sijainti itäisen ja läntisen kulttuurin rajalla ja vaikutuspiirissä näkyy niin puku- kuin ruokaperinteessämme ja tapakulttuurissammekin.

Kansallispuvulla voi viestittää omista sukujuuristaan valitsemalla oman kotipaikkakuntansa tai alueensa puvun. Sukututkimuksen myötä moni on selvittänyt sukunsa vaiheita pidemmällekin, jolloin puku voi edustaa omien esivanhempien kotipaikkaa useiden sukupolvien takaa. Kansallispuku on erinomainen asuvalinta kaikkien perhejuhlien lisäksi mm. kevätjuhliin ja erilaisiin kotiseutu- ja kulttuuritilaisuuksiin itsenäisyyspäivän Linnan juhlia unohtamatta.

Kansallispuku on kokonaisuus, mutta sen yksittäisten osien, kuten hameen tai röijyn, liittäminen nykypäivän vaatetukseen antaa kiinnostavan lisän pukeutumiseen. Naisten pukujen levyriipuskorut tai helysoljet voivat täydentää muodikastakin iltapukua. Kansallispukukaavoilla toteutetut liivit ja röijyt näyttävät kiinnostavina vaatekappaleina nykypäivän materiaaleista ommeltuina.

Kansallispukujen pohjalta ideoidut täysin erilaiset tuotteet ovat tervetullut lisä käsityömyymälöiden tarjontaan. Omaan kulttuuriimme pohjautuvan käsityöperinteen uudistaminen haastaa tuotesuunnittelijat. Onnistuneen tuotteen edellytyksenä on raikas ja uudenlainen ote perinteen ilmentämisessä, hyvät ja laadukkaat materiaalit sekä ammattitaitoinen valmistus. Kansallispuvut tarjoavat ainutlaatuisen käsityöperinnön, joka toimii upeana aarreaittana niin perinteen säilyttäjäille kuin sen uudistajille.

Taina Kangas on kansallispukualan ammattilainen, joka toimii kansallispukukonsulttina Suomen kansallispukukeskuksessa.

Lähteet

Kopisto, Sirkka ja Sihvo, Pirkko: Puku Suomessa 1750–1900. Museovirasto, Vammala 1996.

Kaukonen, Toini-Inkeri: Suomalaiset kansanpuvut ja kansallispuvut. WSOY, Porvoo 1985.

Holst, Leena: Kansallispuku. Maahenki Oy, Porvoo 2011.

Suomen käsityön museon/ Suomen kansallispukukeskuksen arkisto. Jyväskylä.

<http://www.craftmuseum.fi/kansallispukukeskus/index.htm>. Luettu 1.11.2016.

Heljä Järnefelt

Se, mikä näyttää helpolta, ei välttämättä suju ensi yrittämällä. Onnistuakseen käsityön tekeminen vaatii sekä neuvoja että harjoittelua. Käsityön perusasiat ovat sukupolvelta toiselle kulkeutuvaa perinnettä. Silmukoiden luominen, jiirin sahaaminen sekä tuhansia muita erilaisia toimintatapoja omaksutaan jo lapsuudessa. Kotona käsityön tekemistä opitaan kuitenkin entistä vähemmän. Entä opitaanko koulussa käsityöperinnettä? Laajassa merkityksessä kaiken käsityöopetuksen voidaan ajatella olevan aineetonta kulttuuriperintöä, osaamisen välittämistä. Mielikuvamme käsityön kouluopetuksesta saattavat kuitenkin olla vanhentuneita. Nykyään käsityön opetuksen pohjana on kokonaisvaltainen oppimisprosessi, jossa taitamisen eri muodot yhdistyvät. Opetussuunnitelman perusteet korostavat, ettei taitoja opetella irrallaan sisällöistä ja kulttuurisista merkityksistä. Ajatuksen perinteestä merkityksellisenä kulttuuriperintönä voi havaita ikään kuin käsityön opiskelun punaisena lankana. Artikkelissa seuraan tätä lankaa opetussuunnitelmien ja käsityöalan tutkinnon perusteissa. Koko laajuudessaan määräystekstin voi lukea linkistä kunkin kouluasteen kohdalla.

Elävä perinne, rasite vai mahdollisuus?

Oppimiseen vaikuttavia tekijöitä ovat asenne ja motivaatio: haluaako oppia ja mitä varten. Kuinka käsityötä arvostetaan kotona ja kaveripiirissä? Rasittaako arvostusta yhä näkemys vanhanaikaisesta pula-ajan selviytymiskeinosta vai luodaanko käsityöllä trendikästä uniikkia yksilöllisyyttä? Onko perinteen esille nostaminen merkityksellisenä kulttuuriperintönä ollut käsityöopetukselle taakka, josta oppiaineen kehittäminen kärsii? Eihän kukaan halua tunnustautua yksinäiseksi nysvääjäksi tai vanhanaikaiseksi puhdetöiden väsääjäksi. Professori Pertti Anttosen (2016) mukaan:

Kulttuuriperinnön merkityksen korostamiseen sisältyy ajatus hyvinä valikoitujen asioiden pysyvyydestä ja säilyttämisen arvosta. Perinne ja moderni ovat kuitenkin toisilleen vastakkaisia määreitä ainakin, jos ne ovat aikakategorioita ja ne ymmärretään vanhan ja uuden synonyymeinä. Se, mikä on vanhaa, ei voi olla uutta; eli se mikä on perinteellistä, ei voi olla modernia. Vaikka jokin perinne eli vanha asia jatkuisikin modernissa ajassa, sen tunnistaminen perinteeksi ilmentää käsitteellistä erottelua

Käsityötä oppii parhaiten yhdessä tehden.

Oppimisympäristöjen vaihtelu luo oppimiselle suotuisan ilmapiirin.

perinteen ja modernin välillä. Perinne erityistyy juuri modernin kontekstissa, yhtäältä käsitteellisesti, mutta myös merkityksen kautta. Perinteen säilyminen on merkki jostakin, jonka avulla voidaan kommentoida modernia ja siihen sisältyviä mahdollisuuksia, halua tai haluttomuutta toistaa ja säilyttää perinnettä.

Säilyykö ja elääkö käsityön perinne näin ollen ajassa? Kuinka kouluopetus suhtautuu kulttuuriperintöön? Asiaa voi tarkastella formaaliin opetukseen kuuluvan opetussuunnitelman ja tutkinnon perusteiden avulla. Niistä olen lainannut tähän artikkeliin osia. Nämä perusteet sitovat käsityön opetusta niin varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa, perusopetuksessa kuin lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa sekä myös harrastuksen opiskelua taiteen perusopetuksessa. Olen poiminut määräysteksteistä kohtia, joissa mainitaan kulttuuriperintö tai joista muuten käy ilmi elävään kulttuuriin kasvattaminen. Lainauksen perään olen liittänyt omat kommenttini. Ammattikorkeakouluilla ja yliopistoilla ei ole yhteisiä opetuksen perusteita, vaan ne määrittelevät itse opetuksensa tavoitteet ja sisällöt. Niitä ei ole mukana tässä koonnissa.

Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Oppimiskäsitys

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeinä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään suomalaista kulttuuriperintöä.

Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten musiikillisen, kuvallisen sekä sanallisen ja kehollisen ilmaisun kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, rakenteiden, materiaalien ja teknikkoiden tuntemusta harjoitellaan käsityöllisen toiminnan, kuten muovailun, rakentelun, ompelun ja nikkaroinnin avulla. Käsityöllisen toiminnan ja ilmaisun tavoitteena on tarjota lapsille tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa

työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia pehmeitä ja kovia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia tekniikoita. Lapset saavat ideoida ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten käsityöllisessä toiminnassa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa käsityön ja kulttuuriperinnön yhteys on esitetty sekä oppimiskäsityksen että ilmaisullisuuden kohdassa. Luovuus ja itse tekeminen korostuvat varhaiskasvatuksessa. Ohjaajan omalle käsityön osaamiselle ja sen välittämiselle jää ohjeistuksessa paljon tilaa.

Esiopetus

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet

Oppimiskokonaisuuksiin kuuluvia ilmaisumuotoja

Esiopetuksen tehtävä on kehittää lasten ilmaisua musiikillisen, kuvataiteellisen, käsitöiden sekä suullisen ja kehoallisen ilmaisun perustaitoja harjoittelemalla.

Opetuksen tavoitteita

Esiopetuksessa harjoitellaan käsitöiden tekemistä ja erilaisten työvälineiden käyttöä. Lapsia innostetaan käsitöiden tekemiseen. Lasten kanssa kokeillaan sekä kovien että pehmeiden materiaalien käyttöä ja opetellaan niiden käsittelyssä tarvittavia tekniikoita ja perustaitoja. Lapsia rohkaistaan suunnittelemaan ja toteuttamaan erilaisia käsitöitä mielikuvituksensa ja omien taitojensa puitteissa yhdessä toisten kanssa. Lapset suunnittelevat ja valmistavat opettajan ohjauksessa myös pitempiketoisen käsityön. Työskentelyssä voidaan hyödyntää paikallisia tai lapsiryhmän taustoihin liittyviä käsityöperinteitä.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa käsityö mainitaan ensimmäistä kertaa kokonaisena prosessina. Se nähdään selkeästi askartelusta omaksi taidonalaksi kehittyneenä oppiaineen luonteisena tekemisenä. Sanana käsityöperinne ohjaa opettamaan erilaisia tuttuja menetelmiä, mutta lasten omille ideoille pitää löytyä sija.

Käsityön tekeminen opettaa myös rakenteellista ajattelua.

Heljä Järnfeldt

Perusopetus

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet

Perusopetuslaki (628/1998) määrittää käsityön perusopetuksessa opetettavaksi oppiaineeksi. Vuoden 2004 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa tekstiilityö ja tekninen työ ovat käsityö-oppiaineen oppisisältöjä. Nykyään voimassa olevan eli vuoden 2014 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa käsityö on yksi yhtenäinen oppiaine. Tekstiilityön ja teknisen työn näkökulmat ilmenevät oppiaineen työtavoissa.

Oppiaineen tehtävä kaikilla vuosiluokilla

Käsityön oppiaineen tehtävänä on ohjata oppilaita kokonaiseen käsityöprosessin hallintaan. Käsityö on monimateriaalinen oppiaine, jossa toteutetaan käsityöilmaisun, muotoiluun ja teknologiaan perustuvaa toimintaa. Tähän kuuluu tuotteen tai teoksen itsenäinen tai yhteisöllinen suunnittelu, valmistus ja oman tai yhteisen käsityöprosessin arviointi. Käsityön tekeminen on tutkivaa, keksivää ja kokeilevaa toimintaa ja siinä toteutetaan ennakkoluulottomasti erilaisia visuaalisia, ma-

terიაალisia, teknisiä sekä valmistusmenetelmällisiä ratkaisuja. Käsityössä opetellaan ymmärtämään, arvioimaan ja kehittämään erilaisia teknologisia sovelluksia sekä käyttämään opittuja tietoja ja taitoja arjessa. Käsityössä kehitetään oppilaiden avaruudellista hahmottamista, tuntoaistia ja käsillä tekemistä, jotka edistävät motorisia taitoja, luovuutta ja suunnitteluosaamista. Opetuksella vahvistetaan edellytyksiä monipuoliseen työskentelyyn. Käsityön merkitys on pitkäjänteisessä ja innovatiivisessa työskentelyprosessissa sekä itsetuntoa vahvistavassa, mielihyvää tuottavassa kokemuksessa.

Opetuksessa painotetaan oppilaiden erilaisia kiinnostuksen kohteita ja korostetaan yhteisöllistä toimintaa. Käsityössä lähtökohtana on erilaisten laaja-alaisen teemojen kokonaisvaltainen tarkastelu oppiainerajat luontevasti ylittäen. Ympäröivän materiaalsen maailman tuntemus luo perustaa kestäväälle elämäntavalle ja kehitykselle. Tähän sisältyy myös oppilaiden oma elämänpiiri, paikallinen kulttuuriperintö sekä yhteisön kulttuurinen moninaisuus. Käsityö kasvattaa eettisiä, tiedostavia, osallistuvia sekä osaavia ja yritteliäitä kansalaisia, jotka arvostavat itseään tekijöinä ja joilla on taito käsityöilmaisuun sekä halu ylläpitää ja kehittää käsityökulttuuria.

Vuoden 2014 opetussuunnitelman perusteiden mukaan käsityö-oppiaineen tehtävänä on ohjata oppilaita kokonaisen käsityöprosessin hallintaan. Kulttuuriperintöä pidetään yhtenä lähtökohtana työskentelylle. Tekstissä mainitaan opetuksen tehtäväksi myös käsityökulttuurin ylläpitäminen ja kehittäminen.

Toisen asteen koulutus

Lukio

Lukiodiplomit täydentävät lukion päättötodistuksen ja ylioppilastutkintotodistuksen osoittamaa osaamista. Lukiodiplomeja on mahdollista suorittaa kotitaloudessa, kuvataiteessa, käsityössä, liikunnassa, mediassa, musiikissa, tanssissa ja teatterissa.

Käsityön lukiodiplomikurssin perusteet

Käsityön lukiodiplomia edeltävät lukion kurssit rakentuvat perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden pohjalle ja kehittävät niiden sisältöjä edelleen. Lukiodiplomin suorittaminen edellyttää opiskelijalta käsityöhön perehtyneisyyttä. Lukion käsityöopetus on innovatiivista ja kulttuurista materiaali-ilmaisu. Lukiodiplomikurssin suorittamista edeltävät käsityön kurssit määritellään lukion opetussuunnitelmassa koulukohtaisina kursseina.

Tavoitteet ja keskeiset sisällöt

Lukiodiplomikurssin tavoitteena on, että opiskelija antaa erityisen näytön lukioaikaisesta osaamisestaan ja harrastuneisuudestaan käsityössä. Käsityön lukiodiplomin tavoitteena on, että opiskelija kehittää osaamistaan laadukkaiden käsityötuotteiden omaehtoisessa suunnittelussa, valmistuksessa sekä osaamisen arvioinnissa. Kurssin keskeiset sisällöt perustuvat opiskelijan valitsemaan tehtävään, ideaan ja suunnittelu- ja valmistusprosessiin sekä niiden itsearviointiin. Käsityön lukiodiplomi muodostuu käsityötuotteesta tai käsityöteoksesta sekä sen suunnittelu- ja valmistusprosessia ja itsearviointia kuvaavasta portfolioista.

Käsityön lukiodiplomi on valvotusti ja itsenäisesti suoritettava vaativa käsityötaidonnäyte. Käsityön lukiodiplomi on 38 tunnin laajuinen kokonaisuus.

Käsityön lukiodiplomi on lukion soveltava kurssi, jota edeltää vähintään kaksi lukion käsityön koulukohtaista kurssia. Lukiodiplomit voivat kuulua lukion opetussuunnitelmassa soveltaviin kursseihin (mikäli lukio järjestää mahdollisuuden suorittaa käsityön lukiodiplomin, se ja sitä edeltävät pohjakurssit tulee määritellä lukion opetussuunnitelmassa).

Käsityön opiskelu lukiossa on melko harvinaista, eikä kulttuuriperinnöstä sen yhteydessä löydy mitään mainintaa. Koska lukiossa käsityö ei ole tuntijaossa annettu oppiaine, ovat mahdolliset käsityön lukiokurssit tyypiltään koulutuksen järjestäjän soveltavia kursseja. Kurssien järjestäminen on satunnaista. Käsityön pohjakurssien vähimmäismäärään ei ole näillä näkymin tulossa muutoksia. Oppiainestatuksen puute ja satunnaiset opiskelumahdollisuudet eivät tue tasa-arvoista mahdollisuutta osaamisen kerryttämiseen esimerkiksi käsityötieteen tai -kasvatuksen korkea-asteen opiskeluun.

Ammatillinen koulutus

Ammatillisessa koulutuksessa on mahdollisuus kehittää käsityötaitoaan useiden eri alojen tutkinnoissa. Kädentaidot ja ammattiperinteen tunteminen luovat osaamista useimpiin nykyisiin 52 perustutkinnosta, onpa sitten kyse uuden rakentamisesta tai vanhan korjaamisesta. Kehittyäkseen eri ammateissa tulee tietää, kuinka ja miksi asiat on ennen tehty. Tätä voi kutsua aineettomaksi kulttuuriperinnöksi, joka jalostuu taidoksi. Tässä on esitelty kuitenkin vain selkeästi käsityötä mahdollistava tutkinto. Käsi- ja taideteollisuusalan tutkinnossa kulttuuriperinnöstä käytetään käsitettä ”kulttuurilähtöinen”.

Perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan käsityöllä myös viestitään ja vaikutetaan.

Heljä Jännefelt

Heljä Jännefelt

Näyttötutkinnossa työskennellään aidoissa työtehtävissä.

Perustutkinnot

Käsi- ja taideteollisuusalan perustutkinnon perusteet

Käsi- ja taideteollisuusalan perustutkinnon suorittaneella artesaanilla on laaja-alaiset ammatilliset perusvalmiudet ammattialansa eri tehtäviin sekä jatko-opintoihin. Käsityksen opiskelijan osaamisesta saa tarkastelemalla tutkinnon perusteissa mainittuja ammatitaitovaatimuksia ja osaamisen arviointia.

Tutkinto koostuu useista erillisistä tutkinnonosista. Niissä kuvataan osaamista, ei opettamista. Opiskelijan ammatitaitovaatimukseen kuuluu pakollisessa tutkinnon osassa nimeltä ”Kulttuurilähtöinen valmistaminen” osata suunnitella ja valmistaa kulttuurilähtöinen tuote tai palvelu. Hänen tulee osata valita ja käyttää kulttuurilähtöisiä työmenetelmiä ja -välineitä. Valinnaisessa tutkinnon osassa ”Kulttuurin soveltaminen” käsityöhön tulee myös osata käyttää perinteisiä työmenetelmiä.

Opiskelijan osaamista arvioidaan jokaisessa tutkinnonosassa erikseen ja kolmiportaisesti. Arvioinnin kohteina kyseisissä tutkinnon osissa ovat esimerkiksi eri aikakausien ilmiöt ja tyylipiirteet, perinteiset työmenetelmät ja materiaalit sekä tiedonhallinta eri aikakausien tuotteista.

Tutkinnon perusteet mahdollistavat opiskelijalle keskittymisen hyvinkin perinteisten käsityötuotteiden tai ympäristöjen suunnitteluun ja valmistukseen. Useat tutkinnon osat korostavat kuitenkin työn soveltamista nykyajan vaatimuksiin. Onkin tärkeää, että koulutuksen järjestäjät tarjoavat laadukkaasti opiskelijoita kiinnostavia tutkinnon osia. Tutkinnon nimeen on lähiaikoina odotettavissa muutos.

Näyttötutkinnot

Näyttötutkinto on erityisesti aikuisille suunniteltu tutkinnon suorittamistapa. Näyttötutkinnoissa ammattitaito osoitetaan työelämässä riippumatta siitä, onko osaaminen kertynyt työkokemuksen, opintojen tai muun toiminnan kautta. Näyttötutkintona suoritettu ammatillinen perustutkinto, ammatti- tai erikoisammattitutkinto antavat kelpoisuuden korkeakoulututkintoon johtaviin opintoihin ja yleisen kelpoisuuden ammattikorkeakouluopintoihin.

Käsityöntekijän ammattitutkinnon perusteet

Tutkinnon suorittanut tuntee alansa käsityöperinnettä ja osaa hyödyntää sitä tuotteiden suunnittelussa, valmistuksessa ja markkinoinnissa. Hän osaa käyttää erilai-

sia tiedonhankintamenetelmiä ja seurata alansa kehitystä ylläpitääkseen ja kehittääkseen ammattitaitoaan. Hän osaa suunnittelussaan hyödyntää esteettisyyttä ja visuaalista tietoa. Tutkinnon suorittanut tuntee oman alansa tuotteiden valmistusprosessin: aikataulutuksen, materiaalit, työmenetelmät, asiakaspalvelun, koneet ja työvälineet. Hän osaa valmistaa tuotteen, myös palvelun tai työsuorituksen laadukkaasti, turvallisesti ja joutuisasti. Tutkinnon suorittanut tuntee perinteisiä valmistustekniikoita ja ottaa ympäristöasiat huomioon työskennellessään. Tutkinnon suorittanut voi toimia käsityöläisenä, esimerkiksi taidekehystyksen, nukenvalmistuksen, köydenpunonnan tai taidelasin valmistuksessa.

Teksteissä mainitaan käsityöperinne ja perinteiset valmistustekniikat. Perusteet antavat mahdollisuuden osaamisen osoittamiseen rajaamattomalla käsityön alueella ja siten kulttuuriperintö voi olla vahvasti tekemisen pohjana.

Käsityömestarin erikoisammattitutkinto

Käsityömestarin erikoisammattitutkinnossa on kaksi osaamisalaa, käsityön tekemisen osaamisala, käsityömestari ja museotekniikan osaamisala, museomestari. Tutkinnon kaksi osaamisalaa ovat itsenäisiä kokonaisuuksia, joista erityisesti käsityön tekemisen osaamisalalla suorittajan henkilökohtaistamisasiakirjoissa ja tutkintotodistuksessa määritellään se ammattiala, jolla tutkinto suoritetaan.

Käsityömestarilla tarkoitetaan käsityötä ammattimaisesti ja kannattavasti tekevää ammatinharjoittajaa, yrittäjää tai käsityöyrityksen työntekijää. Käsityömestari voi tarjota tuotteita, palveluita tai työsuorituksia. Tuotannossa käytetään usein myös koneita, mutta ei yhtä laajasti kuin massatuotannossa, ja yrityksen tuotesarjat ovat melko pieniä. Tuotteen viimeistelyssä käsityön osuus on merkittävä.

Museotekniikan alan museomestarilla tarkoitetaan henkilöä, joka työskentelee ammatillisesti hoidetussa museossa. Tutkinnon suorittaja osoittaa osaamistaan käsittelemällä monipuolisia museokokoelmia, toteuttamalla näyttelytekniikkaa ja valaisua, käyttämällä yhä uudistuvaa audiovisuaalista tekniikkaa, siirtämällä kansainvälisiä näyttelyitä, huoltamalla ja säilyttämällä museokokoelmien kookkaita koneita, toteuttamalla asiakastapahtumia, kehittämällä logistiikkaa.

Tutkinnon suorittaja hyödyntää kulttuurista ja esteettistä tietoa.

Hyväksytyn suorituksen kriteerit

- *kehittää tuotteeseen tai palveluun persoonallisen ja tunnistettavan ilmeen*

- *käyttää mielikuvia ja visuaalisia elementtejä tuoteidentiteetin ja viestintä- ja markkinointimateriaalin rakentamiseen sekä tuotteen pakkauksissa ja esillepanossa*
- *soveltaa perinnettä ja kulttuuria tuotteeseen tai palveluun, viestintä- ja markkinointimateriaaliin sekä esillepanoon ja pakkauksiin.*

Perusteteksti mainitsee kulttuurisen tiedon käsityömestarin kohdalla. Museomestarin koko työ perustuu kulttuuriperinnön tuntemukseen, mutta sitä ei lainkaan mainita teksteissä. Se lienee niin itsestään selvää?

Taidekasvatus

Taiteen perusopetus on koulun ulkopuolista ensisijaisesti lapsille ja nuorille tarkoitettua taidekasvatusta. Taiteen perusopetusta annetaan muun muassa musiikkioppilaitoksissa, kuvataidekouluissa, tanssioppilaitoksissa, käsityökouluissa ja muissa oppilaitoksissa. Taiteen perusopetusta annetaan myös kansalaisopistoissa. Eri taiteenaloilla annettava taiteen perusopetus etenee tavoitteellisesti tasolta toiselle ja antaa oppilaalle valmiuksia ilmaista itseään sekä hakeutua alan ammatilliseen ja korkea-asteen koulutukseen.

Taiteen perusopetuksen käsityö

Visuaalisten taiteiden perusteet

Käsityö on nykyisissä vuoden 2002 opetussuunnitelman perusteissa niputettu visuaalisiin taiteisiin kuvataiteen ja arkkitehtuurin yhteyteen.

Visuaalisen taiteen laajan oppimäärän arvojen tavoitteena on, että ilmaistessaan itseään taiteen keinoin oppilas oppii arvottamaan ja arvioimaan itseään ja ympäristöään sekä rakentamaan maailmankuvaansa omien kokemusten ja kulttuuriperinnön pohjalta ja kehittämään sitä edelleen.

Käsityön suuntautumisvaihtoehdossa oppilas oppii ilmaisemaan itseään käsityön eri osa-alueilla, joita ovat esinesuunnittelu ja esineiden valmistus, tekstiilin ja vaate-tuksen suunnittelu ja valmistus sekä ympäristön suunnittelu ja rakentaminen.

Käsityöilmaisu perustuu kulttuuriperintöön, taiteidenvälisyyteen ja luonnontuntemukseen. Opetuksen lähtökohtina ovat oppilaan omakohtaiset kokemukset, työskentely käsillä ja mahdollisuus valmistaa tuotteita ja ilmaista itseään. Opetuksessa

Perinteisiä opetusvälineitä korvataan nykyisin tietotekniikalla.

Heijä järnefelt

Kulttuuriperintöopetus sopii opettajien täydennyskoulutukseen.

Heijä järnefelt

käsityön tulee näkyä tekoina, taitoina, tuotteina ja teoksina. Tavoitteena on säilyttää ja edelleen kehittää perinteisiä käsityömenetelmiä ja työtapoja sekä kehittää uusia.

Kaikille nykyisen laajan ja/tai yleisen oppimäärän taiteenaloille laaditaan parhaillaan opetussuunnitelman perusteita. Ilmaisullisuus ja käsien käyttäminen luovasti tulee jatkossakin olemaan keskiössä käsityön taiteen perusopetuksessa. Toivottavasti monipuolisen käsityötaidon osaaminen nähdään jatkossakin pohjana ilmaisulliselle käsityön taideopiskelulle.

Käsityön arvostus perinnön elinehto

Opetussuunnitelmista löytyy useita suoraan kulttuuriperintöön viittavia kohtia. Tarkastelussa käy myös ilmi, kuinka käsityön keskeinen arvo on tekemisen kokonaisuudessa ja uuden innovoinnissa. Kasvatuksellisesti tuotteen tekemisen omin käsin ja työn hallinnan kokemuksen nähdään vahvistavan myönteistä itsetuntoa. Kokonaisuuden perusteella näyttää siltä, että käsityötaito on jatkuvaa ja elävää aineetonta perintöä.

Pitkäjänteinen tasolta toiselle etenevä käsityönopetus on yhteiskunnallisesti merkittävää taitopääoman kasvattamista. Kumuloituva osaamiskertymä johtaa lopulta erityiseen käsityötaitoon. Taitava tekijä pystyy muokkaamaan tai muuttamaan vallitsevaa todellisuutta käsityönä. Jotkut rakentavat talon, toisille tärkeää on osallistua yhteisen tekstiiliteoksen valmistamiseen. Tulevaisuudessa tärkeän käsityötaidon kerryttämiseen tulisi panostaa yhä enemmän.

Peruskoulun kuuden ensimmäisen vuoden ajanjaksossa käsityön kulttuuriperinnön välittymiselle on tasa-arvoisimmat mahdollisuudet. Perusopetuksen käsityöoppiainetta on kehitetty, jotta sen potentiaalia voidaan käyttää yhteiskunnassa vallitsevien pysyvien haasteiden ratkaisemiseen. Opetuksen tulee tuottaa riittävä jatko-opintokelpoisuus ja ennen kaikkea jatko-opintokykyisyys. Lukiokoulutus antaa vain harvoille lisäoppia. Taiteen perusopetus ei tavoita kaikkia. Harvat jatkavat ammattikouluopinnoista korkeakoulutukseen. Käsityötä opetetaan peruskoulussa yhteensä 11 vuosiviikkotuntia, niistä 1.–2. luokilla neljä tuntia ja 3.–6. luokilla viisi tuntia. Loput kaksi vuosiviikkotuntia sisältyvät useimmiten 7. luokkaan, johon pakollinen käsityönopetus päättyy. Opetus- ja kulttuuriministeriö vahvistaa noin kymmenen vuoden välein eri oppiaineisiin käytettävissä olevat tuntimäärät. Käsityön opetuksen käytettävissä olevia tunteja on vähennetty jokaisessa tuntijaossa, viimeksi vuonna 2012. Nykyisenä hyödyn aikakautena käsityön opetukseen käytettävissä olevan tuntimäärän päättäjiä rasittaa mielikuvat puuhasteluluonteisesta täyteaineesta. Vain jos ei tunneta tai ymmärretä käsityöosaamisen laajaa merkitystä, voidaan tehdä päätöksiä, jotka kaventavat tärkeitä oppimisen mahdollisuuksia.

Vanhempien asenteella vaikuttaisi olevan merkitystä myös suhtautumiseen käsityön opimiseen ja harrastamiseen. *Lasten barometri 2016* osoittaa liikunnan olevan kaikkein suosituin harrastus, josta saa myönteistä palautetta vanhemmilta. Kuusivuotiaista vastajista 57 prosenttia koki olevansa hyvä liikunnassa tai urheilussa ja 36 prosenttia mainitsi käsityöt, askartelun tai piirtämisen omana vahvuutenaan. Kuinka käsityö kiinnostaa tulevaisuudessa? Käsityö ei ole tosi-tv:n kilpailulaji. Siinä ei tuoda esille itseä eikä esitetä kehtään muutakaan. Toki tulosta, käsityön taidokkuutta, on arvioitu ja arvotettu kautta aikojen. Käsityötaito voi olla hidasta ja rentouttavaa. Osaavalle toisto ja rytmi luovat tilanteen, jossa tekemistä ei tarvitse ajatella. Silloin ajattelu on vapaa pohdinnalle ja antaa tilaa uusille ratkaisuille. Tämä on merkittävää myös käsityöammateissa, joissa tuottavuus on tärkeällä sijalla. Nopeus ei aina merkitse tuottavuutta. Käsityön tekeminen ei ole ennalta ohjelmoitua robottityötä, vaan siinä on mahdollista reagoida kesken prosessin ja muuttaa tekemistä haluttuun suuntaan. Tällöin vanha sanonta ”kyllä työ tekijäänsä neuvoo” toteutuu. Sanonta ei tarkoita sitä, ettei tekemistä tarvitsisi opettaa. Perinne ei välity itsestään. Vaativuutta opettamiseen tuo, kuinka näyttää ja kertoa aikaisempien sukupolvien työstä, varastamatta löytämisen ja itse keksimisen iloa.

Heljä Järnefelt on Opetushallituksesta eläkkeelle siirtynyt käsityönopetuksen erityisasiantuntija.

Perustetekstien lisäksi käytetyt lähteet

Anttonen, Pertti 2016. Professuuriesitelmä 11.5.2016. Perinteen tutkimuksen projekti.

Teoksessa: Elore 1/2016. <http://www.elore.fi/category/elore-12016/>

Räsänen, Marjo 2009. Taide, taito, tieto – ei kahta ilman kolmatta. Teoksessa: Taide ja taito – Kiinni elämässä. Moniste 2/2009, 28–39. Taide- ja taitokasvatus & Opetushallitus.

http://www.oph.fi/download/49220_taide_ja_taito.pdf

Tuukkanen, Terhi (toim.). Lapsibarometri 2016. Luottamus 6-vuotiaiden lasten kokemana.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2016:2.

http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2016/11/LA_lapsibarometri_2016.pdf

KÄSIN TEHTYÄ HYVINVOINTIA: KÄSITYÖ PSYYKKISEN HYVINVOINNIN TUOTTAJANA

7

Sinikka Pöllänen

Käsityö on edelleen yksi suosituimmista harrastuksista Suomessa. Käsitöitä tehdään useista eri syistä ja erilaisia tarpeita varten. Kuitenkin keskeiseksi yhteiseksi tekijäksi näyttää osoittautuvan käsityön hyvinvointiin liittyvät merkitykset. Tässä artikkelissa avataan näkökulmia työn vastapainona ja terapeuttisena välineenä sekä itsestä, muista ja maailmasta oppimisena. Keskeisenä taustalla olevana ajatuksena on kysymys, miten ja miksi käsityö lisää hyvinvointia. Lopuksi pohditaan käsityön merkitystä uusien polkujen avaamisessa esimerkiksi maahanmuuttajien ja nuorison parissa.

Johdanto

Käsityö on edelleen trendikästä. Viimeinen Tilastokeskuksen (2005) vapaa-ajan seurantatutkimus osoittaa, että eri-ikäisistä suomalaisista kaksi kolmasosaa (67 %) harrasti vuonna 2002 käsitöiden tekemistä. Viime vuosina on alettu puhua myös käsityön uudesta tulemisesta ja Taito-trendit kyselyn (2012) mukaan itse tekemisen kulttuuri on lisännyt käsityön harrastajien määrää. Käsityö on esillä osana sosiaalista mediaa, taidetta ja populaarikulttuuria. Kiinnostus käsitöitä kohtaan on näkynyt sähköisessä ja painetussa mediassa, erilaisissa tapahtumissa sekä käsityötarvikkeiden ja ohjeiden tarjonnassa. Erityisesti nuoret aikuiset ovat ottaneet käsityön uudelleen osaksi omaa arkeaan (Kouhia 2016). Crafts Yarn Councilin mukaan Yhdysvalloissa pelkästään lankatöitä tekee noin 38 miljoonaa harrastajaa (CYC 2014).

Mikä käsityössä vetoaa? Kojonkoski-Rännälin (2014) mukaan ihmisellä on luonnostaan tarve tehdä käsillään. Kysymys on oman olemisen toteuttamisesta käsityön avulla. Venkula (2005) kutsuu tätä ”tekemisen näläksi”, tarpeeksi tehdä käsin jotakin kokonaisvaltaista ja erilaista kuin työelämässä tai kotitöissä. Vaikka käsityö on konkreettista ja käytännölliseen tekemiseen perustuvaa toimintaa, on siinä Kojonkoski-Rännälin (2014) mukaan perimmiltään kysymys ihmisen alkuperäisestä suhteesta maailmankaikkeuteen, ihmisyyteen ja kehollisuuteen. Käsityöstä puhutaankin tekemisen rinnalla psyykkistä hyvinvointia tuottavana rentoutumisena, terapiana ja voimaannuttavana flow-kokemuksena.

Käsityö vastapainona

Työ kantautuu yhä useammalla vapaa-ajalle, jolloin työ- ja yksityiselämän välinen raja hämärtyy. Työn vaatimukset sekä kognitiivinen ja henkinen kuormitus ovat lisänneet työn

Terveystenhoitaja Titta Järvensivu on neulunut vuosikautia opittuaan taidon karjalaiselta isoäidiltään. Vuonna 2015 Titan neulomat Kielo-sukat saavuttivat suuren suosion, kun kuva sukista välittyi Facebookissa ympäri maailmaa. Nyt Titta J's Fantasy socks myy neulemalleja, erityisesti sukkamalleja (ks. esim. Ravelry: <http://www.ravelry.com/patterns/library/lily-of-the-valley-socks-3>).

intensiteettiä. Myös tunne hyvin tehdystä työstä on vähentynyt. (Eurofound 2015.) Työhön uppoutuminen on Hakasen (2011) mukaan tyypillistä erityisesti työntekijöille, joilla henkilökohtainen osaaminen ja tietotaito ovat keskeinen osa työntekoa. Suomalaiset työntekijät, erityisesti naiset, ovat raportoineet työn heikentäneen merkityksellisyyden tunnetta ja hyvinvointia (Parent-Thirion ym. 2007).

Samaan aikaan, kun suomalaiset ovat raportoineet hyvinvointia rapauttavasta työelämästä, on perheen, henkisen hyvinvoinnin ja terveyden merkitys kasvanut (Raatikainen 2008). Tällöin ihmisten arvokkaina pitämät asiat kohdistuvat työn vastapainoon. Harrastukset ja niistä kumpuava identiteetti ja hyvinvointi ovat tulleet yhä keskeisemmäksi vapaa-ajan määrittäjäksi, jolloin se on saanut sattumanvaraisen tekemisen rinnalle vakavan harrastamisen muotoja (Stebbins 2007). Käsityöharrastuksessa se voi intensiivisenä paneutumisenä johtaa jonkin käsityön osa-alueen ja tekniikan syvälliseen ammattimaista osaamista vastaavaan hallintaan. Esimerkiksi keskiaikaisesta pukeutumisesta kiinnostuneet ovat ottaneet vanhoja jo lähes unohtuneita tekniikoita käyttöön ja neuleista innostuneet ovat alkaneet jakaa ja myös myydä kehittämiään neulemalleja ohjeineen.

Miten käsityö tuo vastapainoa kiireen ja vaatimusten keskelle? Minna Huotilainen (2014) on nostanut esiin kädellisyyteen perustuvan tekemisen. Koska aivoissa on eniten käsiä motorisoivia yksiköjä, on ihmiselle luonnollista saada rauhoittumisen lähtökohdaksi kädet. Tekemällä voi rakentaa rentoutumiseen liittyvän mielen ja kehon tasapainotilan. Käsityössä kehollisuus, esimerkiksi toistuva liike neulottaessa tai virkattaessa, voi luoda meditatiivisen tilan, jolloin tekemiseen keskittyminen siirtää muita mieltä painavia asioita tai tapahtumia syrjään. Koska mieli ja keho ovat yhtä, koetaan rentoutumisen aikainen tajunnan tilojen vaihtelu niin fyysisenä kuin myös psyykkisenä rentoutumisena. Näin käsityö voi toimia omaan sisäiseen maailmaan hiljentymisenä sekä rauhoittumis- ja suggestiomenetelmänä. Stressaavaa työtä tekevien kertomukset ovat osoittaneet, että helpojen ohjeiden mukaisten käsitöiden tekeminen koetaan eheyttävänä (Pöllänen, 2015a). Voidaankin ajatella, että käsityötä tehdessä tasapainoisessa flow-tilassa vallitseva parasympaattinen hermosto aktivoituu ja tasaa työpaineiden alla noussutta ”taistele ja pakenne”-tilaan aktivoitunutta sympaattisen hermoston toimintaa (Jansen ym. 1995).

Käsityön harrastajien joukkoon ovat liittyneet henkilöt, joiden kiinnostus ”retroiluun”, tai tuunaukseen kertoo kaipuusta leppoisampaan tempoon ajan käytössä ja arjen käytännöissä (Pöllänen 2013; Kouhia 2016). Niiden voidaan nähdä ilmentävän toivottua vastapainoa tai jopa vastakulttuuria kulutus- ja tuloskeskeiselle elämäntyyliin. Tällöin esimerkiksi ”kotoilu” kodin remontointina ja sisustamisena edustaa niin kutsuttua hidasta elämäntapaa tai jokapäiväisen elämän laatustandardia ja onnellisuuspolitiikkaa. Näitä edustavina vanhat käsin tehdyt esineet ja työkalut saavat paikan sisustuselementteinä ja suvun tai perheen traditiot otetaan käyttöön kertakäyttökulttuurin vastapainoksi.

Käsityö terapeuttisena välineenä

Käsityön avulla voi myös paeta mielen kaaosta. Itsehoidollinen, terapeuttinen käsityö voi auttaa stressin, surun, kivun tai mieltä järkyttävien asioiden käsittelyssä. Konkreettinen tekeminen ja tuotokset voivat auttaa menetyksen ja arvottomuuden tunteen käsittelyssä. Kirjontatyöhön tai tilkkupeittoon voi sommitella surut ja ilot niin, että pitkä valmistusprosessi antaa tilaa ja aikaa yksilölle merkityksellisten asioiden käsittelyyn. Toisaalta turhautuneisuutta tai aggressioita voi purkaa kangaspuiden tai vasaran äänekkääseen paukuttamiseen. Luovan käsityön on havaittu puolestaan auttavan sairauden, kivun, masennuksen tai ahdistuksen hallitsemisessa ja minäkuvan uudelleen rakentamisessa (Reynolds & Prior 2006; Pöllänen 2015b).

Käsityön terapeuttisuus perustuu siihen, että tunteet, liikkeet ja muistitoiminnot välittyvät hermoston kautta, jolloin fyysinen toiminta tukee jaksamista ja mielialaa. Värien ja materiaalin välittämät aistikokemukset puolestaan tasapainottavat (Reynolds 2010). Merkitykselliseksi koetun toiminnan on havaittu lisäävän hyvinvointia edistävää toiveikkuutta ja positiivista mielialaa (Reynolds & Prior 2006; Collier 2011). Oletetaan, että erityisesti flow-kokemukseen johtavalla toiminnalla on näitä hyvinvointia tukevia ominaisuuksia.

Käsityö toimintana, valmistuneet tuotteet ja siihen liittyvien kokemusten välinen vuorovaikutus lisäävät hyvinvointia. Oleellista on, miten käsityöntekijä kokee oman toimintansa sekä valmistamansa tuotteet elämänsä kuvastajina (Nelson, Labat & Williams 2002). Käsityöntekijät kertovatkin usein kirjoitelmissaan erilaisten vaativien tekniikoiden tai materiaalien hallinnasta, suuritöistä kudonta- tai kirjontatöistään sekä läheisille neulottujen sukki- ja lapasten tai puutöiden määrästä urotekoina ja symboleina itsestä. Myös muistivaikeuksia omaavien on käsityömuistelun avulla havaittu kykenevän tuomaan omaa jo unohtunutta osaamistaan esiin niin, että muistelu on tuonut onnistumisen kokemuksia, tukenut turvallisuuden tunnetta ja sosiaalisen vuorovaikutuksen syntymistä (Pöllänen & Hirsimäki 2014). Tällöin perinteiset tekniikat, materiaalit ja välineet ovat toimineet muistelu- ja työkaluina ja terapeuttisina välineinä, mutta samalla auttaneet tuomaan kulttuurista perintöä esiin.

Käsityö itsestä, muista ja maailmasta oppimisena

Kun keho ja mieli ovat ihmisessä yhteen kietoutuneita, saattelee kehollinen kognitio uusia opittavia asioita. Käsityö aktivoi aivoja liike- ja tunto- sekä näköaistimusten myötä, esimerkiksi käsityötä suunniteltaessa ja tehtäessä, haettaessa muistista tietoa, suunnattaessa tarkkaavaisuutta (Huotilainen 2014). Käsityön harrastamisen myötä aivotoiminnan tehostaminen näkyy myös muilla elämänalueilla. Käsityö voi kehittää muun muassa asioiden

Käsityön harrastajan väriharmoniaa. Käsityössä värien ja materiaalin välittämät aistikokemukset virittävät toimintaan, mutta samalla ne myös vahvistavat esteettistä kokemusta ja tasapainottavat mieltä.

Outi Sipilä

Käsityö ja käsityömuistelu auttavat ikääntyntä tuomaan omaa jo unohtunutta osaamistaan esiin. Yhteiset käsityöthetket voivat tuoda onnistumisen kokemuksia, tukea turvallisuuden tunnetta ja edesauttaa sosiaalisen vuorovaikutuksen syntymistä.

Johanna Lassila

ja niiden välisten yhteyksien, prosessin hahmottamiskykyä, keskittymiskykyä, luovuutta ja kolmiulotteisuuden tajua (Huotilainen 2014). Tekijälle käsityön suunnittelu, uudet tekniikat ja tekniset ratkaisut sekä luova ilmaisu ovat avoimia haasteita, jotka tarjoavat sekä älyllisiä että taidollisia oppimistilanteita, mahdollisuuksia ratkaista ongelmia ja oppia epäonnistumisesta. Käsityöprosessi antaakin mahdollisuuden asettaa tavoitteita, tehdä päätöksiä ja toteuttaa suunnitelmaa niin, että se auttaa oman paikan löytämisessä ja hallinnan tunteen saamisessa (Riley, Corkhill & Morris 2013). Käsitöiden tekeminen synnyttää tunteen, että asioihin voi vaikuttaa ja tekemisellä saada aikaan jotakin konkreettista ja näkyvää, jolla on merkitystä itselle ja muille ihmisille.

Käsityön tekemiseen ja valmistuneisiin tuotteisiin kytkeytyy yleensä vahvoja tunteita. Käsitöitä tehdäänkin läheisille lahjoiksi tai omaa identiteettiä kuvaaviksi tuotteiksi. Käsityöt voivat olla osa eettistä toimintaa tai harkittua pukeutumista, kodin yksilöllistämistä tai muistomerkkejä omasta kulttuurista ja itsestä. Käsityönharrastajat ovat kuvanneet itsearvostuksen kasvaneen ja minäkuvan vahvistuneen, mutta samalla he ovat kuvanneet myös oppineensa tiedostamaan omaa toimintaansa ja ymmärtämään muita ihmisiä ja kulttuureja tai kunnioittamaan luontoa. Yhdessä tai muille lahjoja tehtäessä pohditaan erilaisia elämäntilanteita sekä elämän rooleja ja vaiheita. Myös perinteiset käsityöt ja tekniikat auttavat hahmottamaan itsensä osana suvun ja kulttuurin jatkumoa. Näillä on merkitystä itsestä oppimisessa, identiteetin muodostumisessa sekä itsetunnon kehittämisessä ja ylläpitämisessä.

Kulttuurisidonnaisena toimintana käsityö luo suhteen aikaan ja paikkaan. Se välittää traditioita, mutta samalla kytkee tekemisen ajassa oleviin ilmiöihin ja globaaleihin haasteisiin sekä eettiseen pohdintaan. Erilaisten virtuaalisten ryhmien muodostaminen sekä sosiaalisen median mahdollistama kuvien ja kokemusten jakaminen yli rajojen tuo käsityön lähetyville. Se saattaa yhteisesti jaettavan asian äärelle samalla tavalla, vaikka tekisi käsitöitä yksin ja itselle tai osana aktiivista kantaa ottavaa käsityöprojektia. Kestävän käsityön periaatteille rakentuva käsityö esimerkiksi hyväntekeväisyyden, kierrättämisen, tuotteiden uusiokäytön, ympäristömyötäisyyden tai hitaan muodin myötä ilmentää itsensä, muista ja maailmasta oppimista.

Käsityö integraation mahdollistajana

Erityisen keskeiseksi elämän osa-alueeksi käsityö voi nousta stressaavan tilanteen tai muutoin rajoitteita sisältävän elämäntilanteen myötä (Piškur, Kinebanian & Josephsson 2001; Pöllänen 2015b). Käsityö voikin avata erilaisia mahdollisuuksia muun muassa monikulttuurisuus- ja sosiaalipedagogiikan alueille. Tällöin se voi luoda uusia polkuja yhteiskuntaan ja kulttuuriin integrointiin. Esimerkiksi maahanmuuttajien parissa on useissa

Tina-Maria Mikkonen

Tuikkuteline, joka on valmistettu kahdesta ruostuneesta puutyynnyrin vanteesta. Vanteet löytyivät irrallisina vanhan savonlinnalaisen maatalon aitasta. Valmiin työn osat on hiekkapuhallettu ja hitsattu yhteen.

hankkeissa hyödynnetty käsityötä kielen ja kulttuurin oppimisen työkaluna. Lappalaisen (2007) mukaan kokemuksellisuus ja kokonaisvaltainen vuorovaikutus edistävät yhteisen kielen löytymistä kantaväestön ja maahanmuuttajien kesken. Käsityön, kielen ja kulttuurin oppimisen yhdistämisessä käsityöhön sisällytetään harkitun tietoisesti kielen oppimista, kirjoitettua ja puhuttua kieltä sekä mielikuvia. Materiaalien, työtapojen ja värien käytössä hyödynnetään kielen opiskelussa tarvittavia abstraktioita. Myös maahanmuuttajataustaisten oppilaiden viihtyminen ja motivaatio on lisääntynyt luovan käsityön opiskelussa. Käsityö voi siis perinteisten tekniikoiden tai materiaalien kautta tarjota näkökulman, jonka kautta maahanmuuttajat voivat ymmärtää uutta kulttuuria, ihmisiä ja elinolosuhteita siten, että oma kulttuuri-identiteetti säilyy. On havaittu, että luovan tekemisen ja eri tekniikoin toteutettujen käsitöiden kautta maahanmuuttaja saa itseluottamusta, joka on maahanmuuttoprosessin aikana ja sen taustalla olleiden tekijöiden seurauksena saattanut heikentyä (Stern, Seifert & Vitiello, 2008). Myös maahanmuuttajataustaisten naisten turvakodissa toteutettujen lyhytkestoisten käsityöprojektien on havaittu vahvistaneen osallisuuden kokemusta, voimaantumista ja turvallisuuden tunteen syntyä (Walta 2013).

Käsityötä hyödynnetään yleisesti taide- ja kulttuuritoiminnassa sekä nuorisotyössä tarjoamalla tiloja ja ohjausta nuorten harrastus- ja vapaa-ajantoiminnalle. Tällöin käsityö palvelee vuorovaikutuksellisenä visuaalisen taidon ja taiteen välineenä. Luovana mutta käytännönläheisenä toimintana se tukee nuorten identiteetin kehitystä ja tuottaa hyvinvointia sosiaalisen vahvistamisen keinoin (Juvonen 2010). Erityisnuorisotyössä käsityö voidaan sisällyttää pajatoimintaan, jossa on mahdollisuus turvalliseen ja luottamukselliseen aikuiskontaktiin. Yhdessä suunniteltavat ja toteutettavat projektit voidaan suunnata pajalaisten osaamisen ja mielenkiinnon mukaan, jolloin neuvottomuus oman elämäntilanteen ja tulevaisuuden suhteen sekä kyllästyminen saadaan väistettyä. Pajatoiminta voi kohdistua nuorten omaan elämään pyörän tai vaatteiden tuunaamisena, harrastuksen synnyttämiseen omanäköisten pelipaitojen painamisena tai vaikkapa seikkailuradan lavasteiden valmistamisena. Konkreettisen toiminnan myötä saadaan tuettua elämänhallintataitoja sekä valmiuksia hakeutua koulutukseen ja työelämään. Flow-kokemukset motivoivat, ja käsityön tekemisen aikana saatu tuki vahvistaa vastuun ottamista omista valinnoista. Näin käsityö luo turvallisen areenan asioiden käsittelyyn ja oman toiminnan peilaamiseen, mutta samalla myös samauttava keskustelu auttaa saamaan vastakaikua omille ajatuksille.

Lopuksi

Käsityön voidaan sanoa toimivan monella tasolla psyykkistä hyvinvointia tuottavana strategiana ja resurssina. Käytännönläheisenä menetelmänä ja sisältönä se voi auttaa siirtämään asioita taustalle mutta myös tietoisesti ottamaan tarkasteltavia tai opittavia asioita

Maahanmuuttajien tai turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävä käsityön kokemuksellisuus ja kokonaisvaltainen vuorovaikutus edistävät yhteisen kielen löytymistä ja erilaisuuden hyväksymistä. Käsityön, kielen ja kulttuurin oppimisen yhdistämisessä käsityön tekemiseen yhdistetään kielen oppimista, kirjoitettua ja puhuttua kieltä sekä mielikuvia, joita myös värit ja materiaalit välittävät.

Outi Sipilä

Outi Sipilä

Yhteisöllistä käsityötä live-roolipelissä. Vanhat perinteiset käsityötekniikat voivat olla osa pelin juonta ja auttaa asettumaan kuvitteellisten hahmojen rooleihin. Koska pelin juoni muotoutuu ja kehittyy osallistujien välisessä vuorovaikutuksessa eräänlaisena improvisaationa, voi yhteisöllinen käsityö sitouttaa jäseniä ryhmän toimintaan.

esiin. Joskus pelkkä tietoisuus siitä, että voi tarvittaessa tehdä käsitöitä, auttaa saavuttamaan tasapainoisemman tilan. Resurssina käsityö toimii oman mielen johtamisen tukena. Käsityö voi siis auttaa yksilöä tulemaan tekemisen kautta tietoiseksi kehostaan, mielestään, tunteistaan ja arvoistaan, jolloin omien ajatusten, mielikuvien ja tunteiden hallinta voi helpottua.

Käsityön hyvinvointia tuottavat tekijät liittyvät oman kehon, materiaalin ja välineiden, ajattelun ja tunteiden hallintaan, omien taitojen ja tietojen kehittymiseen sekä käsityöhön liittyviin sosiaalisiin ja kulttuurisiin tekijöihin. Käsityöhön liittyy symboliikkaa tekijästä itsestään ja hänen suhteistaan muihin ihmisiin ja maailmaan. Käsityö voi olla linkki eri aikakausien, sukupolvien ja eri ihmisten välillä, jolloin yksilö kiinnittyy perheeseen, ystäviin, naapureihin ja erilaisiin ryhmiin, tapahtumiin ja perinteeseen. Yhteistä erilaisista lähtökohdista ja tarpeista lähtevälle hyvinvointia lisäävälle käsityölle on se, että käsityötekijä voi itse määritellä käsityön tekemistään. Tällöin psyykkistä hyvinvointia tuottava merkitys syntyy tuotteen tai materiaalin, toiminnan ja tekijän välisenä voimaannuttavana vuorovaikutuksena.

Sinikka Pöllänen on käsityötieteen professori Itä-Suomen yliopistossa.

Lähdeluettelo

- Collier, A. F. 2011. The well-being of women who create with textiles: Implications for art therapy. *Journal of American Art Therapy*, 28(3), 104–112.
- CYC. 2014. *Crocheters and knitters of all ages are an active and creative group*. Craft Yarn Council. http://www.craftyarnCouncil.com/sites/default/files/press/D586_ResearchOne-Sheet_1.pdf.
- Eurofound. 2015. *First findings: Sixth European Working Conditions Survey – Résumé*. EuroWORK. European Observatory of Working Life. <http://www.eurofound.europa.eu/publications/resume/2015/working-conditions/first-findings-sixth-european-working-conditions-survey-resume>.
- Hakanen, J. 2011. *Työn imu*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Huotilainen, M. 2014. *Mitä aivoissa tapahtuu, kun kädet tekevät käsitöitä*. https://prezi.com/_nuillr8ukx7/mita-aivoissa-tapahtuu-kun-kadet-tekevat-kasitoita/.
- Jansen, A., Nguyen, X., Karpitskiy, V., Mettenleiter, T. & Loewy, A. 1995. Central command neurons of the sympathetic nervous system: Basis of the fight-or-flight response. *Science*, 270(5236), 644–646.
- Juvonen, A. 2010. *Visuaalisen taidon ja taiteen selvitys*. Helsinki: Nuorisosiain keskus.
- Kojonkoski-Rännäli, S. 2014. *Käsin tekemisen filosofiaa*. Turun yliopisto.
- Kouhia, A. 2016. *Unraveling the meanings of textile hobby crafts*. Home Economics and Craft Studies Research Reports 42. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta.
- Lappalainen, E-M. 2007. *Käsityö, kieli ja kulttuuri. Monikulttuurisuus taito- ja taideaineissa kielen oppimisen apuvälineenä*. Kajaanin kaupunki.
- Nelson, N. J., Labat, L. L & Williams, G. M. 2002. Contemporary Irish textile-artists: Exploring experiences of gender, culture, and artistic medium. *Clothing & Textiles Research Journal*, 20(1), 15–25.
- Parent-Thirion, A. et al. 2007. *Fourth European Working Conditions Survey*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2006/98/en/2/ef0698en.pdf>.
- Piškur, B., Kinebanian, A. & Josephsson, S. 2002. Occupation and well-being: A study of some Slovenian people's experiences of engagement in occupation in relation to well-being. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 9(2), 63–70.

- Pöllänen, S. 2013. Homing and downshifting through crafts. Teoksessa: U. Härkönen (toim.) *Reorientation of teacher education towards sustainability through theory and practice*, Proceedings of the 10th international JTEFS/BBCC conference Sustainable development, Culture, Education, University of Eastern Finland, 275–290.
- Pöllänen, S. & Hirsimäki, R. 2014. Crafts as memory triggers in reminiscence: a case study of older women with dementia. *Occupational Therapy in Health Care*, 28(4), 410–430.
- Pöllänen, S. 2015a. Crafts as leisure-based coping: Craft makers' descriptions of their stress-reducing activity. *Occupational Therapy in Mental Health*, 31(2), 83–100.
- Pöllänen, S. (2015b). Elements of crafts that enhance well-being: Textile craft makers' descriptions of their leisure activity. *Journal of Leisure Research*, 47(1), 58–78.
- Raatikainen, L. 2008. *Asiakas, tuote ja markkinat*. Helsinki: Edita.
- Reynolds, F. 2010. Colour and communication: Exploring the influences of visual art-making as a leisure activity on older women's subjective well-being. *Journal of Aging Studies*, 24(2), 135–143.
- Reynolds, F. & Prior, S. 2006. Creative adventures and flow in art-making: A qualitative study of women living with cancer. *The British Journal of Occupational Therapy*, 69(6), 255–262.
- Riley, J., Corkhill, B. & Morris, C. 2013. The benefits of knitting for personal and social well-being in adulthood: Findings from an international survey. *The British Journal of Occupational Therapy*, 76(2), 50–57.
- Stebbins, R. A. 2007. *Serious leisure. A Perspective of Our Time*. Transaction Publishers. New Brunswick, New Jersey.
- Stern, M. J., Seifert, S. C. & Vitiello, D. 2008. *Migrants, Communities, and Culture. Creativity & Change*. https://www.reinvestment.com/wp-content/uploads/2015/12/Migrants_Communities_and_Culture-Brief_2008.pdf.
- Taito-trendit kysely (2012). *Käsi- ja taideteollisuusliitto Taito ry*. <http://www.taito.fi/toimintaa/taito-trendit-ja-kaesityoen-tulevaisuus/>.
- Tilastokeskus 2005. *Vapaa-aikatutkimus*. Suomen virallinen tilasto. Helsinki. http://www.stat.fi/til/akay/2009/05/akay_2009_05_2011-12-15_tie_001_fi.html.
- Venkula, J. 2005. *Tekemisen taito: Alussa oli teko*. Helsinki: Kirjastudio.
- Walta, R. 2013. *Käsityökerho maahanmuuttajien turvakodissa*. Diakonia ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. <http://www.theseus.fi/handle/10024/59694>.

8 KÄSITYÖYRITTÄJYYDEN KASVOJA

Tiina Aalto

Reilussa kymmenessä vuodessa Suomesta on kadonnut satoja osaamisalan yrityksiä. Sen myötä myös alan työllisyys on heikentynyt merkittävästi. Näistä seikoista huolimatta alalla toimii yhä liki 9 000 yritystä ja se työllistää noin 13 000 henkilöä. Vaikka toimiala ei ole suuri, se on kiistatta merkittävä. Varsinkin jos sitä arvioidaan kansantalousnäkökulman lisäksi kulttuurisena ilmiönä. Käsityöyrittäjän määrittäminen yhdeksi tietyn tyyppiseksi henkilöksi on tietysti liki mahdotonta, sillä yrityksiä on yhtä paljon kuin on yrittäjiäkin. Tässä kirjoituksessani jaan yrittäjät ja yritykset karkeasti kolmeen kategoriaan. Niiden kautta pyrin valottamaan alan lainalaisuuksia sekä pohtimaan niiden tulevaisuutta. Lopussa vielä käsittelen lyhyesti käsityöyrittäjyyttä palveluntuottaja-näkökulmasta.

Käsityöalalla työskentelevä yrittäjä on itsensä sekä mahdollisesti myös muita työllistävä toimija sekä aineetonta kulttuuriamme ylläpitävä kulttuurityöläinen. On sanomattakin selvää, että elinkeinoelämän lainalaisuuksien sekä kulttuuristen arvojen parissa työskentelevä henkilö joutuu kohtaamaan monia haasteita ja jopa ristiriitoja ratkoessaan ongelmia oman taloudellisen kannattavuutensa sekä kulttuuriarvojen välillä. Mutta toisaalta juuri tuo problematiikka on yksi osa toimialan kiehtovuutta. Samoin se, että tämän päivän käsityöyrittäjä on monialaosaaja, jonka pitää osata itse tuotteen valmistuksen lisäksi tuotteiden kuvallistaminen, kirjallistaminen sekä sosiaalisen median käyttö. Toisin sanoen tämän päivän käsityöyrittäjällä on yhä useammin taito tehdä tuote ja taito tuoda tuote esiin. Yhdistelmä tekee väistämättä työstä monimutkaisempaa, mutta myös monipuolisempaa ja mielenkiintoisempaa. Osaamalla tuotteen valmistuksen sekä sen markkinoinnin syntyy yrityksiin monipuolista aineetonta osaamista, jolla voisi kuvitella olevan tulevaisuudessa kysyntää monilla yhteiskunnan aloilla, tai ainakin siitä voisi ottaa mallia monelle muullekin toimialalle. Kun tähän lisätään vielä suomalaisten verrattain hyvä kielitaito, on täysin realistista nähdä suomalainen käsityötaito myös kansainvälisenä kiinnostuksen kohteena.

Perinnetekijä

Perinnetekijällä tarkoitan pientä yhden henkilön yritystä, joka valmistaa tuotteita perinteisin menetelmin ja toisinaan myös perinteisin välinein. Ryhmään voivat kuulua esimerkiksi niin köydenpunojat, pläkkyyrit, korinpunojat, sepät, kehrääjät kuin muinaispukujen

tai -aseiden tekijätkin. Tämän ryhmän yrittäjät myyvät tuotteitaan pääasiassa erilaisissa myyjäisissä sekä messuilla, eikä heillä välttämättä ole nettikauppaa tai pyrkimystä laajentaa toimintaansa. Tämän ryhmän yrittäjillä ei myöskään välttämättä ole erityistä kiinnostusta sosiaalisen median käyttöön tai laajamittaiseen markkinointiin.

Tämä ryhmä ja sen alla oleva aineeton osaaminen ovat näin ollen myös suuressa vaarassa kadota kokonaan. Työ ja taidot vaativat vuosien opettelun, se on usein fyysisesti raskasta ja aikaavievää, eikä työlle tai yritykselle ole helppoa löytää jatkajia. Edellisten lisäksi työstä on vaikeaa saada taloudellisesti kannattavaa. Tämä käsityöyrittäjien ryhmä on se, joka kaipaasi jonkinlaista erityistä huomiota säilyäkseen elävänä kulttuurina ja elinkeinona. Ongelma on, kuka huomiota osoittaisi tai millä tavalla, sekä se, kuka määrittelee minkäkin taidon uhanalaisuuden.

Yksi kysymys on myös se, onko tarkoituksenmukaista ikään kuin keinotekoisesti pyrkiä säilyttämään sellaisia käsityötaitoja tai -tuotteita, joille nyky-yhteiskunnassa ei enää ole markkinoita? Ketään kun ei kuitenkaan voida velvoittaa tekemään työkseen jotakin vain siksi, että se on kulttuurisesti arvokasta, mutta joka ei kannata taloudellisesti.

Pitäisikö näitä katoamisuhan alla olevia tekniikoita ja tuotteita sekä niiden valmistamista ryhtyä dokumentoimaan entistä näkyvämmiin ja suunnitellummin, jotta ne jäisivät talteen ”kansalliseen muistiin”? Yhtenä esimerkkinä kartoitustyöstä voidaan mainita esimerkiksi Maaseudun Sivistysliitto, joka on jo vuosia kartoittanut ja dokumentoinut ITE-taidetta.

Pienteolliset yritykset

Tähän käsityöyritysten ryhmään luen ne yritykset, jotka työllistävät vähintään yhden työntekijän tai alihankkijan omistajansa lisäksi ja joilla on selkeä pienteollinen tuotantotapa. Heillä on usein vakiintunut asiakaskunta, vakiintuneet myyntipaikat messuilla sekä jälleenmyyjiä kotimaassa. Heillä on usein myös verkkokauppa sekä kyky käyttää sosiaalista mediaa osana markkinointiaan. Nämä yritykset ovat syntyneet usein pikkuhiljaa ja maltillisesti kasvaen. Tällä yritystyyppillä ei ole erityistä tarvetta pyrkiä aktiivisesti ulkomaille.

Tyypillinen pienteollinen yritys on vaikkapa jyväskyläinen Riiminka. Yritys syntyi 13 vuotta sitten kahden sisaruksen toimesta. Alkuun yritys valmisti lastenvaatteita mutta siirtyi myöhemmin naisten pellavaisiin vaatteisiin ja erilaisiin asusteisiin. Nykyään valikoimiin kuuluu myös muita kuin pellavaisia asuja. Riiminka työllistää tällä hetkellä omistajansa Kati Karkkosen lisäksi kaksi vakituista työntekijää, ja yrityksellä on useita kymmeniä jälleenmyyjiä ympäri Suomen.

Kuwait PR Handicrafts

Toinen hyvä esimerkki pienteollisesta käsityöyrityksestä on mikkiläinen Pauliina Rundgren Handicrafts, jonka erityisalanä on alusta asti ollut emaloidut tuotteet. Yrittäjän omien sanojen mukaan yrityksellä oli alussa vain yksi ainoa korumalli, ei yhtään asiakasta, vuokratilat sekä iso pankkilaina. Nyt kahdeksantoista vuotta myöhemmin Pauliina Rundgren Handicrafts työllistää yrittäjän itsensä lisäksi yhden kokoaikaisen ja yhden osa-aikaisen työntekijän. Yrityksen valikoima koostuu koruista sekä sisustuksen pienesineistä, ja sillä on kymmeniä jälleenmyyjiä ympäri Suomen sekä muutamia jälleenmyyjiä ulkomailla.

Niin Riiminka kuin Pauliina Rundgren HandiCraftskin ovat tyypillisiä kotimaisia käsityöyrityksiä, joille kotimaisuus ja suomalainen käsityötaito ovat erityisiä arvoja.

Nämä edellisten kaltaiset pienteolliset yritykset ovat suomalaisessa käsityökentässä niin sanottua kovaa ydintä, joita voidaan arvioida monesta muustakin kuin kansantaloudellisesta näkökulmasta. Yksi näkökulma on se, minkälaista monimuotoisuutta nämä pienteolliset yritykset ylläpitävät omilla toiminta-alueillaan. Yritykset edustavat niin sanottua lähiteollisuutta, jossa tuotanto on läpinäkyvää ja usein periaatteellista. Periaatteellisella tarkoitan yritysten strategisia valintoja siitä, että tuotteet valmistetaan nimenomaan Suomessa.

Pienteollisten yritysten kohdalla yksi tulevaisuuden haaste saattaa piillä juurikin siinä: vaatimuksessa hyvin korkeaan kotimaisuusasteeseen. Jotta ajatukseni kirkastuisi, avaan hieman ilmapiiriä, jossa tämäntyyppiset yritykset usein toimivat. Käsityöalaa säätelee voimakkaasti niin sanottu sisäinen paine, jossa yritykset itse ikään kuin ”valvovat” itseään ja toisia. Syntyy tietynlainen puhtasoppisuuden vaatimus siitä, että kaikki tehdään itse, kaikki tehdään käsin, kaikki tehdään kotimaassa ja että vain se on arvokasta ja merki-

tyksellistä. Kun tiedetään, miten kallis maa Suomi on tavalliselle kuluttajalle, se on sitä erityisesti näille yrittäjille, jotka pyrkivät kaikin mahdollisin keinoin tuottamaan kaiken mahdollisen kotimaassa. Väheksymättä yhtään asian merkityksellisyyttä, pohdin, onko tuon kotimaisuusvaatimuksen kanssa yrittäminen lopulta pitkällä tähtäimellä viisasta. Varsinkin, jos näille pienteollisille yrityksille ei yhteiskunnan toimesta aleta osoittaa erityisiä tukia tai esimerkiksi verohelpotuksia.

Monet näistä pienteollisista yrityksistä omaavat loistavat tuotteet ja hyvät brändit, mutta maksavat kohtuuttoman kovaa hintaa ideologiasta. Pitkässä juoksussa se voi tarkoittaa yrittäjän uupumusta ja jopa yritystoiminnan lopettamista. Vaikka suuria suomalaisia ja perinteisiä tekstiilialan yrityksiä – kuten Marimekko tai Finlayson – ei voida suoraan esimerkein käyttää tässä yhteydessä, voidaan kuitenkin pohtia, olivatko heidän strategiset valintansa viedä tuotantoaan pois Suomesta ainoita vaihtoehtoja varmistaakseen sen, että Suomessa kyettiin jatkossa tekemään edes jotakin? Yritykset, niin pienet kuin suuretkin, toimivat tietyin markkinatalouden ehdoin, joten tulevaisuudessa voisi olla hyvä pohtia, säilyisikö kotimaisten käsityöyritysten elinvoimaisuus parempana, jos yritysten joitain toimintoja tehtäisiin jossakin muualla kuin kotimaassa eli maissa, jossa tuotantokustannukset ovat Suomea edullisemmat. Ajatus ei tietenkään koske kaikkia, sillä myös monet yritykset ovat kokeneet, että lähellä tapahtuva tuotanto on järkevin ja taloudellisin tuotantotapa.

Niin tai näin, kun katsotaan mitä tapahtuu kuluttajien keskuudessa, voidaan nähdä, että suurta kotimaisuusastetta toki pidetään arvossa, mutta se harvoin on lopulta ratkaiseva syy ostopäätöksen tekoon. Siihen vaikuttavat merkittävästi myös tuotteen ulkonäkö, käytettävyys sekä hinta.

Vientihakuiset yritykset

Viime vuosien aikana käsityöyrittäjyyden kentälle on tullut useita yrityksiä, joiden perustajat eivät ole lähtökohtaisesti olleet alan koulutuksen saaneita käsityöläisiä. Näiden yrittäjien joukossa on siis luonnollisesti myös niitä, jotka ajattelevat käsityötä enemmän järkevänä ja laadukkaana tuotantotapana kuin itseisarvona saada tehdä tuote käsin. Näille yrityksille on myös hyvin luontevaa ajatella kauppaansa kansainvälisesti ja jopa lähtökohtaisesti kansainvälisesti.

Yksi hyvä esimerkki on Paraisilla toimiva Tjockt-luksuslankamerkki. Yrityksen takana on tietotekniikan insinööri sekä kauppatieteiden maisteri Maria Leivo, jonka tie lankakauppiaksi syntyi henkilökohtaisesta tarpeesta löytää markkinoilta erityisen paksua villalankaa. Kun Leivo ei sitä etsinnöistä huolimatta maailmalta löytänyt, hän kehitti menetelmän, jolla valmistaa sitä itse. Näin syntyivät Tjockt-langat, joita Leivo lähti määrätietoisesti alus-

Kuvat Tjockt

MysuFarmi

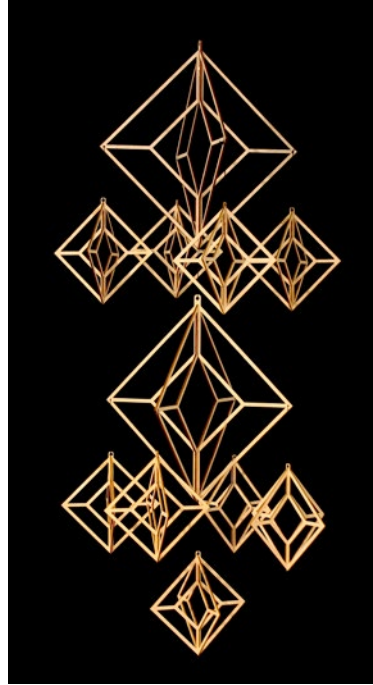
ta lähtien markkinoimaan ulkomaille. Reilusta neljästäkymmenestä jälleenmyyjästä vain kaksi toimii Suomessa. Eniten jälleenmyyjä Tjockt-langoilla on Yhdysvalloissa.

Toinen hyvä esimerkki tämän tyyppisestä käsityöyrityksestä on pöytyäläinen Myssyfarmi. Yritys valmistaa käsityönä tehtyjä myssyjä ja asusteita, jotka on valmistettu sataprosenttisesti suomenlampaan luomuvillasta. Myös Myssyfarmin yrittäjät Anna ja Janne Rauhansuu ovat asettaneet tavoitteekseen ulkomaan markkinat. Myssyfarmilla on jälleenmyyjä ulkomailla tällä hetkellä 30.

Niin Tjocktin kuin Myssyfarminkin yrittäjät ovat nähneet kotimaan markkinat varsin rajallisina. Pienen markkina-alueen lisäksi myös korkeat tuotantokustannukset ja niiden myötä tuotteiden korkeat hinnat ovat saaneet molempien tuotemerkkien omistajat pyrkimään aktiivisesti laajemman asiakaskunnan pariin ulkomaille. Myssyfarmin Anna Rauhansuu, joka on koulutukseltaan ekonomi, puhuuakin mielellään ”uudesta luksuksesta”, jolla hän tarkoittaa eettisesti ja läpinäkyvästi valmistettuja tuotteita, jotka eivät kilpaile hinnalla vaan laadulla ja omalla tarinallaan.

Kolmas mainitsemisen arvoinen yritys on helsinkiläinen Valona, jonka yrittäjänä toimii Elina Mäntylä. Yritys valmistaa muun muassa metallilangasta valmistettuja sisustustuotteita, mutta erityisen mielenkiintoisia ovat sen valmistavat koivuvaneriset sisustustuotteet ja korut. Koivuvanerituotteet ovat yksilöllisiä, suomalaisesta kansanperinteestä kumpuavia design-esineitä, jotka kiinnostavat nykyään myös ulkomailla. Elina Mäntylä ei myöskään ole koulutukseltaan käsityöläinen vaan luokanopettaja, joka kasvoi yrittäjyyteen askel askeleelta. Nyt kymmenvuotias Valona on ottanut tulevaisuuden tähtäimekseen ulkomaan markkinat. Yrittäjä itse kokee, että ulkomaille suuntautuva kauppa on nimenomaan henkilökohtainen ja mielenkiintoinen haaste, joka saa innostumaan työstä uudella tapaa. Mäntylä kertoo, että pitää kotimaassa tapahtuvaa tuotteiden valmistusta yhtenä tärkeänä arvona yritykselle mutta myöntää, että jatkossa hän näkee mahdollisena myös erilaiset kansainväliset kehitysyhteistyöhankkeet.

Nämä kolme yritystä ovat mielestäni hyviä esimerkkejä uudenlaisista käsityötuotteiden valmistajista. Näille yrityksille kauppa-alue on koko maailma, joka tarkoittaa huomattavan suurta potentiaalista asiakaskuntaa. Toisaalta näillä yrityksillä on myös huomattavan paljon enemmän kilpailijoita kuin mitä olisi yksin kotimaassa. Lisäksi markkinointiin liittyvät panostukset ovat usein paljon suurempia ja pitkäjänteisempiä kuin mitä ne ovat kotimaassa. Myös tuotekehittelyyn, tuotantoon ja mallisuojaukseen liittyviä näkökulmia on pohdittava paljon.

Valona

Samuli Sivonen

Valona

Jos nyt niputetaan nämä kolme yritystyyppiä yhteen ja lisätään siihen vielä ne yrittäjät, jotka eivät niinkään valmista tuotteita vaan palveluita, kuten koulutusta, voi suomalaisen käsityöyrittäjyyden nähdä hyvinkin monipuolisena toimialana. Se toisaalta tarkoittaa, että hyvin monenlaiselle osaamiselle on tilaa, toisaalta sitä, että tila ei kuitenkaan ole automaatio. Koska hyvin harvat käsityötuotteet ovat enää nykyään välttämättömyyksiä, tuotteet kilpailevat mielihyväsektorilla, jolla kilpailevat myös hyvin monet muut tuotteet ja erityisesti palvelut. Näin ollen käsityöyrittäjyyden kentällä soisi näkyvän vielä nykyistakin laajemmin jo mainitun palvelusektorin. Yrittäjät toki tarjoavat kuluttajille erilaisia itse tekemisen kursseja, mutta ilmiön potentiaalia ei vielä kuitenkaan ole täysin oivallettu. Se vaatisi yrittäjiltä erityistä verkostoitumista esimerkiksi matkailualan toimijoiden kanssa sekä kansainvälisiä kontakteja.

New Yorkissa asuva Päivä Kankaro on hyvä esimerkki suomalaisesta palveluviennistä: hänen puoleksi omistamansa CraftJam-yritys tarjoaa parin tunnin mittaisia käsityötuokioita newyorklaisille kuluttajille. Suomi ja suomalaiset saattavat kuitenkin olla kohderymänä hankala jo vähäisen väestönsä vuoksi, mutta myös siksi, että Suomessa omaehtoisen käsillä tekemisen kulttuuri on paljon vahvempaa kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa. Kuten Päivi Kankaron CraftJam, suomalaiset käsityöyrittäjät voisivat myydä palveluitaan paljon nykyistä näkyvämmiin ulkomaille tai ulkomaalaisille. Itsetekemisen kulttuuri kun nähdään maailmalla nykyään yhtenä osana hyvin laajaa hyvinvointitrendiä.

Tiina Aalto on käsi- ja taideteollisuusalaan erikoistunut toimittaja, joka on toiminut muun muassa kahdeksan vuotta Taitoliiton kustantaman Taito-lehden toimituspäällikkönä sekä päätoimittajana.

Lähteet

www.taito.fi

www.taito.fi/taitojaerjestoe/tutkimukset-tiedotteet-kannanotot

itenet.fi

www.riiminka.fi

www.prhandicrafts.fi

www.tjockt.com

www.myssyfarmi.fi

www.valona.fi

craftjam.co

9 KÄSITYÖPERINNE JA DESIGN

Leena Svinhufvud

Muotoilun kenttä on laaja. Niin sanottu “taideteollinen muotoilu” eli esinesuunnittelu perinteellisistä materiaaleista – puu, keramiikka ja lasi, tekstiili – on vain yksi, pienenevä osa siitä. Muita nimikkeitä tänään ovat muun muassa graafinen suunnittelu, teollinen muotoilu, muoti, materiaalisuunnittelu, taidekäsityö, muotoilujohtaminen ja palvelumuotoilu. Miten käsityö ja perinne liittyvät nykydesigniin ja voidaanko tämän päivän muotoilusta löytää elävää käsityöperinnettä?

1900-luvulla syntynyt moderni muotoilu, design, on leimallisesti uutta, ei perinteellistä. Sille tyypillistä on muutos ja uuden keksiminen: uuden teknologian hyödyntäminen, uusien tuotteiden kehittäminen. Muotoiluun liittyvä keskustelu on myös korostanut eroa suunnittelun ja toteutuksen välillä – muotoilijan älyllistä ja taiteellista prosessia verrattuna käsityöläisen taitoon.

Toisaalta toisen maailmansodan jälkeen maailmanmaineeseen ponnahtanut suomalainen design rakensi erityisyytensä nimenomaan vahvan käsityöperinteen varaan. Myöhään teollistuneessa pienessä maassa käsityömainen tuotantotapa säilyi pitkään ja maanviljelysvaltaisessa kulttuurissa perinteiset kädentaidot olivat laajasti kansalaisilla hallussa. Hyvä muotoilu perustui käsityöläisten osaamiseen niin teollisuudessa kuin käsiteollisessa tuotannossa. Se on perustunut myös suunnittelijoiden kädentaitoihin – muotoilijat ovat osanneet kutoa ja käyttää puukkoa ja “ajatella käsillä”.

Suomalaisen muotoilun historiassa suhde käsityöhön on edustanut humanismia ja inhimillistä ulottuvuutta koneen aikakaudella. Monille arvostetuille muotoilijalegendoilta käsityö on itseisarvo. Kaj Franck kutsui käsityötä modernin muotoilun alitajunnaksi. Franckin mukaan käsityö tarjoaa muotoilulle kokeilukentän ja inspiraation lähteen. Merkitys näkyy myös yhteistyössä, joita hänen sukupolvensa muotoilijat toteuttivat teollisuuden käsityöläisten, mallimestareiden ja lasinpuhaltajien kanssa.

Jälkiteollinen muotoilukulttuuri

Kansainvälisestä näkökulmasta Suomea muotoilumaana luonnehtivat omaperäiset luovat ratkaisut, inhimillinen mittakaava ja vahva käsityön status. Myös maailmankuulu pohjoismainen muotoilu on nojannut materiaaliosaamisen perinteeseen ja ammattitaitoisten käsityöläisten olemassaoloon. 1800-luvulla käsin tekemiseen tartuttiin Euroopan teollistumisen keskuksissa koneellistumisen vastapainoksi. Kritiikin kohteena olivat teollisen

tuotannon keho laatu ja rumuus. Tästä syntyi Pohjolaankin levinnyt taiteilijavetoinen *arts & crafts* -liike, joka elvytti käsityöperinteitä ja uskoi esteettisen esineympäristön hyvää tekevään voimaan. Mutta entä nyt? Mitä merkitsee käsityö jälkiteollisessa, globaalisti toimivassa ajassamme?

Muotoilu on rajussa muutoksessa. Ikonisen Finnish Designin synnyttänyt kulttuuri on historiaa, ja muotoilu ammattialana etääntyy entisestään käsityöstä ja suomalaisesta perinteestä. Kuluttajatuotteiden valmistus hiipuu Suomessa; perinteikkäistä tuotantolaitoksista viimeksi lopetti toimintansa Arabian keramiikkatehdas Helsingissä. Toisaalta globaalit tuotannon muutokset, uudet valmistustekniikat ja esimerkiksi ympäristövaatimukset luovat uutta muotoilukulttuuria. Kansallisen ja paikallisen tuotannon häviäminen on herättänyt joissakin muotoilijoissa halun tuottaa ja tehdä itse.

Lähellä tuotettu, käsin tehty, on alettu nähdä arvokkaana, ja käsityöläisyys on monien muotoilijoiden silmissä edelleen arvokas uravaihtoehto. Tekstiilitaiteilija Maiju Ahlgrén on valmistanut studiollaan taidesukkahousuja vuodesta 1997 lähtien.

Uskon taidekäsityön nousuun käyttötuotteissa. Mitä abstraktimmiksi ihmisten työ kehittyy, sen suurempi tarve on koskettamiseen ja käsityössä näkyvään ”pakattuun aikaan”. Elämme jännittävää vaihetta, jossa kuluttajien on vaikeaa hahmottaa onko tuote käsin vai koneellisesti tehty. Esimerkiksi koruntekijä saattaa suunnitella tuotteen digitaalisesti, laserleikkauttaa osat tehtaassa ja yksilöi käsin lopputuotteen. Tai kuten itse teen sukkahousujen kanssa: ostan tehtaan raakavärisiä massatuotteita ja työstän ne käsin yksilöllisiksi piensarjoiksi.

Piensarjatuotanto merkitsee useille toista puolta ammatista ja toimeentulosta ja toinen puoli on ”vapaan” taiteen tekeminen – uniikki työskentely ja näyttelyt. Taiteilijana toimiminen on vahvistunut uudella vuosituohannella, ja 2006 perustettiin taideteollisen alan kuvataiteilijoiden järjestö Taiteilijat O. Ryhmään kuuluu kuvataiteilijoita, jotka teoksissaan käyttävät materiaalipohjaista ilmaisua ja joiden taiteessa taideteollisuuden perinteet ovat konkreettisina tai käsitteellisinä lähtökohtina.

Anna Rikkinen on korutaiteilija. Hän vastaa taiteilijoiden ammatillisten toimintaedellytysten kehittämisestä Teollisuustaiteen liitto Ornamossa, joka on vuonna 1911 perustettu Suomen muotoilijoiden ammattijärjestö. Hän korostaa taiteilijuuden ja käsityöläisyyden likeistä suhdetta ja merkitystä nykyhetkessä.

Käsityöläisellä on tuntuma materiaaleihin ja tekniikoihin. Se on ehdottomasti vahvuus, sillä digitalisoituvassa maailmassa tullaan tarvitsemaan konkreettisia elämyksiä. Muotoilijat ammentavat käsityöperinteestä jopa tietämättään. Näkyvintä on

Maiju Ahlgrénin *Kiss kiss* -taidesukkikset,

www.maijuahlgren.net

Maiju Ahlgrén

Anna Rikkisen *Barokkisydän*-teoksessa (2014) on vaikutteita historiallisten korujen muotokielestä. "Teos on rakennettu käsin, ajan kanssa, pala kerrallaan. Käsintekemisen kautta materiaaliin saa paremman tunnun, sen kanssa pääsee keskustelemaan, mihin se taipuu ja mihin ei."

www.annarikkinen.com

Juhana Rikkinen

muotojen ja kuvioiden käyttö sekä uudistaminen. Vaikka tavat tehdä ja valmistaa ovat murroksessa, usein edelleen ajatellaan perinteisintä valmistuskeinoa ja sitä pidetään arvokkaimpana – esimerkiksi puusepän työ.

Mielestäni taiteilijat ovat nykyäänkin lähimpänä käsityöläisyyttä, sillä he tekevät uniikkeja teoksia ja esineitä. Työstävät konsepteja, muotoa ja materiaaleja usein hitaasti, eikä heidän tarvitse ajatella tuotannon aikatauluja tai loppukäyttäjää.

Muotoilija, joka tekee käsityönä valmistettavia tuotteita laajempaan jakeluun voi etsiä osajia muista maista. Esimerkiksi mattoja kudotetaan ja koreja punotaan Afrikassa ja kirjontatöitä tehdään Aasiassa. Näin voidaan hyödyntää paikallista käsityöperinnettä, joka joskus onkin löytänyt uuden nousun globaalien markkinoiden avulla.

Puheenvuorot käsityöperinteen elvyttämiseksi ja paikallisten tekijöiden tai tuotantolaitosten puolesta ovat toisinaan sisältönä muotoilussa. Muotoilijakaksikko Aamu Song ja Johan Olin ovat luoneet taidehankkeen, joka nostaa esille katoamassa olevaa tai ”piilotettua” käsityöperinnettä, ja prosesseissa luodaan samalla tuotteita heidän Com-pa-ny-yrityksensä mallistoon. Aamu ja Johan aloittivat Secrets-hankkeen Suomesta vuonna 2007 etsimällä maaseudulta tuotantolaitoksia ja tekijöitä, joihin tutustuttuaan he toteuttivat kunkin valmistajan perinteesta kumpuavia uusia tuotteita. Vuosien kuluessa he ovat matkustaneet muun muassa Baltiaan, Venäjälle ja Japaniin ja viimeksi Yhdysvaltoihin, koputtelemaan amissiyhteisön käsityön tekijöiden ovia. Secrets on ihan oikeata käsiteollista tuotantoa ja designkauppaa, mutta myös käsitteellistä taidetta.

Kohti immateriaalista muotoilua

Globaalin kaupan ja digitalistoitumisen vahvistama uniikki- ja piensarjatuotanto on hieno ilmiö, vaikka se ei aina elätä, toteaa asiantuntija Asta Boman-Björkell Teollisuustaitteen Liitto Ornamosta. Aineeton eli immateriaalinen muotoilu on tällä hetkellä nopeimmin kasvava muotoilun alue. Nyt puhutaan paljon palvelumuotoilusta. 2000-luvulla valtavirtaistunut ilmiö lähti liikkeelle jo 1960-luvulla, jolloin sosiaalisen vastuun tiedostaminen vei muotoilijoita kehittämään erilaisia yhteisöjä ja yrityksiä. Boman-Björkell kertoo, että muotoilun tuotekehitystyössä sovellettuja menetelmiä käytetään nykyään monenlaisten haasteiden ratkaisemiseen.

Muotoilutoimistoissa on palvelumuotoilijoina kasvatustieteilijöitä, psykologeja tai vaikka antropologeja. Palveluistumisen lisäksi digitalisaatio myllertää alan työelämän ja bisneksen ja vaatii uudenlaisia toimintamalleja. Muotoilun lopputuote voi olla pdf-tiedosto 3D-printtaukseen ja asiakkaat haluavat myös usein suunnitella paljon

Vuonna 2011 Ramu Song ja Johan Olin lähtivät matkalle tutki-
maan venäläisen muotoilun saloja. Matkat veivät heidät Mos-
kovasta Uralille, Siperiaan ja Kaukasukselle ja niiden tuloksena
syntyi yhteistyö yli kymmenen perinteisen valmistajan kanssa.
Maatuska-tuolin valmistaja on Hohlomskaya Rospis (Venäjä). Sec-
rets of Russia -kokoelma esiteltiin ensi kertaa Nykyaiteen museo
Kiasmassa vuonna 2012. www.com-pa-ny.com

*itse. Tämän tyyppiset muutokset haastavat alaa avautumaan yhä monialaisemmaksi
ja moniammatillisemmaksi. Muotoilu ei tarkoita enää vain muotoilijakoulutuksen saa-
neiden työtä, eikä vain perinteistä taideteollisuutta.*

Digitaalisuus on mullistanut muotoilutyön. Kirsi Niinimäki toimii Aalto-yliopiston taiteen
ja suunnittelun korkeakoulussa muodin tutkimuksen professorina, jonka vastuualueena
on muodin, vaatetuksen ja tekstiilin tutkimus. Hänen mukaansa digitaalisuus tulee kaik-
keen tekemiseen, se nopeuttaa valmistusprosesseja mutta ei vielä täysin korvaa käsillä
tekemistä.

*Design on koko ajan kehittyvä, muuntuva ja uusiutuva ja sitä ovat myös käsityö-
tekniikat, joita muotoilijat käyttävät. Perinteinen käsityö otetaan käyttöön sovel-
taen, nopeuttaen, yksinkertaistaen, koska ilmaisu ja estetiikka ovat pääosassa, ei*

perinteen hallinta. Vaatesuunnittelijat ovat tällä hetkellä hullaantuneita tekstiilitekniikoihin: värjäykseen, kirjontaan, jopa käsin kudontaan, ja tämä lienee vastareaktio vaatteiden teolliseen massatuotantoon. Suunnittelijat haluavat erottua massatuotannosta hitailla käsintehdyillä tekniikoilla, ja tämä on myös joidenkin suunnittelijoiden ”tavaramerkki” – merkki laadusta, uniikista estetiikasta ja hyvästä suunnittelusta.

Digitaaliset työstölaitteet ja 3D-printterit ovat avanneet muotoilulle aivan uusia mahdollisuuksia. Tämä muuttaa myös muotoilun estetiikkaa ja näkyy jo esimerkiksi 3D-tulostetuissa tuotteissa, joita ei pystyisi saamaan aikaan perinteisillä menetelmillä. Kirsi Niinimäki:

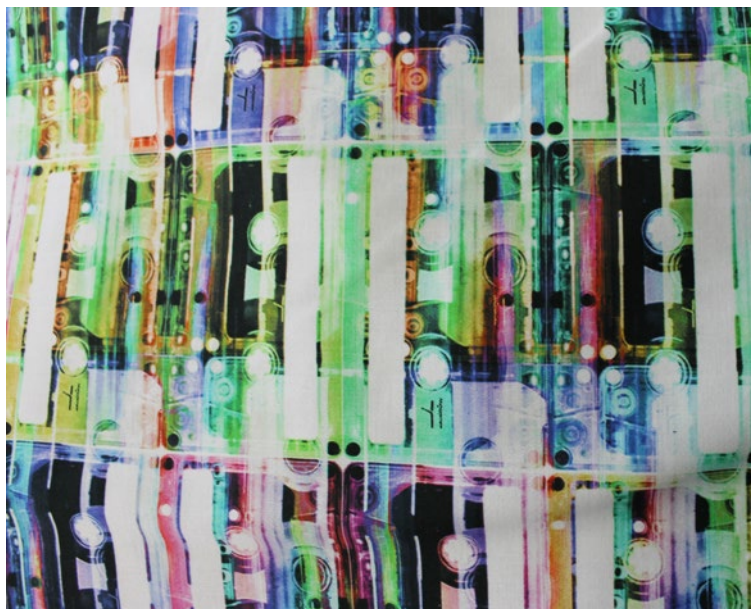
Usein ensimmäiset kokeilut tehdään käsin, jonka jälkeen lopullinen malli tehdään digitaalisesti esimerkiksi 3D-printtaamalla tai digitaalisesti tulostamalla kankaalle. Toisaalta painokangas saatetaan nykyään jo valmistaa kokonaan tietokoneella suunnitellen ja suoraan kankaalle tulostaen, jolloin käsillä tekeminen uupuu ko-

Vuosittain jaettava Ornamo-palkinto myönnettiin vuonna 2016 auto-muotoilija Pasi Pennaselle *Toroidion*-sähköautokonseptista. Palkitun valitsi sisustusarkkitehti ja muotoilija Simo Heikkilä, joka totesi lausunnossaan: ”Pasi Pennanen omaa harvinaisen vahvan plastisen muototajun, joka on kulminoitunut hänen uusimmassa *Toroidion*-projektissaan. Sähköautot ovat jo tätä päivää, mutta Pasi Pennanen on pitkäjänteisyydellään ja automaailmaa kohahduttaneella teknisellä innovaatiolaan ottanut valtavan loikan. Se kertoo selkeästi, että täälläkin vielä osataan, kunhan uskalletaan.”

Pennanen Design

Ralto-yliopiston opiskelijoiden
tekemiä kokeiluja digitaalisella
tekstiilitulostimella.

Kirsi Niinimäki

konaan prosessista. Digitaalisesti tulostettu kangas edustaa kuitenkin toisenlaista estetikkaa kuin käsin painettu tai perinteisillä teollisilla menetelmillä painettu kangas.

Lehtori Juha Laurikainen Hämeen ammattikorkeakoulu Wetterhoffista kertoo, että kehitys heijastuu myös koulutuksen muutokseen, jossa ollaan irtautumassa perinteisten tekniikoiden opettamisesta. Muotoilukoulutuksessa ei enää painotu käsityöosaaminen, painopisteenä on muotoiluajattelu (*design thinking*).

Digitalisoituminen kytkeytyy sekä muotoilussa että käsityössä vahvasti sekä suunnitteluun, että valmistukseen. Suunnitteluohjelmat ovat tuoneet paljon uusia mahdollisuuksia, jotka helpottavat ja nopeuttavat työtä sekä helpottavat sen kommunikatiivista, viestinnällistä puolta, että suunnitelmien tuotantoon saattamista. Esimerkiksi kangaskuosin suunnittelussa sommitteluun ja värityksiin kytkeytyvät ohjelmat mahdollistavat entistä nopeamman toteuttamisen ja lyhentävät huomattavasti prosessia.

Käsillä tehden ymmärrys on kuitenkin toisenlaista. Ammattilaiset näkevät, että tietokoneella tehdyssä luonnoksessa mittasuhteet voivat olla väärät; tuotteen koko, muodon toivuus, materiaalin tuntu, kankaan laskeutuvuus jne. eivät välttämättä osu kohdalleen.

Pystyykö digitaalisuus kaikkeen, lehtori Vesa Damski Lahden ammattikorkeakoulun Muotoiluinstituutista?

Muotoilu tarvitsee edelleen joissakin tilanteissa käsityöpartneruutta esimerkiksi joidenkin mallien ja prototyyppien valmistuksessa. Digitaalisuus ei ole syrjäyttänyt käsityömenetelmillä muotoutettavia tuotteita, joita ovat esimerkiksi ergonomia- tai ”haptisuuskeskeiset” kädensijat tai istuimet, jotka ovat kosketuksessa kehoon. Näiden tuotteiden suunnittelua tehdään edelleen kekokemuksesta ja käsityömenetelmien keinoin.

Perinteinen tuotemuotoilu tai teollinen muotoilu joutuu käsin muovattuihin prosesseihin lähinnä käsityökalujen ja ruoanlaittovälineiden suunnittelussa. Käsityöosaaminen auttaa hahmottamaan muodonantoa ja mittakaavaa sekä tuotteiden materiaalivolyymeja ja olemusta. Virtuaalitodellisuus ei tuo esille esimerkiksi mittakaavan hallintaa, eikä monia käytettävyyden tekijöitä. Varsinaisesti kyse ei ole perinne-käsityöstä tai käsityön ”oikein tekemisen” taidosta, vaan muodonannosta, ergonomiasta ja käytettävyydestä.

Protoilu muotoilun käsityöperinteenä

Perinteisten teknologioiden osaajia tarvitaan nyt uusien materiaalien ja teknologioiden kehittämisessä. Tekstiilitaiteilija Pirjo Kääriäinen sai vuonna 2016 kansainvälisen H & M Conscious -säätiön *Global Change Award* -palkinnon yhtenä työryhmästä, joka kehitti ympäristöystävällisen *loncell F*-kierrätyskuidun. Pirjo Kääriäisen mukaan perinteinen käsityö tekee toisinaan mahdolliseksi uuden löytymisen.

Muotoilun ja käsityön raja on ajoittain epäselvä, ja tällä hetkellä kiinnostavimmat uudet asiat tapahtuvat juuri rajapinnoilla. Pitää tuntea traditio, jotta voi luoda jotain uutta, ja miten kiinnostavia asioita voikaan syntyä kun yhdistetään perinteinen ja uusi teknologia – esimerkiksi kutominen ja elektroniikka.

Käsin tekeminen muokkaa suunnittelijan ajattelutapaa ja mahdollistaa luovaan prosessiin liittyvät ‘vahingot’ ja ‘virheet’, joiden kautta voi löytyä jotain aivan uutta – aivan kuten tieteessäkin. Tekemällä oppiminen ja kokemuksellinen oppiminen ovat edelleen tehokkainta pedagogiikkaa muotoilunkin opetuksessa.

Tänään ajatellaan, että ”protoileminen”, tuotteiden ja ympäristöjen mallintaminen, on muotoilun ydintä. Voidaan jopa väittää, että mallien tekeminen on muotoilun omaa ”käsityöperinnettä”. Prototypointi eli muotoiluprosessille tyypilliset nopeat kokeilut perustuvat edelleen usein käsin työstettyihin malleihin. Esimerkiksi ajoneuvomuotoilussa välineenä on savi tai vaha, opastejärjestelmiä mallinnetaan visuaalisesti aidossa tilassa ja kokonaisia arkkitehtonisia sisätiloja rakennetaan pahvista tai vastaavista materiaaleista ja kolmiulotteisia rakenteita hahmotetaan mehupilleistä. Prototypointia käytetään yhtä lailla uusien tuotteiden suunnittelussa kuin tekniikan mahdollisuuksien kehittämisessä.

Itse asiassa teollinen muotoilu on oikeastaan noussut pajatyöskentelystä: peltiseppien, metalliseppien ja puuseppien perinteestä. Materiaalioppi ja konstruktio-oppi on perinteisesti saatu yhdistämällä pajaopintoja sekä teoriaa ja taideopetuksen perusteista nousee muodon ja visuaalisen tiedontuottamisen taju, kertoo teollisen muotoilun lehtori ja vas-
tuuopettaja Sara Ikävalko Lahden ammattikorkeakoulun Muotoiluinstituutista:

Käsillä tekeminen on ajattelua, käsillä ymmärtämistä – tästä kertoo suomen kielen sana ”käsittää”. Muotoilija tekee konkreettiseksi abstrakteja asioita ja tuottaa visuaalista tietoa.

Käsin kokeilemisen kautta saadaan ymmärrys siitä, miten materiaalit reagoivat ja rakenteet toimivat. Protoilun keinoin pääsemme kiinni laajoihin kokonaisuuksiin. Kuinka

Sara Ikävalko

Pajatyöskentely on tänä päivänä yhteisöllistä suunnittelua.

systemit, tilat ja palvelut neuloutuvat yhteen ja millaisia käyttäjäkokemuksia näiden äärellä voidaan tuottaa. Tämä osaaminen on ollut yksi syy siihen, miksi muotoilijat ovat työllistyneet niin hyvin teollisuudessa. Painopisteen muutos aineettomaan muotoiluun tuo muutoksen koulutukseenkin, ja perinteiset pajaopinnot ovat muuttumassa valinnaisiksi ja protoilu kasvattaa merkitystään. Kärjistettynä muotoilijat ovat suunnittelijoita, eivät niinkään toteuttajia.

Verrattuna suomalaisen muotoilun historiaan ”käsityöosaaminen” ei ole yhtä lailla arvostettu kovan teollisuuden ammattikentällä palvelumuotoilussa. Muotoilijalla voi kuitenkin olla erilaisia rooleja, ja teollinen muotoilija voi olla ”luovempi” omalla studiolla. Kädentaidot ovat edelleen arvostettavaa osaamista. Hyvä taideteollinen muotoilija omaa edelleen kyvyn ”pajauttaa” eli tehdä itse viimeiseen asti hiottu taideteollinen tuote.

Käsin tehdyn merkitys

Käsityöperinteen merkitys tulee esille tietyissä esinetyypeissä. Hyvä esimerkki on suomalainen ryijy. Se on esinetyyppi ja valmistustekniikka, joka nostettiin suomalais-kansallisen kulttuurin symboliksi 1800-luvun lopulta lähtien. Taiteilijat ovat muokanneet ryijyä ja tuoneet uutta kuvallisuutta tähän kotien rakastettuun seinätekstiiliin. Moderni suomalainen taideryijy on ilmiö kansainvälisestäkin katsottuna. Monenlaisten ja eriaikaisten viittausten takia ryijy on lähtemättömissä kulttuuristamme.

Muotoilu koskettaa kaikkia ihmisiä, tiedostavat he sitä tai eivät. Onnistuessaan se tuo ihmisille iloa tai sitä ei huomata ollenkaan, mutta epäonnistuessaan se masentaa, vihasuttaa ja lamaannuttaa. Tämän usein lausutun totuuden tunnustaa myös tekstiilitaiteilija Aino Kajaniemi, joka itse työskentelee kuvataiteilijan tavoin uniikkien teosten parissa.

Mielestäni oleellisinta on muotoilun funktionaalisuus. Tästä löytyy suora linkki käsityöhön ja perinteeseen. Kun käyttöesineet tehtiin itse, ei ollut varaa turhakkeisiin; esineet olivat pelkistettyjä, materiaalit huomioon ottavia ja kestäviä. Minun sukupolveni edustajille tämä yhteys on vielä itsestään selvä mutta nykyisen digitalisoitumisen ja tavaramallisuuden keskellä tämä suomalaisen muotoilun perusta katoaa.

Perinteisten käsityötekniikoiden hallinta on edelleen monille muotoilijoille perusta, jonka varassa voi kehittää yksilöllistä taiteellista ilmaisua. Tunnistettava käsityöllinen tekniikka avaa myös väylän kommunikoida katsojan ja asiakkaan kanssa, kuten Aino Kajaniemi kertoo:

Minä kävin kudonnan alan ammatillisen koulun ennen Taideteollista korkeakoulua. Tämän vuoksi korkeakoulussa pystyin keskittymään sisältöihin ja visuaalisen taidon kehittämiseen. Sanotaan, että kun hallitsee tekniikan riittävän hyvin, sen voi unohtaa. Kohdatessani asiakkaita eri puolella maailmaa, he ovat hyvin kiinnostuneita teosteni taiteellisen puolen lisäksi kudontatekniikastani ja käytetyistä materiaaleista. Koen että ihmisillä on suuri tarve kosketusaistiin; käsin koskettelemalla ja käsin tekemällä saa iloa, mielenterveyttä ja hyvinvointia.

Leena Svinhufvud, FT, toimii museolehtorina Designmuseossa, www.designmuseum.fi.

Artikkeli perustuu loppuvuodesta 2016 tehtyihin muotoilun toimijoiden sähköpostihaastatteluihin.

Rino Kajaniemi: *Äidiltä tyttärelle* (2008). "Sanotaan että vauvalle kohdussa on hyvä soittaa klassista musiikkia. Minun tapauksessani tyttäreni kuuli kangaspuiden kolketta ja ompelukoneen surinaa. Seuraukset on nähty. Vaikka en erityisesti ommellut hänen kanssaan, on hän tällä hetkellä taitteen maisteri vaatesuunnittelun ja muotitaiteen osastolta ja meillä on ollut neljä tekstiilitaiteen yhteisnäyttelyä. Kodit ovat nykyään lepäämisen ja palautumisen paikkoja, lapset eivät opi käden taitoja seuraamalla vanhempiensa työskentelyä. Oppiminen tapahtuu kouluissa ja harrastuksissa. Käsien työskentely opettaa hahmottamaan tilaa ja aikaa: pitkäjänteisyyttä suhteessa haaveisiinsa, kun näkee miten asiat valmistuvat vaihe vaiheelta ajan kanssa. Käsillä tekeminen vaikuttaa myös maailmankuvaan, materiaalien ja tekniikoiden kanssa tulee olla herkkä ja myötäelävä. Ehkä se siirtyy myös asenteeseen suhteessa ympäröivään maailmaan ja muihin ihmisiin."

Kirjallisuutta

Hohti, P. (toim.) 2011. *Rajaton Muotoilu – Näkökulmia suomalaiseen taideteollisuuteen.* Ornamon 100-vuotisjuhlakirja. Helsinki: Avain.

Korvenmaa, P. 2009. *Taide & teollisuus. Johdatus suomalaisen muotoilun historiaan.* Helsinki: Aalto ARTS Books.

Leppänen, H., Svenskberg, A., Svinhufvud, L. & Vilhunen, M. (toim.) 2013. *Aate muoto materiaali.* Designmuseon kokoelmat. Helsinki: Designmuseo.

Minna Haveri

Käsityö on ollut vuosisatoja kodin arkeen kätkeytyvää tekemistä, ikään kuin naisten kotitöiden jatke. Käsityöt ovat jo pitkään olleet suomalaisten suosikkiharrastus, mutta 2000-luvulla käsityöharrastuksista on tullut erityisen trendikkäitä. Nyt jopa nuorten kaupunkilaisten on katu-uskottavaa virkata julkisesti isoäidinneliöitä. Sama suosio ja vapautuminen näkyvät aikamme kuvataiteessa. Monet nykytaiteilijat ovat ottaneet tekstiilitekniikat taiteelliseksi ilmaisutavakseen. Tämä artikkeli käsittelee erityisesti lankatekniikkojen, kuten virkkauksen, neulomisen ja käsinkirjonnan, suhdetta nykytaiteeseen. Artikkelin perustuu kesällä 2016 julkaistuun Pehmeä taide -tietokirjaan.

Kuvataiteen ja käsityön näkymätön raja

Taide ja taiteen käytännöt ovat kulttuurin säätelemiä. Harvoista tulee ammattitaiteilijoita, mutta kaikilla meillä lienee jonkinlainen käsitys siitä, mitä taide on ja millä ja miten kuvallista luovuutta on totuttu kulttuurissamme ilmaisemaan. Villalangasta on totuttu tekemään sukkia ja pronssista patsaita, eikä toisin päin. Kun langalla syntyvä käsityö on kerran totuttu näkemään käytännöllisenä ja ei-taiteena, on tästä mielikuvasta vaikea päästä irti.

Kuvataide ja käsityö ovat kumpikin tärkeitä ja pitkän perinteen omaavia kulttuurin osa-alueita, joita yhdistää tuotosten ainutkertaisuus. Niillä on kuitenkin merkittävä luonne-ero. Käsityön roolia on perinteisesti pidetty kulttuurisisältöjä säilyttävänä ja traditioita jatkavana, kun taas taiteen on katsottu olevan perusolemukseltaan uutta luovaa ja eteenpäin pyrkivää. On tyypillistä ajatella, että käsityöläisellä materiaali ja taidokas tekniikan hallinta ovat ensisijaisia, kun taiteilija puolestaan tekee teoksensa välittämään sanomaa. Siksi monet ajattelevat, että taide on tehty tulkittavaksi ja käsityö käytettäväksi. Tämä raja on vanha ja vankka, vaikka erot ovat aina olleet liukuvia ja usein kyseenalaistettuja.

Vaikka monet käsityöntekijät yhä keskittyvät ohjeita ja perinteitä noudattavaan käsityöosaamiseen, sen rinnalle on viime vuosina noussut vahvana uudenlainen, entistä vapaampi ja luovempi käsityöilmaisu. Tämä niin sanottu käsityöperustainen kuvataideilmaisu on irrottautunut monista sellaisista tavoista ja tottumuksista, jotka ovat vuosisatoja rajoittaneet käsityön ilmaisumuotoja. Osaksi uuden käsityöperustaisen taiteen kiehtovuus perustuukin juuri rajankäyntiin käsityön perinteiden kanssa. Aiemmin mukautuvaksi, kodin piiriin kuuluvaksi ja jopa hyveelliseksi koettu käsityö saa ajassamme yllättäviä ja yhteis-

Minna Haveri

Suvi Solkio: *Dreamteam; Deep Breath* (2014). Kirjontaa on kautta aikojen käytetty mielipiteen ilmaisukanavana ja jopa maagisena suojauskeinona. 1960-70-lukujen feministinen liikehdintä toi kirjontatekniikat osaksi nykytaidetta. Samaa poliittista perinnettä jatkavat nykyajan käsityöaktivismi ja kantaaottava kuvataide. Yhteisötaiteilija Solkion johdolla toteutetun Dream Team -yhteisöteoksen lähtökohtana olivat 30-40-vuotiaiden naisten pienet ja suuret unelmat. Teosta varten järjestettiin Solkion ohjaamia kirjontatyöpajoja, missä osallistujien unelmat siirtyivät kankaalle lippujen ja banderollejen muodossa.

Minna Haveri

Liisa Hietanen: *Vapaa/varattu* (2011). Liisa Hietanen kertoo, että virkattu wc-koppi oli hänelle satunnainen aihevalinta, vaikka sen voisikin ajatella viittaavan pisoaariin taiteen historiassa. Suuritöinen teos alleviivaa hitaan tekniikan ja huomaamattomien, arkisten asioiden välistä jännitettä. Miksi kuluttaa aikaa ja vaivaa sellaisen tilan kuvaamiseen, jonka ihmiset ohittavat päivittäin ilman että uhraavat ajatustakaan sen esteettiseen tarkasteluun? Hietasen teos julistaa, ettei mikään aihe ole merkitykseltön taiteessa tai niin tuttu, etteikö sitä voisi kuvata kiinnostavasti. Hietanen kertoo: "En yritä keksiä uutta maailmaa tai luoda sellaista. Tämä maailma on jo mielenkiintoinen. Virkkaaminen on aktiivinen tapa käsitellä maailmaa."

kunnallisestikin kantaaottavia muotoja. Valmiiden ohjeiden noudattamisen sijaan luovat käsityötaiturit ilmaisevat taiteessa vapaasti tuntojaan ja omia esteettisiä mieltymyksiään.

Käsityöperustainen nykytaide

Kuvataiteilijoilla ilmaisu ei pohjaudu materiaaliin ja tekniikkaan, vaan ideaan, joka saa toteutuksensa kyseisellä materiaalilla ja tekniikalla. Ero ei ensiksi vaikuta suurelta, mutta lähemmässä tarkastelussa se osoittautuu merkittäväksi. Samaa asiaa lähestytään eri suunnista, vaikka lähtökohtaa ei valmiista teoksesta välttämättä pysty päättämään.

Käsityöt ovat yksi tekniikkarypäs nykytaiteen menetelmäkirjossa. Käsityöperustaisessa kuvataiteessa käsityö on nimensä mukaisesti perustana, kun sen avulla ilmaistaan jotain taiteessa. Nykytaiteessa teosten arvo ei määräydy sen mukaan, millainen materiaalin käsittelytaito taiteilijalla on. Tahallisen kömpelösti maalattu tai veistetty teos saattaa olla taiteena niin sanottua taidokasta toteutusta kiinnostavampi.

Taideteos syntyy aina jollain tekniikalla ja materiaalilla. Tekstiilitekniikoita käyttävälle taiteilijalle tekstiili on materia, jossa taide saa muotonsa. Materiaali ja tekniikka tarjoavat kosketuspinnan taiteilijan, taiteen ja vastaanottajan välillä. Taide ei kuitenkaan asu silmukoissa tai neulepinnoissa, sillä ne ovat vain tapa esittää se, mitä kutsumme taiteeksi.

Taidekentällä työskentelevällä tekstiilitaiteilijalla on yleensä todella laaja sivistys alastaan, sen historiasta, menetelmistä ja materiaaleista. Tämä välineeseen liittyvä tieto lisää teosten merkityssisältöä. (Kangas 2009, 11.) Tekstiilitekniikoita käyttävä ammattimainen kuvataiteilija on puolestaan monesti suhteellisen tietämätön tekniikkansa taustojen suhteen. Hänen ammatillinen sivistyksensä nojaa kuvataiteen historian, teorian ja tekniikoiden tuntemukseen. Tekstiilitaiteessa, taidekäsityössä ja käsityöperustaisessa kuvataiteessa lopputulos ja päämäärä voivat olla aivan samat, mutta tekijän tausta ja traditio, johon tekijä sitoutuu ja jota hän taiteellaan kommentoi, eroavat. Kuvataiteilijalla se on taidemaailma, tekstiilitaiteilijalla ja taidekäsityöläisellä hänen edustamansa käsityön alan ja suunnittelun traditio.

Käsityöllä on vankka asema suomalaisessa kulttuurissa, mutta käsityö kuvataidetekniikkana on yleensä ammattitaiteilijoillakin taidemaailman ulkopuolella opittua, koska tekstiilikäsityötekniikoita ei juurikaan opeteta varsinaisissa taidekouluissa. Siksi tekniikat on opittu kotona, käsityötunnilla, internetissä ja niin edelleen. Lisäksi kuvataiteessa nopeasti yleistyneitä lankatekniikoita, kuten virkkausta, neulomista ja käsinkirjontaa, ei kovin yleisesti opeteta myöskään tekstiilialan koulutuksessa. Voisi väittää, että suuri osa käsityöperustaista kuvataidetta tekevistä taiteilijoista on tekniikkansa suhteen itseoppineita. Monet

Minna Haveri

Johanna Seppä: Vapaavirkkaajan valtaistuin (2016). Johanna Sepän viljeissä vapaavirkatuissa taidevaatteissa ja -asusteissa ovat innoittajina luonto, primitiiviset kulttuurit ja kuvataide. Hänen käsityön ja luovuuden maustamaa kotielämäänsä on jo useiden vuosien ajan ollut mahdollista seurata Jokkema-nimisen nettiblogin sekä samannimisen Facebook-sivun välityksellä. Blogin kuvauksessa kerrotaan: "Jokkema on viidakon keskellä oleva villi ja vapaa paikka, jossa mielikuvituksella on tilaa juosta kuin gepardi. Ideoita putkahtelee esiin joka puolelta ja mistä vain voi tehdä mitä vain. Jokkema on itse tehty värikkäämpi rinnakkaistodellisuus." Kuvan installaatio nähtiin ITE käsillä -näyttelyssä ITE-museossa Kokkolassa kesällä 2016.

heistä kertovatkin olevansa käsityöläisenä harrastelijan tasolla. He korostavat käyttävänsä hyvin yksinkertaisia ja helppoja käsityötekniikoita eivätkä halua tavoitella käsityön suhteen virtuositeettia. Teosten taito piilee kuvataiteilijan kyyvyssä ilmaista merkityksiä ja hallita muotoa ja sommittelua.

ITE-taide ja harrastajuus

Koska sekä kansatieteessä että taidehistoriassa käsitöitä on pidetty kansantaiteen perusaineiksena, suomalaisten laajan käsityöharrastuneisuuden voisi ajatella edustavan kansantaiteen nykymuotoa (ks. Heikkinen 1997, 9). Nykykansantaiteen merkitykset ja konteksti määriteltiin kuitenkin eri tavalla 2000-luvulla ITE-taiteen esiinnousun yhteydessä. ITE-taiteessa harrastajakäsityölle ja -taiteelle ominainen ohjeiden seuraaminen sai väistyä omaperäisen ilmaisullisuuden ja teosmaisuuksien tieltä. ITE-taidetta oman aikamme ei-ammattimaisesta käsityöstä tulee silloin, kun persoonallinen, taiteellinen itseilmaisuus nousee toteutuksessa taidokkuutta ja oikeaoppisuutta tärkeämmäksi ominaisuudeksi. ITE-taiteessa teokseen ja sen toteutukseen liittyvät laatukriteerit ovat yleensä tekijän itsensä asettamia ja hänen yksilöllisen näkemyksensä mukaisia. (Haveri 2010.) Monet ITE-taiteilijana meritoituneet käsityötaiturit kokevatkin käyttävänsä käsityötekniikoita väärin.

Traditionaalisessa kansantaiteessa naisille kuuluivat tekstiilityöt, miesten käsitöihin lukeutuivat puolestaan raudan, puun, nahan, tuohen ja saven käsittely. (Vuorela 1977; Talve 1980.) Perinteelle uskollisesti myös oman aikamme harrastajakäsityö on selkeästi suku-

puolittunutta. (Heikkinen 2004, 77.) ITE-taiteessa tämä sukupuolittuneisuus on johtanut sukupuolten väliseen epätasa-arvoon, sillä sen piiriin tunnutaan helposti määriteltävän perinteiset miesten käsityöt, kun taas naisten suosimat tekstiilityöt liitetään harrastajakäsityöhön. Luultavasti naiset myös osallistuvat enemmän ohjattuun harrastustoimintaan ja toteuttavat luovuuttaan perinteisiä taide- ja käsityötekniikkoja ja -ohjeita käyttäen jääden näin ITE-toimijoiden huomion marginaaliin.

Ehkä tekstiilitekniikat ovat niin voimakkaasti traditioonsa sitoutuvia, että ITE-taiteen piirissä olisi selvempää kutsua näitä teoksia ITE-käsityöksi. Näin tekstiilitekniikoilla tehdyt työt vapautuisivat teosmaisuuksien vaatimuksesta, sillä osa käyttötekstiilien muotoon toteutetuista käsitöistä on hyvin innovatiivisia ja omaperäisiä. Kun omaäänisiin tuotoksiin vielä liittyy voimakas elämänhallinnallinen merkitys ja sitoutuminen tekijän arjen ympäristöön, ollaan selvästikin tekemisissä ITE-kulttuuriin eli sananmukaisesti ”itse tehdyn elämän” piiriin kuuluvan ilmiön kanssa.

ITE-taiteilijoilla ja käsityön harrastajilla on paljon yhteistä. Käsitöiden tekeminen on virkistystoimintaa, jossa korostuvat taiteen elämänhallinnalliset vaikutukset. Harrastajakäsityön ja ITE-käsityön elämänsisällöllisessä merkityksessä ei välttämättä ole paljonkaan eroa. Intensiivisesti käsitöitä harrastavat ihmiset voivat olla tekemiseensä sitoutuneita ja tuntea suoranaista tekemisen pakkoa. Ero ITE-käsityön ja käsityöharrastajien välille tulee ilmaisun tavasta. Yksi tärkeimmistä ITE-taiteen ominaisuuksista on pyrkimys omaperäisyyteen. Käsityöharrastajat puolestaan työskentelevät usein valmiiden mallien ja ohjeiden pohjalta tai muuten totuttuja käytäntöjä toistaen.

Kirjontatyöt ovat kautta aikojen eri kulttuureissa olleet monelle naiselle taiteellisen tyydytyksen lähde. (Parker 1996, 14.) Kirjonta on myös ITE-käsityössä laji, joka on erityisen helppo tunnustaa ja tunnistaa ITE-taiteeksi, sillä ITE-kirjonnat muistuttavat usein sekä tyyliltään että aihekirjoltaan nykykansantaiteen maalaustaidetta. Silloinkin kun kirjonta liittyy käyttötekstiiliin, sen tehtävä on esteettinen vailla käytännöllistä merkitystä.

Pehmeä katutaide

Naisvaltainen urbaanineule on viimevuosina asettunut näyttävästi osaksi katutaidetta. Julkiseen tilaan luvalla tai luvatta kiinnitetty neulegraffiti on useimmiten villalangasta toteutettu pienehkö neule tai virkkaus. Muun katutaiteen tavoin myös neulegraffiteihin kuuluu nimettömyys ja epäkaupallisuus mutta myös luvattomuus. (Moore & Prain 2009.)

Perinteiset käsityöt ovat inhimillisen kokoisia ja usein ankkuroituja ihmiskehoon, kuten asiat, vaatteet ja kodin tekstiilit. Niitä käytetään ja kosketetaan, mutta ei välttämättä erityi-

sesti huomioida. (Ihatsu 2005, 20.) Myös käsityöperustaisen kuvailmaisun uudet muodot, kuten neulegraffitit, kohdistuvat arkisiin paikkoihin. Neulegraffarit käyttävät jokamiehen tai oman käden oikeutta julkiseen tilaan ja jättävät henkilökohtaisen merkkinsä yhteiseen alueeseen pyytämättä eleelleen lupaa tai hyväksyntää. Vaikka neulegraffitit eivät ole aina sisällöltään poliittista, ne politisoivat tilan muodollaan ja sijainnillaan. Neulegraffitit haastavat miettimään, kenelle kaupunkitila kuuluu ja kuka saa päättää mitä julkisessa tilassa näemme. (Haveri 2015.)

Neulegraffitit ja monet muut pehmeän taiteen teostyypit ovat osoittaneet, että käsityö noudattaa helposti totuttuja kaavoja silloinkin, kun ohjeiden sijasta toimintaa ohjaa tekijän mielikuvitus. Neulegraffitit ovat katutaiteeseen liittyvä alakulttuuri, jolla on oma, vaikkakin vielä lyhyt historiansa, tyypilliset ilmenemismuotonsa ja tyyllilliset piirteensä, jotka pysyvät melko samoina tekijästä ja kansallisuudesta riippumatta.

Neulegraffitit edustavat kuvataiteellista käsityöilmaisua, mutta niiden taustalla vaikuttaa usein neulekokeilujen hyödyntäminen, ikään kuin käytännöllinen idea. Vaikuttaa siltä, että suuri osa ainakin pienemmän tuotannon omaavista neulegraffareista on pitkän linjan käsityöharrastajia, jotka hyötykäyttävät langantähteet ja neulekokeilut graffiteissaan. Neulegraffitit valmistuvat usein jämälangoista ja koetilkuista. Joskus paikka valitaan valmiiksi ja neule toteutetaan mittojen mukaan, mutta useimmiten valmiille palaselle etsitään sopiva paikka, johon se kiedotaan tai ommellaan kiinni.

Neulegraffiti on samaan aikaan yksilöllistä ja yhteisöllistä. Se on kuulumista omaan alakulttuuriin, joka luo tietynlaisen taiteilijaidentiteetin. Tosin tekijät usein tuntuvat kyseenalaistavan oman taiteilijuutensa ja katsovat lukeutuvansa pikemminkin käsityön harrastajien joukkoon, ei katutaiteilijoihin.

Uutuudenviehätyksen haihduttua neulegraffiti on menettänyt osan alkuaikojen kapinaluonnettaan. Viime vuosina neulegraffitin ympärille on muodostunut isoja luvallisia tempauksia, ja sen avulla on haettu huomiota mitä erilaisimmille tapahtumille. Myös koulut, päiväkodit ja jopa vanhusten keskukset ovat järjestäneet yhteisöllisiä neuleprojekteja, joissa on pehmeällä taiteella piristetty yhteistä ympäristöä.

Yhteisötaide

Kansanomaisiin käsityötaitoihin pohjautuva taideilmaisu herättää helposti yleisön kiinnostuksen. Siinä ovat läsnä tutut materiaalit ja teoksen suorittamiseen tarvittava taito. Käsityöperustainen yhteisötaide onkin viime vuosina yleistynyt nopeasti.

Team OLEK: *Our pink house* (2016). Pinkki talo on puolalaissyntyisen, nykyään New Yorkissa asuvan virkkaajatähti OLEKin (Agata Oleksiak) johdolla toteutettu yhteisötaideteos, jossa Keravan aseman läheisyydessä sijaitseva Galleria Allin rakennus rakennus oli syksyn 2016 ajan verhottu pinkillä virkkauksella piipusta kivijalkaan. Taiteilijan ja hänen avustajiensa kanssa paloja virkkaamassa oli satakunta vapaaehtoista sekä hankkeeseen palkattuja maahanmuuttajia sekä turvapaikanhakijoita. Pinkki talo on rauhan, toivon ja paremman tulevaisuuden symboli, joka samalla kunnioittaa naisten usein näkymättömäksi jäävää työtä. Teos liittyy Taide- ja museokeskus Sinkassa 26.11.2016–5.3.2017 järjestettyyn *Näkyväksi neulottu – Yarn visions* -näyttelyyn.

Aiemmin kodin piiriin rajautuneesta käsityöstä on viime vuosina tullut julkista. Käsityöt ovat voimakkaasti näkyvillä paitsi sosiaalisessa mediassa ja internetin foorumeilla, myös kaupunkikuvassa. Käsityö on tullut voimakkaasti mukaan yhteisötaiteeseen, ja erilaiset yhteisöt tekevät laajoja käsityöhön keskittyviä hyväntekeväisyyskampanjoita. Tekstiilejä on kautta aikojen tehty piristämään kanssaihminen arkea. Käsityön avulla on tarjottu materiaalista apua ja osoitettu henkistä tukea. Tämä sama ajatus näkyy yhteisöllisissä käsityöprojekteissa.

Käsityöhön liittyy ajatus huolenpidosta. Myös hyväntekeväisyys nähdään käsityön tekijöiden piirissä tärkeänä arvona. Käsityöaktivismiin viittaavan *craftivism*-käsitteen luoja, yhdysvaltalaisen Betsy Greerin (2008, 81–85) mukaan hyväntekeväisyyteen neulomalla on mahdollisuus osallistua positiivisen muutoksen syntyyn ja tuottaa iloa muille. Hyväntekeväisyys voi olla merkityksellistä henkilökohtaisella, yhteiskunnallisella ja maailmanlaajuisella tasolla. Käyttäessään luovaa energiaa hyvän tekemiseen, voi konkreettisesti vaikuttaa ja huomata omat mahdollisuutensa.

Yhteisötaiteellinen käsityöprojekti saattaa olla kannanotto jonkin tärkeän yhteiskunnallisen asian puolesta. Osallistumalla voi olla mukana vaikuttamassa mielipiteisiin. Tärkeää on myös, että tekijänä voi tuntea olevansa osa suurta samanmielisten yhteisöä. (Greer 2008, 89.)

Yhteisölliset käsityöprojektit antavat tekijöilleen mahdollisuuden hullutella ja tehdä erilaista käsityötä kuin mitä he tavallisesti tekisivät. Joissain projekteissa osallistujat saavat tilaisuuden päästää luovuutensa lentoon. Toisissa taas toimitaan taiteilijoiden tarkkojen ohjeiden mukaan, jolloin työn tyydytys tulee osallistumisesta ja tekemiseen liittyvästä yhteisöllisyydestä.

Taiteilijoiden kannalta yhteisötaiteelliset käsityöprojektit ovat monia muita tekniikkoja helpompia kontrolloida. Käsityön piirissä on totuttu ohjeiden seuraamiseen ja valmiiksi huolella suunniteltuun lopputulokseen.

Käsityön viestit taiteessa

Vielä kuvataiteen reviiirille astuttuaan käsityö kuljettaa omaa historiaansa mukanaan sisäänrakennettuna. Käsityön erilaisia tekemisen tapoja yhdistää käsillä tekeminen. Siinä on inhimillinen kosketus voimallisesti läsnä. Käsityön tekemisessä yhdistyvät keho ja mieli. Samoin käsityöperustaisen teoksen tarkastelu tapahtuu osin kehon kautta. Hiljainen tieto kulkee käsien ymmärryksenä teoksiin ja koskettaa katsojaansa. Se tulee iholle, henkilökohtaiselle alueelle ja tunkeutuu tunnemuistiimme.

Katsoessamme tekstiilitekniikoilla toteutettuja taideteoksia, tunnemme materiaalit sormenpäissämme ja aistimme tekijän kosketuksen. Oman kokemuksemme pohjalta taajuamme myös teokseen käytetyn ajan. Käsityöissä on taideteoksinakin sellaista tuttuutta ja kotoisuutta, joka johdattaa meidät omien muistojemme ja kokemustemme äärelle. Monet kokevat käsityöperustaisen taiteen äärellä yhteyttä menneisiin sukupolviin. Tämä kaikki tuo teokset lähelle tarkastelijoitaan.

Tekstiiliin liittyy merkityksiä, jotka viittaavat sen pitkään historiaan naisen ja kodin jokapäiväisessä arjessa. Kuvataiteilija ja tietokirjailija Karen Searlen (2008, 13–16) mukaan neulominen miellyttää taiteilijoita, jotka voivat käsityötekniikoita käyttämällä kunnioittaa naisten työn historiaa ja perinnettä tai herättää kysymyksiä sukupuolesta ja kotoisuudesta. Käsityö voi välittää kehon muistoja ja lämpöä sekä ilmaista rakkautta ja välittämistä. Se voi myös herättää kysymyksiä ajasta, tuottavuudesta ja niiden suhteesta toisiinsa sekä siitä, miten niitä arvotetaan kulttuurissamme.

Jotkut kuvataidetekniikat ja -materiaalit ovat niin tuttuja ja totuttuja, että koemme ne neutraaleiksi, tyhjiksi merkityksistä. Kuitenkin tekstiili, samoin kuin esimerkiksi luonnonmateriaaleilla työskentely, tuo aina teokseen omat sisältönsä. Taideteokset syntyvät materiaaleista ja teknikoista, niinpä ne kantavat myös näiden elementtien viestejä ja historiaa. Vaikka taiteilija kieltäisi osallistuvansa taiteellaan keskusteluun naiseudesta tai käsityön traditioista, hän ei voi estää teostaan käymästä tätä keskustelua muiden teosten ja vastaanottajien kanssa. Kuvataiteen kentälle tai kadun vilinään tuotuna käsityö ei alistu tekijänsä mielivaltaan ja lukkoon lyötyihin merkityksiin, vaan on avoin ja monimerkityksellinen viitteiden verkosto, kuten nykyteoksen luonteeseen kuuluu.

Ehkä käsityöhön liittyvät vahvat viestit myös ajavat taiteilijoita tietynlaisiin aihevalintoihin. Esimerkiksi kulutustavaroiden kääreet toistuvat usein pehmeiden taideteosten aihekirjossa. Toisaalta voimakkaat ennako-odotukset mahdollistavat käsityöilmaisulla hätkähdyttämisen. Pehmeä käsityötekniikka puhuu omaa kieltään. Se voi antaa uuden näkökulman teokseen, vahvistaa tai riitauttaa sen sanoman. Monet käsityötä tekniikkanaan käyttävät kuvataiteilijat rakentavat teoksensa sisällön yleisön odotusten ja yllätyksellisyyden varaan. Tällaisia jännitteisiä pareja muodostavat esimerkiksi nopeatempoinen kulutuskulttuuri suhteessa käsityön hitauteen sekä tekstiilin feminiinisyyden rinnalla maskuliiniset aiheet.

Käsityötä on ehkä turhaakin romantisoitu hyvän ja tasapainoisen elämän mahdollistajana, jopa maailmanparantajana. On taiteilijasta ja kokijasta itsestään kiinni, mihin merkityksiin käsityöperustaisen teoksen yhdistää. Käsityöperustaisen taiteen velvollisuus ei ole vastata länsimaisen yhteiskunnan arvokysymyksiin, mutta sen avulla voi osallistua keskusteluun.

Minna Haveri on taiteen tutkija (TaT) ja taidekasvattaja.

Kaija Papu: *PI541* (2012). Kaija Papun virkkaama poliisiauto törmäyttää pehmeänä ja feminiinisenä koetun käsityön ja kovana ja miehisenä koetun poliisin ammatin. Samalla se tekee näkyväksi instituutioiden merkitystä ja vallan visuaalisia merkkejä. Aikaa tämän pääosin kiinteällä silmukalla käsin virkatun, yksityiskohtaisen teoksen toteuttamiseen kului kolme vuotta. Villasekoitelankaa siihen tarvittiin arviolta 20-25 kiloa. Teos oli ensimmäisen kerran esillä vuonna 2012 Kiasman Camouflage-näyttelyssä, jossa kuva on otettu.

Lähdeluettelo

- Greer, Betsy 2008, *Knitting for Good! A Guide to Creating Personal, Social, and Political Change, Stitch by Stitch*. Boston & London: Trumpeter.
- Haveri, Minna 2016, *Pehmeä taide – lankatekniikat kuvataideilmaisussa*. Helsinki: Maahenki.
- Haveri, Minna 2015, ”Yarn Bombing – the Softer Side of Street Art”. Teoksessa: J. I. Ross (toim.) *Routledge Handbook of Graffiti and Street Art*. Oxford: Routledge.
- Haveri, Minna 2010, *Nykykansantaide*. Helsinki: Maahenki.
- Heikkinen, Kaija 1997, *Käsityöt naisten arjessa. Kulttuuriantropologinen tutkimus pohjoiskarjalaisten naisten käsityön tekemisestä*. Artefakta 4. Helsinki: Akatiimi.
- Heikkinen, Kaija 2004, ”Käsillä tekemisen merkitykset”. Teoksessa: Tarja Kupiainen (toim.) *Käsillä tehty*. Helsinki: Edita, s. 73–81.
- Kangas, Sunna 2009, ”Ajatuksia tekstiilitaiteesta nyt”. Teoksessa: Paula Susitaival ja näyttelytyöryhmä (toim.) *Tekstiilitaide nyt!/ Textile Art Now!*, 8. Suomalainen tekstiilitriennaali. Helsinki: Ornamo. s. 9–12.
- Moore, Mandy ja Prain, Leanne 2009, *Yarn Bombing. The Art of Crochet and Knit Graffiti*. Vancouver: Arsenal Pulp Press.
- Parker, Rozsika 1996 (1984) *The Subversive Stitch: Embroidery and the Making of the Feminine*. London: Women’s Press.
- Searle, Karen 2008, *Knitting Art. 150 Innovative works from 18 contemporary artists*. Minneapolis: Voyageur Press.
- Talve, Ilmar 1980, *Suomen kansankulttuuri. Historiallisia päälinjoja*. Toinen painos. Helsinki: SKS.
- Vuorela, Toivo 1977, *Suomalainen kansankulttuuri*. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY.

